

Roela vanemast hariduselust (kuni 1944)

Uno Trumm

Rakvere 2021

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
I. HARIDUSELU KUNI 1917. AASTANI.....	5
1. ESIMESED KOOLID VIRU-JAAGUPI KIHELKONNAS JA ROELAS	5
2. ROELA VALLAKOOL	6
1. Õppetööst	6
2. Õpetajatest	10
3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest	15
4. Õpilastest	17
5. Roela ministeeriumikoolist	18
3. TAMMIKU VALLAKOOL.....	24
1. Õppetööst	24
2. Õpetajatest	28
3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest	30
4. ROELA MÕISAKOOL.....	37
1. Õpetajatest	37
2. Koolimaja.....	39
3. Mõisa lasteaed	40
II. KOOLID EESTI VABARIIGI AJAL	43
1. MUUTUSTEST ÕPPETÖÖS	43
2. ROELA 6. KLASSILINE ALGKOOL	47
1. Õpetajatest	47
2. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest	51
3. TAMMIKU 4. KLASSILINE ALGKOOL.....	55
1. Õppetööst	55
2. Õpetajatest	57
3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest	61
III. KOOLID OKUPATSIOONIDE AJAL (1940–1944).....	69
1. MUUDATUSED KOOLITÖÖS NÕUKOGUDE OKUPATSIOONI AJAL (1940–1941)	69
2. KOOLID SAKSA OKUPATSIOONI AJAL (1941–1944)	74
1. Roela algkool	78
2. Tammiku algkool	80

Sissejuhatus

Roela vallakool, mis alustas tegevust 1838. aasta lõpul, oli koos samal aastal Kaarli mõisas (*Alt-Sommerhusen*) tegevust alustanud kooliga vanim Viru-Jaagupi kihelkonnas järjepidevalt tegutsenud kool.¹ 1859. aastal lisandus sellele Roela mõisa maa-alal veel ka Tammiku (Roela-Tammiku) algkool. Roela vallas asus veel ka Tudu algkool, kuid sellest kui Tudu mõisa valdustes asunud koolist järgnevalt juttu ei tule.

1901. aastal, mil lisaks Roela ja Tammiku vallakoolidele alustas tegevust ka Roela mõisakool, oli Roela mõis kõige suurema koolide arvuga mõis Viru-Jaagupi kihelkonnas, kus kihelkonna 14-st vallakoolist asus kolm.

Vaatamata sellele, et üleminek sunduslikule 6. klassilisele haridusele toimus Eesti Vabariigis alles 1920. aastate lõpus, olid Roela valla juhid oma laste haridusolude parandamisest huvitatud, ning Roelas mindi nelja-klassiliselt koolilt üle kuue-klassilisele juba 1922. aastal.

Kuna Roela vallakooli arhiiv hävis 1968. aastal toimunud tulekahjus, kus koolimaja ühes kõigege maani maha põles, on Roela kooli kohta andmeid üsna vähe, Tammiku kooli arhiiv on seevastu aga säilinud kaunis suures osas, paraku mõnevõrra laialipaisatult. SA Virumaa Muuseumid arhiivikogus asuvad kooli kroonikaraamat, mis annab ülevaate kooli tegutsemisest selle asutamisest 1859. aastal kuni 1950. aastani, mil kooli juhatajaks sai Alma Allika. Kroonikate pidamist hakati koolidelt nõudma alates 1915. aastast, kuid tundub, et tegelikult alustas õpetaja Jaan Ant sellega 1919/1920. õppeaastal, kuna sellele eelnev periood on esitatud üsnagi ülevaatlikult, kuid see-eest on järgnevate õppeaastate kohta kroonikas üsna põhjalikud ülevaated.² Koolikohtu protokolliraamatud, mis käsitlevad peamiselt koolikohustuse täitmist ja selle tagamiseks kasutusele võetu abinõusid, hõlmavad aastaid 1895–1900 ja 1900–1907.³ Kooli hoolekogu protokolliraamatud on pärit aastaist 1919–1924 ja 1924–1934.⁴

Ajavahemiku 1834–1914 kohta annavad suurepäraselt informatsiooni kihelkonnapastorite aruanded provintsiaalkonsistooriumile, milles esitatakse andmed koolide asutamise, koolimajade ehitamise ja remontimise kohta, õpetajate, õpilaste arvu, koolitöö korraldamise, õpetatavate ainete, õpikute, õppeedukuse jne kohta. Andmete maht ja valdkonnad muutusid aja edenedes, nagu näitavad ka nende põhjal koostatud tabelid.⁵

¹ EAA 1187, 2, 508-10: 51.

² RM 4009 Arlk 775

³ RM 2697 Arlk 707:3; RM 2697 Arlk 707:2.

⁴ RM 2697 Arlk 707:4; RM 2697 Arlk 707:5.

⁵ EAA 1187, 2, 503-4 kuni EAA 1187, 2, 572-15:5.

Eesti Vabariigi aegse koolielu kohta – eriti peab neile tuginema Roela kooli ajaloo uurimisel – annavad andmeid Haridusministeeriumile koostatud ankeedid kooli statistiliste andmetega.⁶ Hea ülevaate õpetajate valimisest ja koolide ehitus- ning remondimuredest annavad Roela valla volikogu protokollid.⁷ Õpetajate kohta leiab infot Viru-Jaagupi kihelkonna personaalraamatutest, alg- ja täienduskoolide õpetajate kartoteegist ning õpetajate isiklikest toimikutest.⁸ Koolidest II maailmasõja ajal annavad samuti aimu vallavolikogu protokollid ja koolide statistilised aruanded.⁹

Säilinud on Roela algkooli juurdeehituse ja Tammiku algkooli uue koolihoone projektid ja materjalid Tammiku algkooli asukoha määramisel tekkinud tüli ja kaebuste kohta.¹⁰

Virumaa algkoolide fondis on nii Roela kui ka Tammiku algkooli nimistud, kuid kui viimane sisaldab õpilasraamatuid, kassaraamatut, kooli kirjavahetust, juhendeid ja ringkirju, klassijuhataja aruandeid ja statistilisi ankeete aastaist 1938–1946,¹¹ siis Roela algkooli nimistus on ainult algkooli lõputunnistuste ära kirjad, õpilasraamatud ja statistilised ankeedid aastaist 1924–1939.¹²

19. sajandi ja 20. sajandi I poole ajakirjandusest leiab Roela koolide kohta üsnagi vähe materjali ning sellegi puhul peab alati tähele panema, et Viru-Jaagupi kihelkonnas asuv Viru-Roela ei läheks segamini Palamuse kihelkonnas asuva Tartu-Roelaga. Märkimisväärne oli nt ajalehes „Ristirahwa Pühapäewaleht“ 1882. aastal ilmunud artikkel Roela vallakooli õpetaja Prits Willmanni 25-aastase ametijubeli puhul.¹³ Samuti käsitleti ajakirjanduses Tammiku kooli Rosenthali üleviimisega seotud sündmuse ning seoses sellega puhkenud skandaali.¹⁴

⁶ ERA 1108, 4, 1237 kuni ERA, 1108, 4, 1453.

⁷ ERA 3138, 1, 195 kuni ERA 3138, 1, 1200.

⁸ ERA 1108, 14, 35; ERA 1108, 14, 273; ERA 1108, 14, 580; ERA 1108, 14, 805; ERA 1108, 14, 812; ERA 1108, 10, 2179a; EAA 3114, 1, 40 kuni EAA, 3114, 1, 63.

⁹ ERA 3138, 2, 37 kuni ERA 3138, 2, 117; ERA R-81, 1, 237_kuni ERA R-81, 2, 129.

¹⁰ ERA 1108, 4, 828; ERA 1108, 13, 835–836.

¹¹ ERA 4232, 13, 1 kuni ERA 4232, 13, 11.

¹² ERA 4232, 12, 1 kuni ERA 4232, 12, 17.

¹³ Rõõmu päewad. – Ristirahwa Pühapäewaleht, 1882, nr 6.

¹⁴ Roela-Tammiku algkool Rosentali asundusse. – Wirumaa Teataja, 1930, nr 77.

I. Hariduselu kuni 1917. aastani

Esimene kool Viru-Jaagupi kihelkonda – kihelkonnakool – rajati küll juba Rootsi ajal, kuid külakoolide rajamiseni jõuti alles 18. sajandi viimasel veerandil. Paraku ei jäänud toonased koolid siiski püsima ning esimesed dokumentaalselt kinnitatud andmed järjepidevast vallakooli tegevusest Roela külas pärinevad alles 1838. aastast. Kuna Roela Altserva laste koolitee jäi Roela külakoolis käimiseks liiga pikaks, rajati mõisa eestvõttel kool ka Tammiku külasse.

1. Esimesed koolid Viru-Jaagupi kihelkonnas ja Roelas

Esimesed teated koolimaja ehitamisest Viru-Jaagupis on pärit 1693. aastast, kuid valmis seda ilmselt ei saadud, sest 20. juulil 1698 toimunud kirikuvisitatsiooni andmeil olid koolimaja seinad küll üles ehitatud, kuid see polnud veel lõplikult valminud („*zur Perfection gebracht*“), sest kõik mõisad ei olnud veel neilt nõutavaid ehitusmaterjale kohale vedanud. See-eest oli kihelkonnas rohkesti noori ning palju vanugi, kes oskasid korralikult lugeda („*fertig lesen*“). Üks õppis teiselt, ja nii oskasid näiteks Mõdriku alal üksi üle 100 isiku lugeda.¹⁵ Kas kool enne Põhjasõda valmis sai või tegutsema asus pole teada.

1783. aastal tühistas keisrinna Katariina II Balti erikorra ning Eestimaal hakkas kehtima Venemaa kubermanguseadusel põhinev asehalduskord. Seoses sellega kerkis päevakorda vajadus haritumate inimeste järele, mistõttu sai muu seas hoogu ka talurahvakoolide rajamine. 1787. aastal andis Liivi- ja Eestimaa kindralkuberner George Browne välja koolipatendi, milles nõuti, et igas kihelkonnakeskuses tegutseks kihelkonnakool ja igas mõisakogukonnas mõisa või külakool. Selleks pidi olema korralik, valge ja soojapidav ruumikas tuba või kamber, milles kooli alaliselt peetaks aga paigutataks seda suvaliselt ühest kohast teise.¹⁶

Aasta pärast patendi väljaandmist, esitasid kihelkondades tegutsevad pastorid Eestimaa Provintsiaalkonsistoriumile aruanded kohaliku kihelkonna koolivõrgu loomise kohta.

Esimene teade koolist Roelas pärineb 8. juunist 1788, mil Viru-Jaagupi pastor Carl Conrad Rauch andis Eestimaa keiserlikule provintsiaalkonsistoriumile aru kihelkonnas olevate külakoolide kohta. Kuna Roela ja Kulina mõisal oli toona üks omanik – Carl August von Berg – oli kool ühine kahe mõisa peale. Seda ametit pidanud üks päristalupoeg, kes aga selle ameti peale hästi kõlvanud. Ta oli kogu oma perega vabastatud kõigist maksudest ja kohustustest, kuigi maad oli tal nii palju, kui ta üles töötada jaksas. Palgaks maksid õpilaste vanemad talle aastas $\frac{1}{3}$ vakka rukist ning lisaks sellele veel heinu, küttepuid jm ning kõik peremehed, kelle lapsi ta õpetas, pidid tegema tema väljadel ühe päeva tegu. Kool asus spetsiaalselt selleks

¹⁵ Liiv, O. Lisandeid Eesti rahvakooli ajaloole 17. sajandi lõpul. Tartu 1934. lk 39; EAA 1187, 2, 5171: 83p.

¹⁶ Andresen, L. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. II. Tallinn 1999, lk 147, 173.

otstarbeks mõisa poolt ehitatud majas, oli heas korras ning mõisa ülalpidamisel. Lisaks pidid igas külas vanemad mehed ja naised, kes enam tööd ei jaksanud teha, õpetaja järelevalve all, vanematelt saadava väikese tasu eest, õpetama pisemaid lapsi, kes päris koolis veel ei käinud.¹⁷ Kas ja kui kaua toonane kool tegutses pole paraku teada, kuid haridusajaloolase Lembit Andreseni arvates ei pruukinud koolist siiski asja saada, sest aeg koolide avamiseks oli ilmastikust tingitud põhjustel ebasoodus ning talupojad ei nõustunud maksma koolmeistrile õpetuse eest mõistetud tasu. Nii oli juba aastail 1782–1786 viljasaak niiskete ilmade tõttu väike ning 1787. ja 1788. aastal ikaldusid nii tali- kui ka suvivilil hoopis, samuti hävis hein, mistõttu talupoegadel polnud võimalust koolmeistrile palka maksta ning seetõttu ei saadetud ka lapsi kooli.¹⁸

Esimene koolide rajamist reguleeriv seadus Eestimaal oli 1816. aasta talurahvaseadus, mille kohaselt: „*Keigeennamiste on Koli-ehhitaminne ja üllespiddaminne Moiskoggoduste kohhus, ja sedda, tuhhande hinge peäl, meeste ja naesterahwa suggu, wähhemiste üks Kool*“.¹⁹ Ilmselt sellest seadusesättest ajendatuna rajaski Roela mõisa värske omanik Friedrich Ludwig von Toll 1822. aastast oma mõisa kooli, kuid pärast koolimaja hävingut tulekahjus järgmisel aastal, lõpetas kool tegevuse.²⁰ Ilmselt oli selleks ajaks Roela mõisa hingede arv kooli rajamiseks kohustuslikule piirile lähenemas, kuna 1816. aastal oli mõisas kokku 835 hinge.²¹

2. Roela vallakool

1880. aastal Eestimaa rüütelkonna korraldatud rahvakoolide ankeetküsitluse järgi asutati Roela kool, mis tegutseb järjepidevalt kuni tänase päevani, 1838. aastal. 1834. aastal hingeloendi järgi oli mõisas selleks ajaks juba 1188 hinge. Kool asus mõisa maa peal ning mõisale kuulus ka koolimaja ja koolikohaga kaasas käiv maa.²² Sama kinnitavad ka Eestimaa Provintsiakonsistoriumile esitatud Viru-Jaagupi pastori Friedrich August Hörschelmanni aruanded. Järgnev ülevaade Roela vallakooli tegevusest tuginebki suuremas osas tema ja ta ametijärglaste aruannetel.

1. Õppetööst

9. oktoobrist 1839 esitatud aruandest selgus, et õppetöö koolis toimus talvekuudel ning seal õpetati ainult lugemist ning kuni neljal päeva nädalas. 1840. ja 1841. aasta talvel omandas

¹⁷ EAA 1187, 2, 633-1: 146–147.

¹⁸ Andresen, L. Eesti rahvakooli..., lk 177; Vahtre, S. Ilmastikuoludest Eestis XVIII ja XIX sajandil (kuni 1870. a.) ja nende mõjust põllumajandusele ning talurahva olukorrale. – Eesti NSV ajaloo küsimusi. VI. Tartu 1970, lk 71–75.

¹⁹ Eestima Tallorahwa Kässo-Ramat. Tallinn 1816, lk 18.

²⁰ Andresen, L. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. III. Tallinn 2002, lk 39.

²¹ EAA 1864, 2, VII-107: 155p–156.

²² EAA 854, 1, 1941: 104; EAA 1864, 2, VIII-131: 176p–177.

koolis lugemisoskust 30 kuni 40 õpilast, kelle koolipäevade hulk nädalas sõltus nende lugemisoskuse tasemest, parimad käisid kohal vaid kahel päeval nädalas, kehvemad kolmel või neljal päeval, vastavalt lugemisoskuse tasemele. Õppetöö eesmärk oli omandada leeri minemise ajaks lugemisoskus ja luteriusu õpetuse põhitõed ning Piibli olulisemate osade sisu ja sellest õige arusaamine. Lugemise kõrvalt õpetati ka luteriusu põhitõdesid katekismusest ja kirikulaulu. Õpikuteks olid eestikeelne aabits, katekismus, lauluraamat jt konsistooriumi poolt heaks kiidetud õpikud. Tavaliselt üks kord nädalas aasta ringi, kogunesid laupäeviti koolimajja kõik piirkonna noormehed ja neiud, et enne leeri minekut lugemist ja kirikulaulu harjutada. Tavaliselt võtnud laupäevastest lugemisharjutustest ja lauluproovist osa ka palju täiskasvanuid. Sellised kogunemised toimusid mitte ainult talve-, vaid ka suvehooajal. Õieti võiks nendes kogunemistes muuhulgas näha ka Roela esimese laulukoori harjutuskordi. Pastori arvates oli koolmeister korralike elukommetega ja tegutses usinalt ning saavutas oma töös häid tulemusi, kahandades märgatavalt lugeda mitteoskavate õpilaste hulka piirkonnas.²³

Viimasest annavad tunnistust ka Roela mõisast sõjaväeteenistusse võetud noormeeste kohta Eestimaa Kroonupalati Nekrutiosakonnas ja Virumaa nekrutikomisjonis koostatud nekrutite teenistuslehed, millesse muuhulgas tehti kanne ka nekruti kirjaoskuse kohta. Esimene lugemisoskusega nekrut Michkli Jaan Lattika Roela külast, võeti teenistusse 1818. aastal. Aastaist 1812–1840 on teenistuslehed säilinud 30 Roela noormehe kohta, kellest lugeda oskasid 14 (46,7%) ning ei osanud 16 (53,3%). Pärast 1840. aastat lugemisoskus paranes oluliselt ning aastail 1841–1855 väeteenistusse võetud noormeestest, kelle teenistuslehed on säilinud, oskasid lugeda 35 (70%) ega osanud seda ainult 15 (30%). Antud ajavahemikust pärines ka esimene ja paraku ainus nekrut, kes oskas lisaks lugemisele ka kirjutada. Selleks osutus 1852. aastal teenistusse võetud Jacob Jürgensohn Roela külast.²⁴

Keskealised ja vanemad inimesed ei osanud kirjutada isegi veel 1880. aastatel, ka eespool mainitud rüütelkonna ankeedile andis Roela vallakooli koolivanem Tönno Purrikas kirjutada mitteoskavana allkirja asemel oma kolm risti.²⁵

/EAA 854, 1, 1941_107p_Koolivanemad/

Foto x. Eestimaa rüütelkonna ankeedile vastates andsid nii Roela kui ka Tammiku koolide koolivanemad oma nime kõrvale allkirja asemel kolm risti (EAA 854, 1, 1941: 107p)

²³ EAA 1187, 2, 509-10: 48; EAA 1187, 2, 510-10: 50; EAA 1187, 2, 511-10: 36; EAA 1187, 2, 512-10: 55–55p; EAA 1187, 2, 1454: 16.

²⁴ Vt: EAA 178, 1, 3664 jj.

²⁵ EAA 854, 1, 1941: 107p.

1856. aasta talurahvaseadus pani koolide ehitamise, koolmeistrite palkamise, koolide ülevõlpidamise ja järelevalve laste koolikohustuse täitmise üle vallakogukonnale. Uue seaduse järgi pidi kooli asutama iga 300 mees- ja naishinge peale. Vallakoolide tegevuse üle teostasid järelevalvet kihelkonna koolivalitsused, mis olid aruandekohustuslikud Ülemmaakooli kohtu ees.²⁶

1860. aastal õpetati koolis piiblilugu, lugemist Carl Körberi Koli-ramatu järgi ning laulmist lauluraamatu ja Johann Leberecht Ehregott Punscheli saksakeelse koraalide raamatu – Choral-Buch – järgi.²⁷ Toonane õppekava võeti lühidalt ja selgelt kokku 1863. aastal Õpetatud Eesti Seltsile saadetud ankeedi vastuste koondtabelis:

Koli lapsed õppivad: 1) Ramatust luggema, et lapsed arro sawad, mis nad loewad. 2) Katekismuse ärraseletamist. 3) Wanna ja Ue Testamenti Piibli luggud. 4) laulma nelja heälega kui wõimalik on. 5) Kirjutamist ja rehkendamist, kellel aga himmo on.²⁸

Alates 1856. aastast said koolis kohustuslikeks õppeaineteks seni ainult andekamatele õpilastele mõeldud õppeained kirjutamine ja arvutamine (rehkendamine).²⁹ Siiski – nagu nähtub tabelist 4 – ei olnud kirjutamine ja rehkendamine kõigile jõukohane. Sama võis aga öelda ka lugemise kohta, sest veel 1872. aastal esitas pastor H. W. Hoffmann statistika, mille kohaselt oli Roela mõisas lapsi vanuses seitsmenda eluaastast kuni leeriealisteni 223, kellest aga 16 olid nii kirjaoskamatud, et ei mõistnud isegi lugeda. Mõnel järgmisel aastal kirjaoskamatuid siiski enam ei olnud, kuid seejärel oli neid taas.³⁰ Ilmselt olid kirjaoskamatute hulgas eelkõige nooremad lapsed, kes koolis veel ei käinud, kuid ka kodus lugemist selgeks polnud saanud.

Hiljemalt alates 1872/1873. õppeaastast õpetati Roela koolis õigekirja ning alates 1874/1875. õppeaastast ka ilukirja. 1874/1875. õppeaastast sai alguse ka geograafia õpetamine, milleks oli 1875. aasta veebruarist kasutada õpik „Koolilaste Geograahwia Raamat“.³¹ Samal õppeaastal õpetati usuõpetuse tundides piiblilugusid: „Vanast Testamendist“ maailma loomisest kuni Moosese surmani, „Uuest Testamendist“ Jeesus Kristuse sünnist kuni ülestõusmiseni, katekismusest luteri usu põhitõdesid ja nende mõistmiseks vajalike mõistete tähendusi. Lugemist õpetati õpiku „Laulud ja Loud“ järgi ning rehkendamises nelja põhitehte piires arvutamist. Kuna aga paljud õpilased seda oskust oma edasises elus ei vajanud, siis jäid nad

²⁶ Eestimaa Talurahwa Seadus. Tallinn 1858, lk 28, 49, 102.

²⁷ EAA 1187, 2, 530-4: 49.

²⁸ EAA 2569, 1, 77: 146.

²⁹ EAA 1187, 2, 526-3: 77.

³⁰ EAA 1187, 2, 542-5: 156p–157; EAA 1187, 2, 543-5: 62.

³¹ Ilmselt oli tegu 1875. aastal ilmunud õpikuga: Kentmann, W. Fr. Koolilaste Geograahwia raamat. Tallinn 1875. EAA 1187, 2, 543-5: 62p; EAA 1187, 2, 545-5: 14p.

selle aine õppimisest kõrvale. Nii oli arvutamist ja kirjutamist oskavaid õpilasi aastail 1866–1887, millest andmed teada, oluliselt vähem kui koolis käivaid õpilasi. Aasta aastalt hakkasid need arvud teineteisele lähenema, eriti kirjutada oskavate õpilaste osas. Arvutamisoskus jäi aga kirjutamise oskusele alla ning lähenes sellele kaunis visalt. Kahjuks ei selgu aruandest, millis(t)e õpiku(te) järgi arvutamist ja laulmist õpetati.³² Hiljemalt 1876/1877. õppeaastast hakati eraldi õppeainena õpetama Martin Lutheri elulugu.³³

Hiljemalt 1880/1881. õppeaastast hakati koolis õpetama ka vene keelt, milles õpilastelt – vene keelt õppisid poisid – nõuti venekeelse lugemisoskuse, mõningase kirjutamisoskuse ja teatud sõnavara omandamist.³⁴

1875. aasta andmetel toimus õppetöö koolis ühes klassis ja kahes jaoskonnas ning lapsed käisid koolis igapäevaselt kahe aasta jooksul.³⁵ 1880. aastal oli koolipäeva pikkus kuus tundi ning kooliaasta algas 15. oktoobril ja lõppes 15. aprillil, kooliskäimise eest õppemaksu tasuma ei pidanud, kooli õppekeeleks oli eesti keel, igapäevaselt käisid koolis 11–13-aastased lapsed ning seal õpetati: 1) usuõpetust: piiblilood, katekismus, 2) lugemist, 3) kirjutamist, 4) rehkendamist, 5) geograafiat, 6) laulmist. Nooremad lapsed käisid koolis hommiku- ja vanemad lapsed õhtupoole.³⁶

1876. aastal on pastor H. W. Hoffmanni aruandes esitatud andmed ka kooli tulupoole kohta. Selle järgi kulus 1875/1876. õppeaastal kooli ülalpidamisele 254,60 rubla, millest 157 rubla andis mõis ja 97,60 rubla vald. Pastori aruannetes on kooli rahastamist käsitletud aastail 1876–1887 (tabel 6).³⁷ 18. jaanuaril 1911 korraldatud Ülevenemaalise ühepäevase algkoolide loenduse andmeil sai õpetaja palka 260 rubla ning kooli ülalpidamiseks kulus 470,67 rubla.³⁸

Keiser Aleksander III ukaasiga 1885. aastal allutati talurahvakoolid Venemaa Rahvahariduse Ministeeriumile ning jagati õppeaja ja õpetajate arvu järgi ühe- ja kaheklassilisteks. Üheklassilises vallakoolis toimus õppetöö kolm aastat, millest kaks esimest õppeaastat emakeeles ning kolmandal õppeaastal vene keeles, va eesti keele, usuõpetuse ja laulmise tunnid. Kooliõpetajate ametisse seadmine allutati rahvakoolide inspektorile. 1891. aastal ühtlustati koolides õppetööd, pikendati õppeaastat ja suurendati koolitundide arvu nädalas 30–

³² EAA 1187, 2, 545-5: 14p ; Malm, C. Ed. Laulud ja Loud. Üks kooli-lugemise raamat. Tallinn 1874.

³³ EAA 1187, 2, 547-5: 40p.

³⁴ EAA 1187, 2, 551-5: 28p.

³⁵ EAA 1187, 2, 545-5: 16.

³⁶ EAA 854, 1, 1941: 104–107.

³⁷ EAA 1187, 2, 546-5: 64.

³⁸ EAA 5454, 1, 63: 115.

32 tunnini. Koolikohustuslikud olid 10–13-aastased lapsed, koolis käidi esmaspäevast laupäevani ning õppetöö algas 15. oktoobrist ja kestis kuni 15. aprillini.³⁹

2. Õpetajatest

Esmakordselt nimetati pastori aruannetes Roela kooli õpetajat nimepidi 1842. aastal, mil seda ametit pidas Jacob (Jagob) Urbas. Millal ta Roelasse tööle asus pole teada, kuid pole võimatu, et juba kooli algusaastist peale. J. Urbas sündis 8. oktoobril 1812 Väike-Maarja kihelkonnas Koonu mõisas. Millalgi pärast leeris käimist 1830. aastal abiellus ta Anoga, kellega neil 1840. aastal sündis tütar Lisa Juliana ning 1843. aastal poeg Hans August (†1847). J. Urbas lahkus Roelast 1847. aastal ning tema asemel asus õpetajaks Tönno Jacob Liiw.⁴⁰

Palgaks andis mõis õpetajale maad ning ka õpilaste vanemad maksid õpetamise eest väikest tasu, vedades kohale kooli ja õpetaja korteri kütmiseks vajalikud küttepuid. Pastor Fr. A. Hörschelmanni aruanne 1849. aastast täpsustas, et õpetajale antud maa suurus vastas kahepäevaperedele kuuluva maa suurusega. Lugema õpetamisel kasutas õpetaja aabitsat (ABC Buch) ning selle harjutamiseks katekismust ja Uut Testamenti, laulmist õpiti lauluraamatu abil.⁴¹

T. J. Liiw sündis 27. mail 1808 Avinurmes. Pärast leeritamist Torma kirikus, abiellus ta 1829. aastal Lohusuul samuti Avinurmest pärineva, endast poolteist aastat noorema Lisoga. Paaril oli kokku kolm tütart ja viis poega, kellest kaks nooremat, Kustaw ja Ado Ferdinand sündisid Roelas. T. J. Liiw oli Roelas õpetaja aastail 1847–1852.⁴² 1848. aastal avati kooli juurde mõisa kulul hoolekandeaustus, milles oli kohti kuue tütarlapse jaoks, kellele lisaks tavalisele koolitööle õpetati ka naiskäsitööd. Kui T. J. Liiw oli asutuse „pereisa“, siis „pereemandana“ tegutses Liso Liiw. Aasta hiljem oli hoolekande all juba kaheksa tütarlast.⁴³ Paraku ei ole järgnevate aastate aruannetes hoolekandeaustust rohkem enam nimetatud.

Tabel 1. Õpetajad Roela vallakoolis

Jacob Urbas	1838(?)–1847
Jacob Liiw	1847–1852
Jürri Wahtrik	1852–1856
Prits (Fritz) Willmann	1856–1889
Gustaw Masikas	1889–1896
August Woldemar Siiak	1896–1897
Jaan Grusdam	1897–1908
Eduard Volt	1908–1911
August Männik	1911–1912

³⁹ Andresen, L. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. III. Tallinn 2002, lk 340–342.

⁴⁰ EAA 1187, 2, 517-10: 86; EAA 3114, 1, 45: pagineerimata.

⁴¹ EAA 1187, 2, 515-10: 66; EAA 1187, 2, 516-10: 54; EAA 1187, 2, 517-10: 86; EAA 1187, 2, 519-10: 47.

⁴² EAA 3114, 1, 45: pagineerimata.

⁴³ EAA 1187, 2, 518-10: 61; EAA 1187, 2, 519-10: 46.

Johannes Aavik	1912–1920
----------------	-----------

1852. aastast oli koolis õpetajaks Jürri Wahtrik, kelle käe all õppis koolis vaid kuus last, neli poissi ja kaks tüdrukut, kellele õpetati piiblilugusid, katekismust, laulumist (kirikulaulu) ja lugemist, milleks oli kasutusel „Piibel“, „Lauluraamat“, „Katekismus“ ja „ABC raamat“ (ABC Buch).⁴⁴

J. Wahtrik sündis Ambla kihelkonnas Põriki mõisas 22. augustil 1821. Leeris käis ta 1840. aastal samuti Amblas, kus abiellus 10. veebruaril 1846 endast kolm aastat noorema Mina Erdmanniga. Enne Roelasse asumist oli paarile sündinud kolm last, tütar Jula Maria (1847) ja pojad Karel Kustav (1848) ja Widrik (1850), Roelas sündisid peresse tütreid Mina Lowisa (1852) ja Anna Pauline (1854), kuid mõlemad surid 1855. aasta suvel umbes ühekuise vahega. J. Wahtrik oli Roela vallakooli õpetaja kuni 1856. aastani.⁴⁵

J. Wahtriku lahkumise järel sai õpetajaks Prits (Fritz) Willmann, kes sündis 16. veebruaril 1833 Põlula mõisas Toa Madise peres. Ta oli lõpetanud Simuna kihelkonnakooli ning leeritati Viru-Jaagupis 1851. aastal. Seal abiellus ta 20. mail 1856 ka endast aasta vanema Rakvere kihelkonnast Nurme mõisast pärit Mina Seppaga. Samal aastal asus P. Willmann tööle Roela vallakooli õpetaja ja valla magasiida kirjutajana. Hiljemalt 1867. aastaks oli ta teinud karjääri ja saanud vallakohtu kirjutajaks. Sellest aastast pärineb tema sulest meeoleukas olukirjeldus 15. ja 17. juunil 1867 Roela vallas toimunud palvekirja kirjutamise aktsioonist, millest aga kui asjassepuutumatus siinkohal lähemalt juttu ei tule. P. Willmann suri 17. novembril 1897.⁴⁶ Pikka aega hinnati tema tegevust õpetajana heaks või väga heaks, kuid 1880. aastal pidas pastor H. W. Hoffmann vajalikuks märkida, et õpilaste arvukuse tõttu jäi muidu tubli õpetaja esitus keskpäraseks.⁴⁷ Järgnevatel aastatel on tema töö tulemused taas hinnatud heaks ning 1881. ja 1885. aastal näiteks on pastor pidanud vajalikuks märkida, et Roela kooli õpilastel oli kihelkonnas kõige parem käekiri.⁴⁸

P. Wilmanni 25-aastasest ametijuubelist kirjutati ajalehes „Ristirahwa Pühapäewaleht“:

Weel ühest rõõmu päewast tahaksime siin paar sõna rääkida J. M. S. kirja järel. See oli Jaagupi kihelkonnas Wirumaal Roela koolis. Seal koolis on wana auus koolmeister F. Willmann nüüd 25 aasta tööd teinud ja mitte kui palgaline, waid truuste ja kõigest ihu ja hinge jõuust ja suure armastusega. Minema aasta kewade andis Jumal temale seda armu, et ta oma 25 aastast juubeli päewa wõis pidada, kus kiriku- ja kooli wanemad, tema ammeti wennad, mõisa omanik ja walla rahwas, temale oma rõõmu ja tänu suuga ja mitme ilusa ja kalli kingitusega ülestunnistasid. Wäsimata on F. W. oma tööd teinud ja wahest igapäewases koolis

⁴⁴ EAA 1187, 1, 522-10: 40.

⁴⁵ EAA 1187, 1, 10: 12.

⁴⁶ EAA 3114, 1, 44: 90; EAA 3114, 1, 48: pagineerimata; EAA 854, 1, 1941: 107; Kruus, H. Eesti rahvusliku ärkamise algupäevilt. Tartu 1934, lk 67–69.

⁴⁷ EAA 1187, 2, 550-5: 39.

⁴⁸ EAA 1187, 2, 551-5: 28p, 30; EAA 1187,2, 555-5: 25.

ligi 100 last korruga õpetanud ja mitte üksi nende mõistust waid ka nende hinged walgustanud, ja alati ka kui tarwis oli wapraste usu segaduste wastu mõidelnud.

Jõulu õhtul paistis ka weel wana auusa koolmeistrile natuke juubeli eha. Ta oli koolilastele nagu endisil aastailgi jõulupuu walmistanud ja jälle muist kingitusi oma poolt soowinud, iseäranis saiwad lapsed seal 70 raamatut kingitud. Tema abi elementaar koolm. S. tuletas nüüd jõulupuu all meeles, et W. nüüd juba 25 korda nõnda lapsi jõuluks enese ümber kogunud ja laste rõõmust osa wõtnud, tänas teda tema truui töö eest tänu lauluga, kus teises salmis ütles:

Oled raskid päiwi näinud
Armas wend, siin ilma sees.
Töö so hjuuksed halliks teinud
Waimu põllul külwates j. m.

Kui siis kallid jõulu sõnumed olid lastele meeles tuletatud, rääkis koolm. Willmann lõpetuseks noorte inimeste ja laste kohta mõnusaid õpetliku sõnu, nõnda et kui wanad ja noored lahkusid, mitte üksi lastel kingitused käes, waid ka igaihel Jeesuse sees rahu ja rõõm südames oli.⁴⁹

25. märtsil 1883 on P. Willmann oma pikaageste tegevuse eest õpetaja ja vallakirjutajana „riigiwalitsuse poolest aurahad saanud, mille pääl „usinususe eest“ seisab ja mida Stanislause-paela otsas wõiwad kanda“.⁵⁰

1863. aastal kogus Õpetatud Eesti Selts ajalehe „Perno Postimees“ vahendusel infot kihelkonna ja külakoolide ning neis õpetavate koolmeistrite kohta. Viru-Jaagupi kihelkonnast saadeti seltsile vastuseks kõiki kihelkonna koole hõlmav tabel, millest selgus, et Roela vallakoolis õppis 69 õpilast, neist 30 poissi ja 39 tüdrukut ning koolis käisid kõik koolikohustuslikud 11–13-aastased lapsed. Õpetajale palgaks oli mõisast määratud talukoht, mille ühele väljale sai külwata neli tündrit rukkeid, heinamaa suurus oli 25 saadu heinu (2047 kg). Tema keskmise aasta rukkisaak oli seega umbes 20–24 tündrit rukkeid, millest neli tündrit jäi seemneks. Rukkitündri hind 1862. aastal oli viis rubla ning seega oli õpetaja sissetulek ainult rukkist rahalises arvestuses umbes 80–100 rubla.⁵¹ Lisa andsid suwiviljad: oder, kaer, hernes, uba ning köögiviljad.

Pastor H. W. Hoffmanni 1875. aastal koostatud aruande järgi rentis mõis õpetajale koolitalu, millel oli 5 $\frac{1}{3}$ tündrimaad põldu. Ta sai rahapalka 135 rubla, lisaks tasuta kütte ja valgustuse ning vald maksis tema eest riigile ära pearahamaksu.⁵² Aasta hiljem oli õpetaja palk tõusnud 160 rublani.⁵³ Sellest maksis mõis 135 ja vald 25 rubla.⁵⁴

⁴⁹ Rõõmu päewad. – Ristirahwa Pühapäewaleht, 1882, nr 6.

⁵⁰ Eesti Postimees, 1883, nr 18.

⁵¹ EAA 2569, 1, 77: 146

⁵² EAA 1187, 2, 545-5: 16.

⁵³ EAA 1187, 2, 546-5: 64.

⁵⁴ EAA 1187, 2, 553-5: 69.

Kustaw Masikas (Gustav Maasikas) sündis Roelas mõisa aedniku Mihkli ja Marri Masikase perre 17. märtsil 1864. Ta omandas alghariduse Roela vallakoolis ning lõpetas seejärel Viru-Jaagupi kihelkonnakooli, läbis leeri 12. veebruaril 1882 ning abiellus 30. septembril 1890 Rakvere kirikus Voorelt pärit Annette Liebenauga. 12. oktoobril 1891 sündis perre tütar Salme, 14. novembril 1893 tütar Hilda Margarethe ja 18. detsembril 1895 poeg Eduard. 1889. aasta sügisest astus ta õpetajaametisse oma kodukooli Roelas ning tema esimesel tegevusaastal hindas pastor H. W. Hoffmann teda innukaks ning järgnevatel aastail heaks õpetajaks. K. Masikas lahkus Roela koolist 1896. aastal ning seejärel elas pere Kulinal, kus K. Masikas 30. augustil 1912 ka suri.⁵⁵

[/RM_1322_Ar11914_3_1.tif/](#)

Foto 1. 28. jaanuaril 1921 andis Roela vallavalitsus Kustav Masikase (Gustav Maasikas) abikaasale Annettele tõendi tema abikaasa töötamise kohta Roela vallakooli õpetajana aastail 1889–1896 (RM 1322 Ar 1914:3)

Pärast K. Masikase lahkumist sai 1896/1897. õppeaastal üheks aastaks koolis õpetajaks August Woldemar Siiak, kellele see oli tema esimene töökoht õpetajana. A. W. Siiak sündis Tõdva-Kõnnu koolmeistri Josep Siiaki perre 26. jaanuaril 1878. Ta sai alghariduse isa käe all Tõdva-Kõnnul, õppis seejärel Rakvere linnakoolis ning omandas õpetajakutse Tartu õpetajate seminaris. Tartus läbis ta 29. oktoobril 1895 ka väga häid teadmisi näidates leeri. Roelas asutas ta laulukoori ning oli ühtlasi ka selle juhatuse liikmeks. Roelast lahkumise järel tegutses ta veel mitmel pool õpetaja ja köstrina, asutas ja juhatas mitmeid laulukoori ning tegutses kirikumuusika valdkonnas. Lisaks oli ta aktiivne kaasalööja ka kohalikus ja riiklikus poliitikas, olles Undla vallavolikogu, Viru maavolikogu ja Riigikogu II koosseisu saadikuks.⁵⁶

1896. aasta aruandes jagas pastor H. W. Hoffmann koolid õppeedukuse alusel kolme gruppi. Roela kool oli neist kolmandas grupis, mille õppeedukust pastor hindas mitterahuldavaks. See võis olla ka põhjus, miks K. Masikas Roela koolist lahkus. A. W. Siiaki käe all kerkis kool aastaga teise gruppi, mille õppeedukust hinnati rahuldavaks. Sinna jäi ta esialgu ka uue õpetaja Jaan Grustami käe all, kuid tõusis siis juba 1900. aastaks esimesse gruppi heade õpitulemustega koolide hulka.⁵⁷

J. Grusdam (Kruustamm) sündis Simuna kihelkonnas Laekveres 12. juunil 1878, ta lõpetas Aaspere ministeeriumikooli ning käis 1895. aastal Simunas leeris. 29. mail 1905 abiellus ta

⁵⁵ EAA 3114, 1, 40: pagineerimata; EAA 3114, 1, 40: pagineerimata; EAA 3114, 1, 62: 380p–381; EAA 1187, 2, 561-6: 216; EAA 1187, 2, 569-3: 86.

⁵⁶ EAA 1187, 2, 570-4: 90; EAA 1227, 2, 45: 225; August Siiak 60-aastane. – Postimees, 1938, nr 36.

⁵⁷ EAA 1187, 2, 569-3: 84; EAA 1187, 2, 570-4: 87p; EAA 1187, 2, 571-5: 91p; EAA 1187, 2, 2293: 122p.

Mihkel Lauri tütre Nataliega. 1907. aastal oli ta üks Roela Muusikalis-kirjandusliku Seltsi asutajaliikmeid. Roela kooli asus ta 1897. aastal ning sai siin hästi hakkama, sest nagu öeldud hinnati tema töö tulemusi õpetajana headeks.⁵⁸ J. Grusdam lahkus koolist 1908. aastal, vahetades kardinaalselt oma tegevusvaldkonda. Pastor Arthur Friedrich Wilhelm Hoffmanni sõnul langesid Roela kooli õpitulemused 1907/1908. aastal halvale tasemele, kuna õpetaja andis päeval koolis tunde, kuid õppis öösiti Roela mõisa viinavabrikus viinapõletaja ametit. Amet selge, lahkus ta õpetajaametist ning olevatki saanud uue töökoha viinapõletajana.⁵⁹

/Elu_1908_108_Õpetaja_Roelasse/

/Postimees_1911_214_Õpetaja_Roelasse/

/Tallinna_Teataja_1912_215_Õpetaja_Roelasse/

/Postimees_1912_243_Õpetaja_Roelasse/

Foto 2–5. Roela vallavalitsuse kuulutused ajakirjanduses õpetaja leidmiseks 1908., 1911. ja 1912. aastal (Elu, 1908, nr 108; Postimees, 1911, nr 214; Tallinna Teataja, 1912, nr 215; Postimees, 1912, nr 243)

J. Grusdami lahkumisel asus Roelasse õpetajaks Eduard Woldt, kes sündis 3. juunil 1887 Viljandimaal Pilistvere kihelkonnas Lebavere külas. Pilistveres käis ta ka 1904. aastal leeris. Pärast alghariduse omandamist õppis ta Eesti Aleksandri Linnakoolis ning Tartus Hugo Treffneri gümnaasiumis, millest ta lahkus progümnaasiumi 5. klassist. Pärast kutseksami sooritamist asus ta õpetajana ametisse 1906. aastal Valgamaale Tõlliste valda Uru algkooli. Alates 7. juunist 1908 sai tema töökohaks Roela vallakool, kuhu ta jäi kolmeks aastaks. Juba tema esimese õpetaja-aasta järel tõstis pastor teda esile parima uustulnukast õpetajana kihelkonnas. Sellesse aega jäid ka mõned muud tema elu kõrghetked: aastail 1908–1909 osales ta asutajaliikmena Roela Muusikalis-Kirjandusliku Seltsi registreerimisprotsessis ning valiti 28. märtsil 1911 seltsi juhatusse, kus temast sai seltsi laekur; 12.–14. juunil 1910 osales ta 25-liikmelise Roela segakoori juhatajana Tallinna III laulupeol (VII üldlaulupidu); 3. oktoobril 1910 abiellus ta Simuna kirikus Võiverest pärit Ida Rosalie Rehesaarega. Oma laekuriametit ei saanud Ed. Woldt siiski pikalt pidada, sest lahkus juba samal aastal 1. septembril ametist ning asus Venemaale Stavropoli kubermangu. I maailmasõda muutis Ed. Woldti saatust pöördeliselt. Ta mobiliseeriti sõjaväkke 22. aprillil 1915, läbis lipnike kooli ning teenis seejärel ohvitserina nii Vene armees kui ka Eesti kaitsejõududes kuni 7. juulini 1935.⁶⁰

⁵⁸ EAA 1187, 2, 2293: 124; EAA 1187, 2, 2388-10: 87; EAA 3114, 1, 48: pagineerimata; EAA 44, 1, 291: 1–2.

⁵⁹ EAA 1187, 2, 572-9:5: 97p.

⁶⁰ EAA 44, 1, 16: 266p; EAA 44, 1, 291: 1–42; EAA 1187, 2, 572-10:5: 93p, 95; EAA 3144, 1, 150: 227; EAA 5454, 1, 63: 114–114p; ERA 495, 7, 6816: pagineerimata; Tallinna III laulupidust. – Postimees, 1910, nr 6.

Ed. Woldti asemel asus Roelasse õpetajaks Paide linnakooli haridusega August Männik, kes oli selleks ajaks olnud õpetajaametis juba kümme aastat, kuid Roelasse jäi ainult üheks aastaks, lahkudes ametist juba 1912. aastal, mil 1. novembrist astus tema asemel ametisse Johannes Awik (Aavik).⁶¹

J. Awik sündis Kadrina kihelkonnas Jõeperes 27. oktoobriks 1888. aastal ning läbis kodukihelkonnas ka 27. veebruaril 1905. aastal leeri. Enne Roelasse tulekut 16. juunil 1912 abiellus ta Rakveres Annette Kristine Keluga, kellega neil 13. aprillil 1913 sündis Roelas poeg Edgar Eduard ja 4. septembril 1916 Tallinnas poeg Ilmar Alexander.⁶² Hariduse omandas ta Aaspere ministeeriumikoolis, kus käis ka pedagoogikaklassis, kuid õpetaja kutsetunnistust tal ei olnud.⁶³ 1917. aastal valiti ta Roela valla militsionäärriks. Selle ametiga seostus ka tema järgnev tegevus, 1. septembril 1920 Roelast lahkudes asus ta teenistusse raudteepolitseis, töötades Tapa raudteejaamas, seejärel aga oli ta alates 15. märtsist 1921 Sõmeru valla konstaabel.⁶⁴ Tõenäoliselt puudus tal peale õpetaja ettevalmistuse ka eriline huvi oma töö vastu. 1920. aasta jaanuaris kooli inspekteerinud Viru maakonna koolinõunik Märt Meos nentis pärast tundide külastust: „Üleüldse oli õp. Awiku juures vähest tundide vastu ettevalmistamist näha“.⁶⁵

Konstaabel J. Aawik arreteeriti 27. aprillil 1941 ning mõisteti 21. detsembril 1941 Vene NFSV kriminaalkoodeksi §58-13 alusel seitsmeks aastaks vangi ja kolmeks aastaks sundasumisele. Ta viibis vangistuses Molotovi oblastis Kraslagis, kus suri 15. jaanuaril 1944.⁶⁶

3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest

3. novembril 1838 esitatud aruande kohaselt oli Roela külas koolimaja ehitamisel ning õppetöö pidi seal algama sama aasta talvel ehk siis ilmselt novembri lõpus või detsembris. Maa ja ehitusmaterjali selle ehitamiseks andis Roela mõisa toonane omanik Friedrich Ludwig von Toll (1781–1841) ning kohalik kogukond vedas ehitusmaterjalid kohale ja ehitas koolimaja üles.⁶⁷ Kuni 1848. aastani kirjeldas pastor Fr. A. Hörschelmann koolimaja heas, kuid alates 1849. aastast üsna rahuldavas korras olevana. Alates 1852. aastast nimetati kooli olukorda kehvaks, kuid ilmselt tehti koolimajas 1855–1856. aastal remonttöid, sest 1857. aastal hinnati maja seisukord taas rahuldavaks. Niisama jätkus see kuni 1868/1869. õppeaastani, mil pastor Carl

⁶¹ EAA 1187, 2, 572-13:5: 143; EAA 1187, 2, 572-14:5: 89; EAA 4677, 1, 7: 19p.

⁶² EAA 3114, 1, 62: 44p.

⁶³ EAA 4677, 1, 7: 19p.

⁶⁴ ERA 2, 1, 196: 9; Konstaabel J. Aawik 50-aast. – Postimees, 1938, nr 299.

⁶⁵ RM 2824 Ar₁ 241:7: 31p.

⁶⁶ Nõukogude okupatsioonivõimu poliitilised arreteerimised Eestis. Kd. 2. Tallinn 1998, lk 5; Kүүditamine Eestist Venemaale. Juunikүүditamine 1941 & kүүditamised 1940–1953. Kd. 6. Tallinn 2001, lk 359.

⁶⁷ EAA 1187, 2, 508-10: 51; EAA 1187, 2, 1454: 16.

Friedrich Sigismund Walther hindas koolimaja seisundit muidu heaks, kuid koolis käivate õpilaste hulka arvestades liiga väikeseks. 1872. aastal pidas pastor Hugo Wilhelm Hoffmann hoonet väikeseks ja lagunenuks.⁶⁸

Oma 8. mail 1873 esitatud aruandes teataski pastor H. W. Hoffmann, et Roela koolimaja ehitati 1872. aastal kapitaalselt ümber, mille tulemusena hoone muutus oluliselt suuremaks, et mahutada kõiki õpilasi. Ehitusmaterjalid andis tasuta mõis ning need vedas kohale ning teostas ehitustööd vald oma kuludega.⁶⁹ Vallavalitsus muretses ka koolile vajalikku inventari nii näiteks tehti 1879. aastal koolile seitse uut lauda ja pinki kokku 42 hõberubla eest.⁷⁰

1880. aasta rahvakoolide ankeedi alusel mahutas Roela koolimaja korraga 70 last.⁷¹ Vaatamata sellele, et pastori aruannetes hinnati koolimaja olukorda kogu aeg heaks, teostati seal 1885/1886. aastal valla kuludega suurem remont.⁷² Siiski kurtis pastor juba 1890. aastal, et Roela koolimaja on liiga madal ja liiga väike ning vajab ümberehitamist. Tundub, et tema kurtmine oli kurtidele kõrvadele ning ei aidanud isegi see, et kooliinspektor Mihkel Poska andis otsese korralduse uue koolimaja ehitamiseks. Valla teatel ei saanud nad uue maja ehitust ette võtta, kuna ei jõudnud mõisa omanikuga selle asukohas kokkuleppele, pealegi oli vana maja ehituslikult heas olukorras ega olnud kooli jaoks otseselt kõlbmatu, vaid ainult oma väiksuse ja madaluse tõttu ebamugav. Ka 1892. aastal teatas pastor taas, et koolimaja on õpilaste arvukuse tõusu tõttu jäänud väikeseks ning vajaks kas kapitaalremonti ja laiendamist või suisa uue koolimaja ehitamist. Mure jätku kaebas pastor ka 1899. aastal.⁷³

Uus, avar, valge ja kõrgete lagedega koolimaja, mis vastas kõigile kaasaja nõuetele, valmis lõpuks 1900. aasta sügisel. Selle ehitamiseks andis mõisaomanik Ferdinand Wilhelm Georg Alexander von Wrangell (1863–1911) umbes 1200 rubla, millele vald lisas omalt poolt 1600 rubla. Kooli üleväljapidamiseks müüs ta vallale ülisoodsatel tingimustel talu. Koolimaja valmimise puhul annetas üks kohalikest taluperemeestest koolile 100 rubla, millest moodustati kooli remondifond, mille intresse sai kasutada koolimaja remontimiseks.⁷⁴

/Postimees_1899_269_Koolimaja/

Foto 6. Teade Roela koolimaja ehituse väljapakumisest (Postimees, 1899, nr 269)

⁶⁸ EAA 1187, 2, 518-10: 63; EAA 1187, 2, 519-10: 47; EAA 1187, 2, 522-10: 40; EAA 1187, 2, 539-5: 59; EAA 1187, 2, 542-5: 156p–157; EAA 1187, 2, 527-10: 79.

⁶⁹ EAA 1187, 2, 543-5: 62, 64p.

⁷⁰ EAA 854, 1, 1941: 106.

⁷¹ EAA 854, 1, 1941: 104–107.

⁷² EAA 1187, 2, 556-5: 63.

⁷³ EAA 1187, 2, 561-6:213; EAA 1187, 2, 563-4: 60–60p; EAA 1187, 2, 565-3: 73; EAA 1187, 2, 572-5: 93.

⁷⁴ EAA 1187, 2, 2388-10: 73.

18. jaanuaril 1911 korraldatud Ülevenemaalise ühepäevase algkoolide loenduse andmeil oli koolimaja pappkatusega palkhoone, milles oli üks 11,3 meetrit pikk ja 10,3 meetrit lai klassiruum pindalaga 116 m² ning kõrgusega 3,5 meetrit. Lisaks oli koolimajas kaks magamistuba seal ööbivatele poistele ja tüdrukutele, köök ning kahetoaline 43,6 m² suurune korter õpetajale. Loomulike vajaduste rahuldamiseks olid õues, umbes 20 meetri kaugusel koolimajast küttekoldeta käimlad nii õpilastele kui ka õpetaja perele, kõrvalhoonetest kuulusid koolile ait ja kuur. Kooli juurde kuulus ühe dessatiini (1,0925 ha) suurune maa-ala, mida õpetaja Ed. Woldt ei kasutanud mingiks otstarbeks. Loenduse ajaks olid klassiruumis olevad ahjud muutunud kõlbmatuks ega soojenenud piisavalt kiiresti, mistõttu oli klassiruum talvel hommikuti külm ning õpilased kandsid esimeste tundide ajal kasukaid. Klassiruumi ventileerimiseks oli seal üks ventilaator.⁷⁵

1917. aasta detsembris koostatud kooli ankeedis esitati ka koolimaja üldised mõõtmed. Nende kohaselt oli maja pikkus 12 sülda (25,6 m), laius neli sülda ja 5¾ jalga (10,3 m) ning kõrgus üks süld 4½ jalga (3,5 m).⁷⁶

[/RMF105_132.tif/](#)

Foto 7. Roela vallakooli hoone, mis valmis mõisa ja valla ühisel rahastusel 1900. aasta sügisel, maksis umbes 2800 rubla (Foto: 1922; RMF 105:132)

4. Õpilastest

Nagu eespool nähtus käis Roela vallakoolis selle avamisele järgnevatel aastail 30–40 õpilast, nii poisid kui ka tüdrukud. Lisaks veel kooli lõpetanud, kuid veel leeri mitteläbinud õpilased ehk kordajad, kes pidid käima ühel päeval nädalas oma lugemisoskust täiendamas. Esimesed täpsed andmed kooli õpilaste arvu kohta pärinesid 1842. aastast, mil seal õppis 35 poissi ja 23 tütarlast ehk kokku 58 õpilast. Järgnevatel aastail õpilaste arv kasvas veelgi, ulatudes 1858. aastal koos kordajatega näiteks 99 õpilaseni (tabel 3).

Koolis käivate õpilaste arv vähenes järsult J. Wahtriku ametiajal. Ilmselt võis see olla kuidagi seotud tema isikuomadustega, sest tabelist 3 nähtub, et õpilaste arvu madalseis oli seotud ainult J. Wahtriku ametiajaga ning lõppes uue õpetaja Prits (Fritz) Willmanni ametisse astumisega 1856. aastal järsult, nagu lõigatult. Kuni 1871. aastani esitasid pastorid oma iga-aastastes ettekannetes ainult poiste ja tüdrukute ning õpilaste üldarvu, kuid seejärel ka andmeid õpilaste õppeedukusest kõigis ainetes. Kuna pastorate peamiseks eesmärgiks oli lugemise ja selle oskusel põhinevate usuõpetuslike ainetes – piiblilood Vanast ja Uuest Testamendist,

⁷⁵ EAA 5454, 1, 63: 112, 113.

⁷⁶ EAA 4677, 1, 7: 18.

katekismus, kirikulaul – omandamise kontrollimine, esitati teiste ainete kohta andmeid valikuliselt. Nt geograafia ja vene keele õpitulemusi ei kajastatud numbriliselt üldse ning kirjutamise ja arvutamise kohta ainult ajavahemikus 1866–1887. Andmete esitamise lõpuks oli kirjutamis- ja arvutamisoskusega õpilaste arv lõpuks lähenemas koolis käivate õpilaste üldarvule. Samast perioodist on võimalik leida andmeid ka kirjaoskamatuses kohtades veel mitte käinud 7–17-aastaste laste ja noorte hulgas.

Tabel 2. 1880. aastal Eestimaa rüütelkonna korraldatud rahvakoolide ankeetküsitluses esitati andmed nii igapäevaselt koolis käivate kui ka ühel päeval nädalas koolis käivate õpilaste vanuselise jaotumise kohta⁷⁷

Vanus	Poisid	Tütarlapsed	Kokku
10-aastased	7	6	13
11-aastased	11	7	18
12-aastased	18	14	32
13-aastased	15	16	31
14-aastased	11	18	29
15-aastased	19	16	35
Kokku	81	77	158

Nagu eespool lugeda võis, jäi koolimaja 1890. aastatel kooli pidamiseks kitsaks ning õpilaste suure hulga tõttu kannatas sageli ka õppetöö kvaliteet. Need mured leevendas uue koolimaja ehitamine 1900. aastal ning Roela mõisakooli avamine 1901. aastal, mis kajastus koheselt õpilaste arvu olulises langemises 1901/1902. õppeaastal (tabel 5).

/ERA R_1246, 1, 4_4_Koolipiirkonnad_1918/

Foto 8. Roela Tööraha Nõukogu Hariduse Osakond esitas 30. detsembril 1918 Virumaa Tööraha Nõukogu Täidesaatva Komitee Hariduse osakonnale andmed valla külade koolieelikute ja -ealiste laste arvu ja koolide piirkondade kohta (ERA R-1246, 1, 4: 4)

5. Roela ministeeriumikoolist

1898. aastal teatas ajalehest „Postimees“, et Roelas olla levinud mõte asutada sinna kaheklassiline ministeeriumikool. Mõte jäänud aga ainult mõtteks, kuna koolimaja ehitamine minevat liig kalliks maksma.⁷⁸ Mõned aastad hiljem teatas ajaleht „Olewik“, et ministeeriumikooli rajamine takerdunud, kuna kooli „wastased olla seal nõnda mõjuwalt ametis, et asutamist kindlaks teha ei suudetawat“.⁷⁹

Ministeeriumikooli rajamise mõtte juurde pöörduti tagasi 1909. aastal, mil ajaleht „Postimees“ andis 21. märtsil pseudonüümi Ego taha varjunud kirjasaatja sule läbi teada, et „Kõrgema kooli

⁷⁷ EAA 854, 1, 1941: 105.

⁷⁸ Postimees, 1897, nr 288.

⁷⁹ Olewik, 1903, nr 14.

mõte on elamas: tahetakse ministeeriumikooli elule kutsuda“. Paar nädalat hiljem, 6. aprillil oli Egol taas põhjust rõõmustada:

Roela wallawolikogu tegi otsuseks 2-klassilist ministeriumi kooli vastu võtta ja saatis tingimised ülemusele sisse, kus koolimaja juurdeehitamiseks 3000 rubla, füsika kabineti siseseadmiseks 500 rubla, raamatukogu jaoks 300 rubla, museumi pääle 200 rubla ja iga aastast abiraha 1200 rubla paluti, kust kooliõpetajate palgad ja õpeabinõuude täiendamise raha tuleb. Otsustati ruumisid 200 lapse jaoks ehitada, kui asi läbi läheb.⁸⁰

Seekord oli kooli asutamise idee ilmselt piisavalt tugev, et seda mainis ka pastor A. Fr. W. Hoffmann oma 1911. aasta kooliaruandes provintsiaalkonsistoriumile, teatades et Roelas on plaan vallakooli asemel ministeeriumikool asutada. Järgmisel aastal pidi ta agentima, et sellest senimaani midagi välja pole tulnud.⁸¹ Kuna Roela valla volikogu protokolle sellest perioodist pole säilinud, ei ole võimalik hinnata, kui tõsine ministeeriumikooli asutamise mõte vallas tegelikult võis olla, kuid oluline on, et asjakohane haridusarutelu oli üle kümne aasta vallarahva seas päevakorras.

⁸⁰ Postimees, 1909, nr 66, 75.

⁸¹ EAA 1187, 2, 572-12:5: 71; EAA 1187, 2, 572-13:5: 141.

Tabel 3. Õpilaste arv Roela vallakoolis aastail 1842–1871⁸²

	Poisse	Tütarlapsi	Kokku
1842	35	23	58
1845	30	25	55
1846	30	40	70
1847	30	25	55
1848	30	25	55
1849	26	30	56
1850	12	6	18
1851	16	10	26
1852	4	2	6
1853	12	12	24
1854	7	7	14
1855	15	12	27
1856	9	9	18
1857	29	28	57
1858	50	49	99
1859	25	20	45
1860	28	30	58
1861	33	44	77
1862	36	53	89
1863	30	39	69
1865	29	27	56

⁸² EAA 1187, 2, 1454: 16; EAA 1187, 2, 515-10: 66; EAA 1187, 2, 516-10: 54; EAA 1187, 2, 517-10: 86; EAA 1187, 2, 518-10: 63; EAA 1187, 2, 519-10: 47; EAA 1187, 2, 520-10: 53; EAA 1187, 2, 521-10: 50; EAA 1187, 2, 522-10: 40; EAA 1187, 2, 523-10: 63; EAA 1187, 2, 524-10: 90; EAA 1187, 2, 525-10: 51; EAA 1187, 2, 526-3: 77; EAA 1187, 2, 527-10: 79; EAA 1187, 2, 528-3: 75; EAA 1187, 2, 529-4: 14; EAA 1187, 2, 530-4: 14; EAA 1187, 2, 531-4: 67; EAA 1187, 2, 532-4: 87; EAA 1187, 2, 533-4: 77; EAA 1187, 2, 535-12: 134p–135.

Tabel 4. Õpilaste arv Roela vallakoolis aastail 1866–1894 ning andmed õppeedukusest ja kirjaoskusest. Kirjaoskamatu test langes enamik ilmselt koolieelsesse vanuserühma⁸³

Aasta	Lapsi 7. eluaastast leerini	Käivad koolis						Kõigist piirkonna lastest					Kirjutavad	Arvutavad	Kirjaoskamatuid enne leeri
		Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			loevad			tunnevad katekismust				
		P	T	Kokku	P	T	Kokku	ladusalt	keskmiselt	mõistmisega	täielikult	mõistmisega			
1866	215	29	23	52	58	60	118	85	58	20	43	147	23	72	
1867	227	31	23	54	46	58	104	105	97	80	215	80	22	22	25
1868	238	34	29	63	89	86	175	116	90	93	176	93	43	40	32
1869	215	42	38	80	75	60	135	106	78	106	193	150	52	10	31
1870	188	47	32	79	45	42	87	97	81	60	158	80	81	26	10
1871	202	38	30	68	38	43	81	95	90	17	155	85	84	29	17
1872	223	43	43	86	49	44	93	176	47	73	204	95	100	32	0
1873	247	33	33	66	6	9	15	140	107	50	147	50	70	38	0
1874	264	32	60	92	7	5	12	223	41	84	232	85	67	25	0
1875	255	33	45	78	5	15	20	132	108		194		60	30	15
1876	240	46	59	105	44	53	97	108	110		177		80	35	22
1877	234	47	47	94	56	52	108	126	99		175		134	68	9
1878	261	49	47	96	51	62	113	99	139		120		80	36	23
1879	242	43	33	76	60	64	124	130	103		183		76	30	9
1880	229	36	27	63	45	50	95	100	106		100		63	40	23
1881	230	26	21	47	53	52	105	137	71		181		50	30	22
1882	239	24	20	44	52	56	108	115	76		157		51	30	48
1883	254	36	31	67	49	41	90	120	110		161		60	38	24
1884	227	30	25	55	41	30	71	106	100		148		58	31	21
1885	222	37	41	78	36	29	65	91	99		133		73	60	32
1886	249	32	33	65	45	34	79	108	109		154		60	36	32
1887	266	50	49	99	44	42	86	130	118		176		93	85	18
1889	220	52	36	88	27	42	69	166			180				54
1890	187	38	28	66	32	26	58	163			165				24
1891	211	52	44	96	33	36	69	187			187				24

⁸³ EAA 1187, 2, 536-12: 243p–244; EAA 1187, 2, 537-5: 120; EAA 1187, 2, 538-5: 205; EAA 1187, 2, 539-5: 59; EAA 1187, 2, 540-5: 55; EAA 1187, 2, 541-5: 92; EAA 1187, 2, 542-5: 156p–157; EAA 1187, 2, 543-5: 64p–65; EAA 1187, 2, 544-5: 182p–183; EAA 1187, 2, 545-5: 16; EAA 1187, 2, 546-5: 64; EAA 1187, 2, 547-5: 42; EAA 1187, 2, 548-5: 18; EAA 1187, 2, 5489-5: 45; EAA 1187, 2, 550-5: 39; EAA 1187, 2, 551-5: 30; EAA 1187, 2, 552-5: 84; EAA 1187, 2, 553-5: 69; EAA 1187, 2, 554-5: 29; EAA 1187, 2, 555-5: 26; EAA 1187, 2, 556-5: 65; EAA 1187, 2, 557-5: 28; EAA 1187, 2, 559-5: 95; EAA 1187, 2, 561-6: 216; EAA 1187, 2, 563-4: 63; EAA 1187, 2, 565-3: 76; EAA 1187, 2, 566-4: 82.

1892	206	39	?	?	36	38	74	183			173			23
1893	198	38	31	69	41	26	67	163			163			35
1894	255	25	40	65	51	68	119	214			157			41

Tabel 5. 8–16-aastaste laste ja õpilaste arv Roela vallakoolis aastail 1895–1914⁸⁴

Aasta	Leeris käimata lapsi					Käisid koolis						
	10–16-aastased			8–10-aastased	Kokku	Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			Kõik kokku
	poisid	tüdrukud	Kokku			poisid	tüdrukud	Kokku	poisid	tüdrukud	Kokku	
1895	79	78	157	44	201	27	37	64	52	41	93	157
1896	60	64	124	72	196	31	36	67	29	28	57	124
1897	70	83	153	57	210	48	40	88	17	40	57	145
1898	77	89	166	66	232	50	42	92	16	36	52	144
1899	80	80	160	64	224	52	41	93	27	39	66	159
1900	86	83	169	56	225	51	38	89	35	43	78	167
1901	74	69	143	52	195	40	29	69	31	39	70	139
1902	43	54	97	34	131	21	29	50	19	23	42	92
1903	45	45	90	36	126	22	23	45	23	22	45	90
1904	52	43	95	?	?	28	32	60	24	21	45	105
1905	39	37	76	?	?	23	12	35	14	25	39	74
1906	35	34	69	?	?	18	19	37	19	22	41	78
1907	33	37	70	?	?	15	20	35	18	17	35	70
1908	40	37	77	26	103	17	20	37	21	17	38	75
1909	44	41	85	29	114	21	21	42	21	20	41	83
1911			0		0	23	19	42	17	16	33	75
1912			0		0			41			33	74
1913			0		0			38			41	79
1914			0		0			48			35	83

⁸⁴ EAA 1187, 2, 568-3: 86, EAA 1187, 2, 569-3: 86, EAA 1187, 2, 570-4: 90, EAA 1187, 2, 571-5: 94, EAA 1187, 2, 572-5: 96, EAA 1187, 2, 2293: 124, EAA 1187, 2, 2293: 124, EAA 1187, 2, 2388-10: 87, EAA 1187, 2, 572-3:5: 120, EAA 1187, 2, 572-4:5: 81, EAA 1187, 2, 572-5:5: 108, EAA 1187, 2, 572-6:5: 99, 100p, EAA 1187, 2, 572-7:5: 102, 103p, EAA 1187, 2, 572-8:5 : 80p, EAA 1187, 2, 572-9:5 : 100p, EAA 1187, 2, 572-10: : 95p, EAA 1187, 2, 572-12:5: 73, EAA 1187, 2, 572-13:5: 143, EAA 1187, 2, 572-14:5: 89, EAA 1187, 2, 572-15:5: 82p.

Tabel 6. Roela ja Tammiku kooli käsutuses olevad eelarvevahendid aastail 1876–1887⁸⁵

Aasta	Roela vallakool Roelas			Roela vallakool Tammikul		
	Mõisalt (Rbl)	Vallalt (Rbl)	Kokku (Rbl)	Mõisalt (Rbl)	Vallalt (Rbl)	Kokku (Rbl)
1876	157,00	97,60	254,60	84,00	62,00	146,00
1877	182,00	206,00	388,00	84,00	55,00	139,00
1878	157,00	77,00	234,00	150,00	105,00	255,00
1879	157,00	77,00	234,00	150,00	105,00	255,00
1880	157,00	92,00	249,00	99,00	102,00	201,00
1881	224,00	25,00	249,00	99,00	63,00	162,00
1882	157,00	92,00	249,00	125,00	75,00	200,00
1883	157,00	93,00	250,00	125,00	75,00	200,00
1884	157,00	92,00	249,00	100,00	78,00	178,00
1885	157,00	67,00	224,00	134,00	78,00	212,00
1886	187,00	167,00	354,00	134,00	78,00	212,00
1887	157,00	67,00	224,00	134,00	78,00	212,00

⁸⁵ EAA 1187, 2, 546-5: 64, EAA 1187, 2, 547-5: 42, EAA 1187, 2, 548-5: 18, EAA 1187, 2, 5489-5: 45, EAA 1187, 2, 550-5: 39, EAA 1187, 2, 551-5: 30, EAA 1187, 2, 552-5: 84, EAA 1187, 2, 553-5: 69, EAA 1187, 2, 554-5: 29, EAA 1187, 2, 555-5: 26, EAA 1187, 2, 556-5: 65, EAA 1187, 2, 557-5: 28.

3. Tammiku vallakool

1856. aasta talurahvaseadus pani koolide ehitamise, koolmeistrite palkamise, koolide ülevõlpidamise ja järelevalve laste koolikohustuse täitmise üle vallakogukonnale. Uue seaduse järgi pidi kooli asutama iga 300 mees- ja naishinge peale.⁸⁶ Roela mõisas oli 1850. aasta hingeloendi järgi 1332 hinge ning 1858. aasta hingeloendi järgi 1378 hinge, samuti oli mõis suur ka pindalalt, mistõttu Roela külas asuv kool ei vastanud nõudmistele, sest ei suutnud kõiki kooliealisi mahutada ning jäi mõisa ühes servas paiknedes osadest kooliealistest lastest lihtsalt liiga kaugemale.⁸⁷ Seetõttu algatas Roela mõisa omanik admiral Ferdinand Friedrich Georg Ludwig von Wrangell (1797–1870) 1858. aastal uue koolimaja ehitamise Tammiku külasse. Maja valmis 1859. aastal, mil seal ka õppetöö algas.

1. Õppetööst

M. Öwerausi ajal käisid 11–13. aastased lapsed koolis neljal päeval nädalas, viiendal päeval „käisid „suured ja veiksed“ s. o. Lapsed, kes sundulisest igapäeva koolist vabad olid ja koduõppijad“, kuues päev oli õpetajal oma majapidamisega tegelemiseks.⁸⁸ Koolis õpetati piiblilugu, lugemist Carl Körberi Koli-ramatu järgi ning laulmist lauluraamatu ja Johann Leberecht Ehregott Punscheli saksakeelse koraalide raamatu – Choral-Buch – järgi.⁸⁹ Toonane õppekava võeti lühidalt ja selgelt kokku 1863. aastal Õpetatud Eesti Seltsile saadetud ankeedi vastuste koondtabelis:

Koli lapsed õppivad: 1) Ramatust luggema, et lapsed arro sawad, mis nad loewad. 2) Katekismuse ärraseletamist. 3) Wanna ja Ue Testamenti Piibli luggud. 4) laulma nelja heälega kui wõimalik on. 5) Kirjutamist ja rehkendamist, kellel aga himmo on.⁹⁰

Lisaks pidi õpetaja kaks korda kuus kas laupäeval või pühapäeval koolimajas rahvale ning kaks korda kuus mõisa pereköögis mõisaperele jutluseraamatust ette lugema. Samuti pidi ta laulukoorile vaimulikke laule õpetama ning sellega kolm kuni neli korda aastas kirikus laulmas käima.⁹¹

Kirjutamist hakati andekamatele õpilastele õpetama kohe pärast kooli avamist. Hiljemalt alates 1872/1873. õppeaastast õpetati koolis õigekirja ning alates 1874/1875. õppeaastast ka ilukirja. Samast õppeaastast sai alguse ka geograafia õpetamine, milleks oli 1875. aasta veebruarist

⁸⁶ Eestimaa Talurahwa Seadus. Tallinn 1858, lk 28, 49, 102.

⁸⁷ EAA 1864, 2, IX-98: 208p–209; EAA 1864, 2, X-207: 178p–179p.

⁸⁸ RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1p.

⁸⁹ EAA 1187, 2, 530-4: 49.

⁹⁰ EAA 2569, 1, 77: 146.

⁹¹ RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1.

kasutada õpik „Koolilaste Geograahwia Raamat“.⁹² Samal õppeaastal õpetati usuõpetuse tundides piiblitlugusid: „Vanast Testamendist“ maailma loomisest kuni Moosese surmani, „Uuest Testamendist“ Jeesus Kristuse sünnist kuni ülestõusmiseni, katekismusest luteri usu põhitõdesid ja nende mõistmiseks vajalike mõistete tähendusi. Lugemist õpetati õpiku „Laulud ja Loud“ järgi ning rehkendamises nelja põhitehte piires arvutamist. Kuna aga paljud õpilased arvutamise- ega kirjutamiseoskust oma edasises elus ei vajanud, siis jäid nad selle aine õppimisest kõrvale. Nii oli arvutamist ja kirjutamist oskavaid õpilasi aastail 1866–1887, millest andmed teada (tabel 8), oluliselt vähem kui koolis käivaid õpilasi. Aasta aastalt hakkasid need arvud teineteisele lähenema, eriti kirjutada oskavate õpilaste osas. Arvutamisoskus jäi aga kirjutamise oskusele alla ning lähenes sellele kaunis visalt. Kahjuks ei selgu aruandest, millis(t)e õpiku(te) järgi arvutamist ja laulmist õpetati.⁹³ Hiljemalt 1876/1877. õppeaastast hakati eraldi õppeainena õpetama Martin Lutheri elulugu.⁹⁴

Hiljemalt 1880/1881. õppeaastast hakati koolis õpetama ka vene keelt ning pastor H. W. Hoffmann kiitis õppeaasta lõpus, et selles aines oli Tammiku kool üks paremaid. Õpilastelt – vene keelt õppisid poisid – nõuti venekeelset lugemisoskust, mõningast kirjaoskust ja teatud sõnavara omandamist.⁹⁵

1875. aasta andmetel toimus õppetöö koolis ühes klassis ja kahes jaoskonnas ning lapsed käisid koolis igapäevaselt kahe aasta jooksul.⁹⁶ 1880. aastal oli koolipäeva pikkus kuus tundi ning kooliaasta algas 15. oktoobril ja lõppes 15. aprillil, kooliskäimise eest õppemaksu tasuma ei pidanud, kooli õppekeeleks oli eesti keel, igapäevaselt käisid koolis 11–13-aastase lapsed ning seal õpetati: 1) usuõpetust: piiblilood, katekismus, 2) lugemist, 3) kirjutamist, 4) rehkendamist, 5) geograafiat, 6) laulmist. Nooremad lapsed käisid koolis hommiku ja vanemad lapsed õhtu poole.⁹⁷

1876. aastal on pastor H. W. Hoffmanni aruandes esitatud ka andmed kooli tulupoole kohta. Selle järgi kulus 1875/1876. õppeaastal kooli ülalpidamisele 146 rubla, millest 84 rubla andis mõis ja 62 rubla vald. Pastori aruannetes on kooli rahastamist käsitletud aastail 1876–1887 (tabel 6).⁹⁸ 18. jaanuaril 1911 korraldatud Ülevenemaalise ühepäevase algkoolide loenduse andmeil sai õpetaja palka 220 rubla ning kooli ülalpidamiseks kulus 331,40 rubla.⁹⁹

⁹² Ilmselt oli tegu 1875. aastal ilmunud õpikuga: Kentmann, W. Fr. Koolilaste Geograahwia raamat. Tallinn 1875. EAA 1187, 2, 543-5: 62p; EAA 1187, 2, 545-5: 14p.

⁹³ EAA 1187, 2, 545-5: 14p ; Malm, C. Ed. Laulud ja Loud. Üks kooli-lugemise raamat. Tallinn 1874.

⁹⁴ EAA 1187, 2, 547-5: 40p.

⁹⁵ EAA 1187, 2, 551-5: 28p–29.

⁹⁶ EAA 1187, 2, 545-5: 16.

⁹⁷ EAA 854, 1, 1941: 104–107.

⁹⁸ EAA 1187, 2, 546-5: 64.

⁹⁹ EAA 5454, 1, 63: 115.

Keiser Aleksander III ukaasiga 1885. aastal allutati talurahvakoolid Venemaa Rahvahariduse Ministeeriumile ning jagati õppeaja ja õpetajate arvu järgi ühe- ja kaheklassilisteks. Üheklassilises vallakoolis toimus õppetöö kolm aastat, millest kaks esimest õppeaastat emakeeles ning kolmandal õppeaastal vene keeles, va eesti keele, usuõpetuse ja laulmise tunnid. Kooliõpetajate ametisse seadmine allutati rahvakoolide inspektorile. 1891. aastal ühtlustati koolides õppetööd, pikendati õppeaastat ja suurendati koolitundide arvu nädalas 30–32 tunnini. Koolikohustuslikud olid 10–13-aastased lapsed, koolis käidi esmaspäevast laupäevani ning õppetöö algas 15. oktoobrist ja kestis kuni 15. aprillini.¹⁰⁰

Tabel 7. Kooliealiste laste arv Tammiku koolipiirkonnas 1880. aastal

Vanus	Poisid	Tütarlapsed	Kokku
10-aastased	9	6	15
11-aastased	7	4	11
12-aastased	8	5	13
13-aastased	9	12	21
14-aastased	10	8	18
15-aastased	9	7	16
Kokku	52	42	94

1903/1904. aastast pärineb õpetaja J. Anti sulest ülevaade koolis õpetatavate ainete sisust ja õppetöös kasutatavatest õpikutest:

Õppeasjad ja -raamatud

I. Usuõpetus – Läbiõpitud ususääduse piiblitlugud ja apostlite teud. Õperaamat Masingi „Uue seaduse piibli“ I peatükk ja II pt. I õpetus. Kohaliste piibli salvidega ära seletatud ja kõik 5 peatükki päheõpitud. Õperaamat M. Körberi „Õndsas M. Lutheruse weikene katekismus.“

II. Eestikeel. II Seletusline lugemine. 38 tähtsamat Eesti luuletust ilulugemise seadusi tähele pannes pähe õpitud. Kirjalikud tööd. Tähtsamad grammatika seadused sõna- ja lauseõpetuses. Õigest kirjutamise õpetus.

I talw. Seletusline lugemine. Tähtsamad õigestkirjutamise seadused, mõned kergemad Eesti luuletused pähe õpitud.

Õpiraamat C. R. Jakobsoni „Kooli lugemise raamat.“

III. Wenekeel. III jägu Seletusline lugemine. Läbiloetud tükkide ülejutustamine. Tähtsamad grammatika seadused sõna- ja lauseõpetuses. 42 Wenekirjanikkude tähtsamat luuletust ilulugemise seadusi tähele pannes pähe õpitud. Õigest kirjutus. Koguraamatute lugemine, neid on lugemiseks 78 eks. antud. Kirjalikud tööd.

II jägu. Lugemise õpetus. Läbiloetud tükkide üle jutustamine. Mõned kergemad laulud ja walmid pähe õpitud. Õigest kirjutuse tähtsamad seadused.

I jägu. Esialgne õpetus lugema ja kirjutama. Õpik Григорьевъ „Русское Слово“ I ja II часть.

IV. Rehkendamine. III jägu. Läbi wõetud nimedega numbritega 4 tegevust. Ülesannete rehkendamine peast ja kirjalikult.

¹⁰⁰ Andresen, L. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. III. Tallinn 2002, lk 340–342.

II j. 4 tegewust nimeta numbritega ja ülesannete rehkendamine.

I jägu. 4 tegewust 100 arwu piiris.

Õrik. Правдинъ и Мольманъ „Сборникъ арифм. задачъ.“¹⁰¹

Õpilaste kooliskäimise kontrollimise ja puudumiste põhjuste väljaselgitamisega tegeles koolikohus, mis koosnes koolivanemast, vallatalitajast, kiriku võõrmündrist ja õpetajast. Esimese nimetas ametisse valla volikogu, teised kaks kuulusid kohtusse ameti järgi. 1880. aastal oli Tammiku koolivanemaks Jürri Sohne, kes kinnitas rüütelkonna ankeedile antud andmete õigust oma kolme ristiga, kuna oskas ilmselt küll lugeda, kuid mitte kirjutada.¹⁰² Tammiku kooli koolikohtu protokolliraamatute järgi oli esimeses teadaolevas koolikohtu koosseisus vallatalitaja Jüri Juhkam, koolivanem Thomas Eigi, kiriku võõrmünder Hans Nirgi ja õpetaja J. Ant.¹⁰³ Aeg-ajalt käis koolivanem ka üksinda kooli katsumas ja selgitamas kas koolist puuduvad õpilased puuduvad põhjusega või mitte. Põhjusega puudunud laste vanematele määras koolikohus trahvid, nt 2. veebruaril 1898 määras koolikohus Aleksander Weinmanni isale jaanile 105 kopikat trahvi 21 põhjusega puudunud päeva eest, ning Theodor ja Helene Juhkami isale Toomale 125 kopikat trahvi laste kahe peale põhjusega puudunud 25 päeva eest ehk 5 kopikat päevas. Millest koolikohus trahvisumma suuruse määramisel luhtus protokollidest ei selgunud, kuid nii A. Weinmanni kui ka Th. Juhkami vanematele tegi koolikohus 15. aprillil taas trahvi 55 puudunud päeva eest, kuna nad eelmise trahvi määramisest saadik polnud päevagi koolis käinud. Seekord oli trahvisumma vaid 55 kopikat ehk ainult kopik päevas. Trahvi nõudis sisse vallavalitsus, kelle tuludesse see läks. Kuna poisid ei jõudnud kooli ka uue õppeaasta alguses tehti kummalegi õppeaasta alguses viie põhjusega puudunud päeva eest trahvi 50 kopikat, ehk 10 kopikat päevast. 1899. aasta alguseks oli J. Weinmann oma trahvid ära maksnud, kuid T. Juhkamil olid kõik maksmata ning ta väitis, et tema lastel on olnud külgehakkav haigus, mille kinnituseks tal on arsti tõend. Pikalt ja põhjusega puudujad võidi jätta ka koolikursust kordama, nii määrati 15. aprillil 1899 Tõnu Steinbergile tema tütre Marie 66 põhjusega puudunud päeva eest üks rubla trahvi ning tüdruk pidi „1 talwe enam koolis käima“. Samuti jäeti pikaajase põhjusega puudumise ning nõrga edasijõudmise pärast veel üheks lisatalveks koolis käima Liine Eerik ja August Allikas.

Aeg-ajalt olid aga karistused ka äkilisemad, nii mõisteti Kusti Anniko ema Ann trahviks selle eest, et ta oma poega kooli pole saatnud „24 tundi wallamaja juures wangistada“. Kuna see ei aidanud, määrati A. Ennikole 16. aprillil 1,50 rubla trahvi, kuid kuna ta oli liiga vaene, ei

¹⁰¹ RM 2697 Ar_{1k} 707:2: 16p–17.

¹⁰² EAA 854, 1, 1941: 104–107.

¹⁰³ RM 2697 Ar_{1k} 707:3: 3.

suutnud ta trahvi ära maksta. Abipalve kihelkonna koolivalitsusse tõi kaasa lahenduse: „Prausti Herra [pastor H. W. Hoffmann – UT] saatis kooliwanema Jüri Nirgi läbi Ennikule kooliskäimise abiraha 5 rubla, selle raha on kooliwanem ka tema kätte annud seletades, et nüüd poeg tingimata peab koolis käima. 28. jaanuaril ilmus siis kooli“.

Hoopis hea lahendus kooliskäimiseks leiti aga Jaagup Wartsonile, kelle ema oli vaene ega olnud võimeline poega 13 versta (~14 km) kaugusele kooli saatma. Tema koolismineku aeg lükati ühe aasta võrra edasi, kuid selleks, et ta järgmisel talvel koolis saaks käia, „peab teda siis suwel mõne peremehe juure karja poisiks anda, kes siis talwel teda selle eest koolis laseb käia. Koolivanem peab seda aegsasti tema emale teadustama“.

10. aprillil 1905 võttis koolikohus vastu põhimõttelise otsuse, mitte lubada kooli tulla nooremail kui 10-aastastel lastel, vastavalt seaduse nõudmisele:

Et mitmed laste vanemad oma lapsi enne 10^{damat} eluaastat kooli panevad, aga ikka ainult 3 talvet lasevad koolis käia, kuna aga laste arusaamine selle aja sees ja nii noores eas ei suuda valmineda, sellepärast ja tähele pannes, et seadus 10^{ne} aastaselt kooli nõuab, otsustas koolikohus ainult 10^{ne} aastaseid lapsi igapäeva käijateks kooliraamatusse sisse kirjutada. Seda teatas ka kooliõpetaja kokku tulnud rahvale, kes palvetunnile olivad kogunenud.

Karistamise kõrvalt tegeles koolikohus ka hoolekandega, andes raha vaesematele õpilastele õpikute ostmiseks, tingimusel, et need õpikud pärast kooli lõpetamist tagasi toovad. Lisaks esitas koolikohus igal sügisel ja kevadel regulaarselt aruandeid kihelkonna koolivalitsusele, mille alusel omakorda pastor provintsiaalkonsistoriumile oma iga-aastaseid kooliaruandeid koostas.¹⁰⁴

2. novembril 1896 lõppes T. Eigi ametiaeg ning volikogu valis uueks koolivanemaks Mart Tehu. 1901. aasta lõpus valis volikogu uueks koolivanemaks Jüri Nirgi, kuid M. Tehu jäi koolikohtusse edasi, sest oli saanud kiriku võõrmündriks. 1904. aasta lõpus valiti koolivanemaks taas T. Eigi ning 1907. aasta lõpus M. Moor.¹⁰⁵

2. Õpetajatest

1859. aastal alustas koolis õpetajana tegevust Mart Öweraus (Oeweraus, Överhaus), kellele see oli tema esimene töökoht. M. Öweraus sündis 23. oktoobril 1839 Kolga-Jaani kihelkonnas Võisikul, õppis Pilistvere kihelkonnakoolis ning käis sealses kirikus leeris 1856. aastal. 1859. aastal asus ta tööle Tammiku kooli ning töötas seal kuni 1866. aastani. 6. märtsil 1860 abiellus ta Roelas sündinud Anna Tõnsoga. Tammikul sündisid paarile 6. jaanuaril 1862 poeg Mihkel,

¹⁰⁴ RM 2697 Ar_{1k} 707:3: 14, 18–19, 21p–22p, 25; RM 2697 Ar_{1k} 707:2: 7, 22p–23, 29.

¹⁰⁵ RM 2697 Ar_{1k} 707:3: 7p; RM 2697 Ar_{1k} 707:2: 3, 7p, 11.

kes aga juba mõne aasta pärast 14. aprillil 1865 suri ning 5. veebruaril 1865 tütar Anna Maria.¹⁰⁶

Palgaks sai M. Öweraus mõisalt kuus tiinu (6,555 ha) põldu ja kümme tiinu (11 ha) heinamaad. Vald õpetaja ega kooli ülalpidamises ei osalenud ning nii pidi õpetaja ise talvel üles tegema ja kohale vedama nii enda kui ka kooli jaoks vajaliku küttepuid.¹⁰⁷ 1863. aastal Õpetatud Eesti Seltsi küsimustikule saadetud vastusest selgus, et tema põld jagunes kolmeks väljaks – tali- ja suvivili ning kesa –, mille taliviljaväljale sai külvata kolm tündrit rukkeid. Õpetaja heinamaalt sai 20–30 saadu heinu (1638–2457 kg). Tema aastane rukkisaak oli toonase keskmise saagikuse alusel arvestatuna umbes 15–18 tündrit rukkeid, millest kolm tündrit jäi seemneks. Rukkitündri hind 1862. aastal oli viis rubla, mille alusel sai ta rukkitest – seeme maha arvatud – umbes 60 kuni 75 rubla. Kui palju tema perel leivaviljaks kulus pole teada, kuid lisandusid veel ka suviviljaväljalt saadud odrad, kaerad, herved ja oad ning köögivilja ja kartulid.¹⁰⁸

J. Anti sõnul „*rasked olid esimesed vaod hariduse põllul ajada: rahvas vaatas umbusaldusega kooli peale. Nuriseti, et sellest veel ei ole küll, et vanemad inimesed mõisa orjavad, ka lapsed pannakse orjama. Avaldati avalikku vaenu kooliõpetaja vastu*“. Ilmselt võib selles tõdemuses näha põhjust, miks M. Öweraus 1865. aasta kevadel Tammikult lahkus ning Kaarli valda õpetajaks läks.¹⁰⁹ Enne lahkumist hindas Viru-Jaagupi pastor Carl Friedrich Sigismund Walther tema tööd laste lugema ja laulma õpetamisel heaks ning leidis, et tegemist on õpetajaga, kelle üle võib ainult rõõmu tunda.¹¹⁰

Ka M. Öwerausi ametijärglane Jaan Rammo oli seotud Pilistverega. Ta sündis 22. oktoobril 1842 Pilistvere kihelkonnas Eistveres ja omandas nagu M. Öwerauski hariduse Pilistvere kihelkonnakoolis. 1859. aasta läbis ta seal ka leeri ning abiellus kodukirikus 1866. aastal endast kaks aastat noorema Mal Pihlakuga. Olles teinud Paistus eksamid õpetajakutse omandamiseks, asus ta 1865. aastal õpetajaks Tammiku kooli, ilmselt omakandimehe M. Öwerausi kutsel. 27. oktoobril 1869 sündis paarile Tammikul poeg Hans. Lisaks kooliõpetaja tööle oli ta ka valla magasiida kirjutaja.¹¹¹

J. Rammo täitis samu ülesandeid nagu tema eelkäijagi ning sai mõisalt palgaks 37 tiinu (40,4 ha) suuruse palgatalu, mille maast aga umbes pool oli harimiseks kõlbmatu maa. Talu anti õpetajale rendile 50 rubla eest, kuid mõis kustutas sellest poole. 1894. aastaks, mil J. Rammo

¹⁰⁶ EAA 3114, 1, 40: pagineerimata.

¹⁰⁷ RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1.

¹⁰⁸ EAA 2569, 1, 77: 146.

¹⁰⁹ RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1p.

¹¹⁰ ERA 1187, 2, 536-12: 242.

¹¹¹ EAA 3114, 1, 44: 63; EAA 854, 1, 1941: 107.

Tammikult lahkus, oli rent kasvanud 160 rublani, millest õpetaja maksis 80 rubla. Tema ametiaja lõpupoole toetas õpetajat ka vald, vedades metsast välja kooli küttepuud, „*kuid suurema jao pidi kooliõpetaja vedama, kui ta lastega külma ei tahtnud jääda*“.¹¹²

Pastor H. W. Hoffmanni aruanded annavad asjast siiski mõnevõrra teise pildi. Selle järgi kuulus koolikohale 1875. aastal kuus tündrimaad põldu ning koha rendist kinkis mõis õpetajale – nagu eespool nimetatud – poole. Ülejäänud poolest maksis omakorda poole, so 25 rubla vald ja alles teise poole, samuti 25 rubla maksis õpetaja. Õpetaja aastapalk rahas oli 127 rubla ning vald maksis tema eest ära pearahamaksu, lisaks sai ta kooli jaoks tasuta küttepuud ja valgustuse.¹¹³ Sellest maksis mõis 102 ja vald 25 rubla.¹¹⁴

Vaatamata sellele, et J. Rammo oli nii oma ametijärglase J. Anti kui ka Viru-Jaagupi kirikuõpetaja arvates hea ja innukas õpetaja ning oma ametikohustuste täitmisel hoolas ja „*õiglase meelega pärast arukama elanikkude poolt heas lugupidamises*“, tagandati ta 15. aprillil 1894 „*vene keele mittemõistmise tõttu ametist*“.¹¹⁵

Tema asemel valiti 1. aprillil 1894 vallavolikogus õpetajaks Viljandi maakonnas Pilistvere kihelkonnas Imavere vallas 17. veebruaril 1875 sündinud J. Ant, kes õppis Imavere alg-, Pilistvere kihelkonna- ja Eesti Aleksandri Linnakoolis. Pärast Aleksandrikooli lõpetamist 4. juunil 1893 asus ta õpetajana tööle Järva-Madise kihelkonda ning aasta möödumisel Tammiku vallakooli, olles seal nii juba kolmas Pilistvere kihelkonnakooliga seotud õpetaja. 1896. aastal omandas ta ühtlasi ka õpetaja kutsetunnistuse. 1. mail 1897 abiellus ta J. Rammo tütre Liisaga, kellega neil 4. märtsil 1902 sündis poeg Ernst.¹¹⁶

Ametisse astudes sai ta ametipalgaks 190 rubla ning 10 rubla valgustuse (lambiõli ehk petrooli) muretsemiseks.

3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest

Pikaaegse Roela-Tammiku algkooli juhataja Jaan Anti koostatud kooli kroonika järgi asutas kooli Roela mõisa omanik admiral Ferdinand Friedrich Georg Ludwig von Wrangell (1797–1870) 1858. aastal, andes koolimaja ehitamiseks vallale tasuta ehitusmaterjali ja tasus ehituskulud, talupidajate kanda jäi ainult ehituseks vajalike materjalide kohalevedu. 1859. aastal valminud õlgkatusega koolimaja oli kuus sülda (12,8 m), pikk neli sülda (8,5 m) lai ning kaheksa jalga (2,44 m) kõrge. Poole majast hõlmas klassiruum, poole õpetaja eluruumid.

¹¹² RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1p.

¹¹³ EAA 1187, 2, 545-5: 16.

¹¹⁴ EAA 1187, 2, 553-5: 69.

¹¹⁵ Vt nt: ERA 1187, 2, 540-5: 57; ERA 1187, 2, 548-5: 18; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 2.

¹¹⁶ EAA 3114, 1, 48: 138; EAA 3114, 1, 57: pagineerimata; EAA 3114, 1, 62: 30p; Postimees, 1893, nr 142; Tüsedra koolimehe juubel. – Wirumaa Teataja, 1935, nr 26.

Klassiruumi valgustasid neli kuue ruuduga akent, mille ruudu mõõtmed olid 11 x 10 tolli (0,28 m x 0,254 m = 0,07 m²). Seega oli ühe akna pind 0,42 m² ning kõigil akendel kokku 1,68 m².¹¹⁷ 1866/1867. õppeaastal hindas pastor C. Fr. S. Walther koolimaja seisukorda heaks, kuigi märkis, et see on külm. 1875/1876. õppeaastal polnud koolimaja aga toonase pastori Friedrich August Hörschelmanni arvates enam kooli pidamiseks piisavalt hea. Seepärast ehitati mõisa poolt Tammikule 1877. aastal täiesti uus koolimaja, mis läks maksma 2000 rubla. Uus koolimaja oli vanast suurem ja valgem, kaheksa sülda (17 m) pikk ja viis sülda (10,7 m) lai ning üheksa jalga (2,7 m) kõrge. Klassiruumi oli viis sülda (10,7 m) pikk ja 4²/₃ sülda (9,25 m) lai, õpetaja korteri viis sülda (10,7 m) pikk ja 3¹/₃ sülda (7,1 m) lai. Klassiruumi valgustasid kuus kuue ruuduga akent, mille ruudu mõõtmed olid 14 x 13 tolli (0,36 m x 0,33 m = 0,12 m²). Seega oli ühe akna pind 0,71 m² ning kõigil akendel kokku 4,23 m².¹¹⁸ Ajalehes „Ristirahwa Pühhapäewaleht“ kirjeldas kooli ja sellega seotus ehitisi keegi R.:

Nagu igauks Eestimaal teab, on Wiru-Jaagupi kihelkonna Roela mõisa päriserra baron Wilhelm v. Wrangell möödaläinud 3 aastades Rittershawti peamees olnud ja nüüd landraatiks walitud saanud; aga ta tegewusest kõik see kubermangu kasuks, ta töö ja toimetustest kodumail teadwad küll pisut inimesi. Siin tahtsin natuke ta tegewusest kodumail jutustada. Juba 1877 aastal laskis see herra oma walla Tammiku külasse uue koolimaja ehitada, sest mana oli weike ja waene. Maja, mis herra plaani järele ehitatud, on 10 raudsülda pitk, 5 raudsülda lai ja omas heas kõrguses, umbes 10 jalga. Koolisaal, kõrge akentega, on iga pidi 5 raudsülda pitk; koolmeistri elutoad on lahked; kõögist wiib ka uks õue, nii et majal kaks ust on. Eest uksest saab kotta, kust üks uks koolmeistri tupp teine koolisaali wiib. 1883 aastal sai koolimaja laudadega wäljast wooderdatud. Kõik ehituse materiaali on herra kinkinud, nagu: palgid, kellel pinnad suures auruwabrikus mõlemilt poolt maha lõigatud, lauad, teliskiwid, katuse pilpad, akna klaasid ja pealegi muist ehituse raha maksnud. Reietuba on muidugi teada isepäinis ehitatud. Et ka aidad ja laudad wanad oliwad, siis laskis landraati herra ka need 1882 aastal uued ehitada ilusal ja suurel mõõdul. Ka nende tarwis kinkis ka kõik materiaali. Minewal aastal kinkis ta pealegi koolile kena keeltega orila, mis Tallinna meistri Normanni tehtud. See mänguriist on lastele ja manadele suurt rõõmu teinud; aga iseäranis sellele, kes laulu juhataja on, sest et temast nüüd suur kergitus laulu juures on.¹¹⁹

[/RMF105_133.tif/](#)

Foto x. 1877. aastal ehitatud Tammiku koolimajas toimus õppetöö kuni 1932. aastani, hiljem oli maja koolimaja (RMF 105:133)

¹¹⁷ RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1.

¹¹⁸ EAA 1187, 2, 537-5: 120; EAA 1187, 2, 546-5: 64; EAA 1187, 2, 548-5: 16; RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 1.

¹¹⁹ Wirumaalt, Jaagupi kihelkonnast. – Ristirahwa Pühhapäewaleht, 1884, nr 11.

Vaatamata sellele, et koolimaja alles äsja valmis, ehitati sinna 1879. aastal 35 hõberubla eest uued ahjud.¹²⁰ 1883/1884. õppeaastal kinkis Roela mõisa omanik Wilhelm Peter Georg Adolf von Wrangell koolile harmooniumi, mille valmistas orelimeister Gustav Normann.¹²¹

1896 tehti koolimajale kapitaalremont: valmistati uus katus, akende alused ning remonditi põrand.¹²²

¹²⁰ EAA 854, 1, 1941: 106.

¹²¹ EAA 1187, 2, 554-5: 27

¹²² ERA 4232, 13, 9: 172p.

Tabel 8. Õpilaste arv Tammiku vallakoolis aastail 1860–1894 ning andmed õppeedukusest ja kirjaoskusest. Kirjaoskamatutest langes enamik ilmselt koolieelsesse vanuserühma¹²³

Aasta	Lapsi 7. eluaastast leerini	Käivad koolis						Kõigist piirkonna lastest					Oskavad kirjutada	Oskavad arvutada	Kirjaoskamatuid enne leeri
		Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			loevad			tunnevad katekismust				
		poisid	tüdrukud	kokku	poisid	tüdrukud	kokku	ladusalt	keskmiselt	mõistavad	täielikult	mõistavad			
1860		11	10	21											
1861		14	13	27											
1862		18	16	34											
1863		17	11	28											
1865		18	15	33											
1866	138	16	18	34	37	37	74	46	22	15	25	70	15	15	70
1867	145	10	20	30	53	36	89	32	53	31	116	31	7		60
1868	154	18	18	36	46	38	84	45	17	15	95	25	21	4	92
1869	154	20	18	38	46	54	100	39	83	18	126	30	33	6	32
1870	157	29	19	48	46	53	99	42	81	36	136	36	51	17	34
1871	177	24	21	45	39	40	79	45	85	26	45	37	59	23	47
1872	169	31	25	56	49	60	109	69	84	24	115	44	75	35	16
1873	200	25	21	46	2	6	8	119	81	45	119	50	44	45	0
1874	190	28	23	51	2	7	9	159	31	43	153	40	53	22	0
1875	198	21	21	42	4	3	7	156	42		139		42	25	0
1876	199	27	28	55	42	39	81	131	59		160		54	38	9

¹²³ EAA 1187, 2, 536-12: 243p–244; EAA 1187, 2, 537-5: 120; EAA 1187, 2, 538-5: 205; EAA 1187, 2, 539-5: 59; EAA 1187, 2, 540-5: 55; EAA 1187, 2, 541-5: 92; EAA 1187, 2, 542-5: 156p–157; EAA 1187, 2, 543-5: 64p–65; EAA 1187, 2, 544-5: 182p–183; EAA 1187, 2, 545-5: 16; EAA 1187, 2, 546-5: 64; EAA 1187, 2, 547-5: 42; EAA 1187, 2, 548-5: 18; EAA 1187, 2, 5489-5: 45; EAA 1187, 2, 550-5: 39; EAA 1187, 2, 551-5: 30; EAA 1187, 2, 552-5: 84; EAA 1187, 2, 553-5: 69; EAA 1187, 2, 554-5: 29; EAA 1187, 2, 555-5: 26; EAA 1187, 2, 556-5: 65; EAA 1187, 2, 557-5: 28; EAA 1187, 2, 559-5: 95; EAA 1187, 2, 561-6: 216; EAA 1187, 2, 563-4: 63; EAA 1187, 2, 565-3: 76; EAA 1187, 2, 566-4: 82.

Aasta	Lapsi 7. eluaastast leerini	Käivad koolis						Kõigist piirkonna lastest					Oskavad kirjutada	Oskavad arvutada	Kirjaoskamatuid enne leeri
		Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			loevad			tunnevad katekismust				
		poisid	tüdrukud	kokku	poisid	tüdrukud	kokku	ladusalt	keskmiselt	mõistavad	täielikult	mõistavad			
1877	195	26	31	57	41	46	87	130	60		150		97	75	5
1878	198	31	29	60	36	44	80	115	77		130		60	45	6
1879	187	31	21	52	39	39	78	128	53		137		47	41	6
1880	190	26	17	43	47	50	97	95	61		112		41	33	34
1881	180	30	17	47	45	39	84	119	58		137		47	37	3
1882	174	26	20	46	44	36	80	116	34		129		43	40	24
1883	178	31	23	54	38	36	74	115	58		125		54	46	5
1884	172	29	24	53	33	28	61	106	63		121		50	42	3
1885	173	31	25	56	33	29	62	118	53		118		51	45	2
1886	180	30	26	56	36	35	71	136	40		143		53	47	4
1887	180	33	32	65	32	35	67	133	43		146		61	50	4
1889	172	21	36	57	34	36	70	132			159				40
1890	161	18	25	43	40	41	81	148			147				13
1891	158	20	23	43	34	38	72	127			126				31
1892	157	20	?	?	35	43	78	135			120				22
1893	156	20	15	35	25	42	67	132			139				24
1894	135	24	12	36	21	28	49	107			110				28

Tabel 9. 8–16-aastaste laste ja õpilaste arv Tammiku vallakoolis aastail 1895–1917¹²⁴

Aasta	Leeris käimata lapsi					Käisid koolis						
	10-16-aastased			8-10-aastased	Kokku	Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			Kõik kokku
	poisid	tüdrukud	Kokku			poisid	tüdrukud	Kokku	poisid	tüdrukud	Kokku	
1895	57	45	102	35	137	30	20	50	27	25	52	102
1896	42	32	74	43	117	24	15	39	18	17	35	74
1897	38	42	80	35	115	19	19	38	18	21	39	77
1898	42	43	85	31	116	15	21	36	25	19	44	80
1899	38	45	83	42	125	19	23	42	17	19	36	78
1900	41	44	85	23	108	19	23	42	21	18	39	81
1901	43	44	87	28	115	21	19	40	18	25	43	83
1902	44	43	87	29	116	20	27	47	20	17	37	84
1903	48	47	95	31	126	23	26	49	22	20	42	91
1904	48	51	99	42	141	23	27	50	23	24	47	97
1905	46	52	98	?	?	25	31	56	19	19	38	94
1906	47	45	92	?	?	28	23	51	19	22	41	92
1907	44	39	83	?	?	27	15	42	14	24	38	80
1908	39	35	74	37	111	24	14	38	13	20	33	71
1909	39	28	67	42	109	20	16	36	18	12	30	66
1911			0		0	27	17	44	17	17	34	78
1912			0		0			52			37	89
1913			0		0			44			38	82
1914			0		0			45			30	75

¹²⁴ EAA 1187, 2, 568-3: 86, EAA 1187, 2, 569-3: 86, EAA 1187, 2, 570-4: 90, EAA 1187, 2, 571-5: 94, EAA 1187, 2, 572-5: 96, EAA 1187, 2, 2293: 124, EAA 1187, 2, 2293: 124, EAA 1187, 2, 2388-10: 87, EAA 1187, 2, 572-3:5: 120, EAA 1187, 2, 572-4:5: 81, EAA 1187, 2, 572-5:5: 108, EAA 1187, 2, 572-6:5: 99, 100p, EAA 1187, 2, 572-7:5: 102, 103p, EAA 1187, 2, 572-8:5 : 80p, EAA 1187, 2, 572-9:5 : 100p, EAA 1187, 2, 572-10: : 95p, EAA 1187, 2, 572-12:5: 73, EAA 1187, 2, 572-13:5: 143, EAA 1187, 2, 572-14:5: 89, EAA 1187, 2, 572-15:5: 82p.

1915								33				33
1916								35				35
1917								27				27

4. Roela mõisakool

Kuna Roela vallakoolis käis liiga palju õpilasi, asutas mõis 1899/1900 õppeaasta lõpus mõisatöölise ja teenistujate lastele mõisakooli. Paraku ei suudetud sinna õpetajat leida, mistõttu pidid õpilased sügisel minema ikkagi vallakooli.¹²⁵ Kuna mõisakool suleti juba 1925. aastal leiab siinkohal vaatlemist kogu kooli veerandsaja aastane ajalugu.

1. Õpetajatest

1901. aastal asus Roela vallakooli tööle Jüri Hansar, kes sündis 07. märtsil 1868 Kunda-Malla vallas väiketaluniku peres. Ta õppis Iila külakoolis, Viru-Nigula ministeeriumikoolis Pikaristil ja Kuuda õpetajate seminaris, mille lõpetas 1887. aastal. 1. detsembrist 1888 kuni 23. aprillini 1889 oli ta õpetaja Laanemõisa külakoolis (Rakvere vald), 7. septembrist 1889 kuni 23. aprillini 1896 Jõepere külakoolis (Saksi vald), 23. aprillist 1896 kuni 23. aprillini 1901 Tudu külakoolis (Roela vald) ning aastail 1901–1925 Roela mõisa ja valla algkoolis.¹²⁶

15. mail 1890 abiellus ta Julie Rosalie Wilhelmine Keskülaga, kes sündis 28. augustil 1873 Rakveres. Neile sündisid tütar Amanda Melitta ning pojad Herbert Arkadius, Paul Eugen, Ernst Oskar (Ärni), Evald Moritz, Leonhard Ferdinand (Leo) ja Gerhard Hans Voldemar (Arti). Lastega oli seotud ka ämmaemandana praktiseeriva J. R. W. Hansari tegevusala.¹²⁷

/RMF672_7_2.tif/

Foto 9. Perekond Hansar 20. sajandi alguses (RMF 672:7)

Paari kolm poega – Paul Eugen, Ernst Oskar ja Evald Moritz – teenisid Eesti Vabariigi ajal kriminaalpolitseis kõrgetel kohtadel ning neil kõigil õnnestus 1944. aastal Eestist lahkuda. Kõige edukam neist oli P. E. Hansar, kes oli 10. oktoobrist 1934 kuni 1940. aasta augustini Petseri kriminaalkomissar.¹²⁸

J. Hansar mängis väga hästi viiulit ja klaverit ning kõikjal, kus ta õpetajana tegutses, asutas ta laulukoori. Neist kõige pikemalt (1901–1931) juhatas ta Roela segakoori. Kuna Roelas puudus pikka aega pasunakoori juhataja, tegeles ta aeg-ajalt ka sellena. Nagu eespool mainitud korraldati tema ajal tihti koolimajas pidusid, mis lõppesid tavaliselt tantsuga. M. Keskküla mälestuste järgi mängis neil pidudel tantsuks Hansarite pereansambel. „Tantsule mängis tema viiulit ja abikaasa saatis klaveril. Pärast poole kui lapsed kasvasid, oli juba väikene orkester välja astumas ja nimelt: klaver, 2–3 viiulit ja šello.“¹²⁹

¹²⁵ EAA 1187, 2, 2388-10: 73.

¹²⁶ EAA 1187, 2, 572-3:5: 113, 120; EAA 4677, 1, 7: 25p; RM 2710 Ar1k 531:2; Jüri Hansar 60-aastane. – Waba Maa, 1928, nr 67.

¹²⁷ EAA 3114, 1, 62: 29p–30.

¹²⁸ Krikk, M. Eesti kriminaalpolitsei 1920–1940. Tallinn 2007, lk 275–278.

¹²⁹ RM 2710 Ar1k 531:2.

Temaga seostatakse ka Roela Muusikalis-Kirjandusliku Seltsi asutamise mõtte sünni ning ta oli 1907. aastal üks seltsi asutajaliikmetest ning pärast selle tegevuse algust aktiivne kaasalööja ja pidude korraldaja.¹³⁰ Ka pärast pensionile jäämist 1925. aastal, tegutses ta seni kuni tervis lubas endiselt koorijuhina, kuid lõi kaasa ka muudes ettevõtmistes, olles 1926. aastal näiteks Wirumaa Lastekaitse Ühingu esindaja Roela vallas.¹³¹

/RMF672_6_2.tif/

Foto 10. Jüri Hansar 5. novembri 1922 (RMF 672:6)

J. R. W. Hansar suri Roelas 12. detsembril 1934 südamehaigusse ning maeti Viru-Jaagupi kalmistule. Pärast abikaasa surma müüs J. Hansar oma Roela maja ja kolis Rakverre, kus ta suri 9. juulil 1939 ning maeti 12. juulil Viru-Jaagupi surnuaeda. Kirikuraamatusse märgiti tema surma põhjuseks selgroo kasvaja ja südame nõrkus.¹³²

Aastail 1919–1922 töötas mõisakoolis õpetajana ka J. Hansari poeg E. M. Hansar, kes sündis Roelas 17. juunil 1902. Ta õppis oma isa käe all Roela mõisakoolis ning töötas seal enne sõjaväkke minekut isa käe all. 1920. aasta jaanuaris E. M. Hansari tööd revideerinud Viru maakonna koolinõunik M. Meos leidis, et tal on „*wähe hooft, ja ta on õige kergelt oma töö juures*“. 1921. aastal oli olukord paranenud ning M. Meosi hinnangul oli näha, E. M. Hansar „*teeb tööd palju suurema huvi, hoole ja tagajärgedega, kui läinud aastal*“. Pärast sõjaväeteenistust aastail 1922–1923 tegi ta karjääri kriminaalpolitseis.¹³³

Pärast E. M. Hansari lahkumist asus mõisakooli õpetajaks Adine Kaber (Adiine Kaaber), kes sündis 4. mail 1904 Triigi mõisas Hans ja Leno Kaberi peres. 1922. aastal lõpetas ta Rakvere linna tütarlaste gümnaasiumi ning omandas õpetajakutse Rakvere õpetajate seminaris. Aastail 1922–1924 töötas ta õpetajana Kunda mõisakoolis. 7. märtsil 1926. aastal lõpetas ta oma elu enesetapuga.¹³⁴

/Päevaleht_1926_69_Adiine_Kaaber/

Foto 11. Järelehüüe õpetaja Adine Kaberile (Päevaleht, 1926, nr 69)

J. Hansari juhatusel tegutses koolis lastekoor, mille esinemist kiideti ajakirjanduses pärast 11. juunil 1922 toimunud teist ülevirumaalist lastepidu. Koor esines samalaadsel peal ka 1923. aastal.¹³⁵

¹³⁰ Roela muusika-kirjandusselts 30-a. – Wirumaa Teataja, 1939, nr 35.

¹³¹ Tarwidus emade ja laste nõuandepunkti järele tõuseb. – Wirulane, 1926, nr 70.

¹³² elk, 114, 0, 8: pagineerimata; elk, 114, 0, 9: pagineerimata.

¹³³ EAA 3114, 1, 62: 29p; RM 2824 Ar₁ 241:6: 31–31p; RM 2824 Ar₁ 241:7: 32–32p; Krikk, M. Eesti kriminaalpolitsei 1920–1940. Tallinn 2007, lk 277–278.

¹³⁴ Kummalisel põhjusel kirjutasid Virumaa ajalehed Adine Kaberi surmast alles 1927. aasta mais nagu äsja toimunud sündmusest. Vt nt: Õpetajanna wabasurm. – Wirumaa Teataja, 1927, nr 36. EAA 1232, 1, 246: 67; Päevaleht, 1926, nr 69.

¹³⁵ Teine ülevirumaaline lastepidu. – Päevaleht, 1922, nr 137; Koit, 1923, nr 57.

2. Koolimaja

18. jaanuaril 1911 läbi viidud Ülevenemaalise ühepäevase algkoolide loenduse andmeil oli Roela mõisakooli hoone ehitatud spetsiaalselt koolimajaks 1850. aastal. Samas pole teada, et Roelas oleks 1850. aastal koolile uut hoonet rajatud, mistõttu pole võimatu, et tegemist võis olla 1838. aastal ehitatud ning aastal 1872 kapitaalselt ümber ehitatud ja laiendatud koolimajaga, mis pärast uue koolimaja valmimist 1900. aastal vallakooli jaoks, mõisakooli tarvis kasutust leidis. Hüpoteesi kinnitab asjaolu, et maja oli tõepoolest vallakoolile 1900. aastal ehitatud uuest majast oluliselt madalam ning selle lagede kõrgus oli ainult neli arssinat (2,84 m). Majas olev klassiruum oli 13 arssinat (9,25 m) pikk ning 10 arssinat (7,11 m) lai, ruumi pindala oli 130 ruutarssinat (65,77 m²). Koolimajas asus ka õpetaja kolmetoaline köögiga korter, mille pindala – va köök – oli 94,5 ruutarssinat (47,80 m²). Klassiruumi tuulutamiseks kasutati õhuaknaid. Palkidest ehitatud koolimajal oli laudkatus. Õpetaja hinnangul olid nii klassiruum kui ka õpetaja eluruum soojad, mugavad ning koolitööks sobivad. Käimla asus koolimajast eraldi õues ning oli talvel külm.¹³⁶

/RMF105_131.tif/

Foto 8. Roela mõisakool (RMF 105:131)

Enne loendust 1906. aasta sügisel ja 1907. aastal teostati koolis kapitaalremont, pärast mida vastas majas olev klass pastor Arthur Friedrich Wilhelm Hoffmanni sõnul kõigile sellele esitatavatele nõuetele.¹³⁷ Paraku põles maja 1913. aastal pärast õppeaasta lõppu maha ning uuel õppeaastal tegutses kool selleks kohandatud rehetares, kuna uue koolimaja ehitus algas 1914. aastal.¹³⁸ 1917. aasta andmeil asus mõisakool oma majas, mille pikkus oli 10 sülda (21,34 m), laius neli sülda (8,53 m) ning kõrgus 11 jalga (3,35 m).¹³⁹

21. augustil 1923 tegi Roela mõisa endine omanik Hans Hermann Oskar von Wrangell vallanõukogule ettepaneku, et see astuks samme Roela mõisa 4. klassilise kooli võtmiseks koolide võrku ja teise kooliõpetaja A. Kaberi palga maksmiseks riigikassast, kuna mõis endiselt kooli majanduskulud kataks. Nõukogu otsustas soovi Viru maavalitsuse Haridusosakonnale edastada.¹⁴⁰ Aasta pärast, 18. augustil 1924 teatas aga H. H. O. von Wrangell, et tal pole enam võimalik ka mõisakooli majanduskulusid kanda ning palus kooli üle võtta valla ülalpidamisele. Vallanõukogu tähele pannes, „*et tähendatud kool väga tarviline, sest lastel tuleks kaugelt koolis hakata käima, mis väikestel 8-9 aastastel lastel koolis käimise*

¹³⁶ EAA 5454, 1, 61: 145.

¹³⁷ EAA 1187, 2, 572-9:5 : 97.

¹³⁸ EAA 1187, 2, 572-14:5: 88; EAA 1187, 2, 572-15:5: 79.

¹³⁹ EAA 4677, 1, 7: 24.

¹⁴⁰ ERA 3138, 1, 316: 55p–56.

üle pääsemata raskusi tekitaks ja Roela I koolis laste arv liig suureks kasvaks, kool koolivõrgust ette nähtud“, otsustas mõisakooli majanduskulud valla kanda võtta.¹⁴¹

23. oktoobril 1924 saatis Viru maakonna haridusosakond vallavalitsusele kirja, milles teatas kavatsusest mõisakool koolivõrgust välja arvata ja sulgeda ning selle õpetajate koosseisu ühe võrra vähendada. Vallanõukogu leidis, et haridusosakonna otsus ei ole otstarbekohane, kuna „ilma Roela mõisa kooli ruumideta vallal võimata on 6 aastalist sundulist algharidust teostada“, mistõttu vallanõukogu otsustas pöörduda haridusosakonna poole palvega, et mõisakool endiselt koolivõrku jäetaks, õpetajate arvu olemasolevaga võrreldes mitte ei vähendataks, vaid hoopis ühe võrra suurendataks ning mõisakooli jaoks planeeritud koht ja majad vallale kooli jaoks rendile antaks. Läbirääkimised haridusosakonnaga volikogu otsuse elluviimise üle, usaldati J. Antile.¹⁴² Läbirääkimised siiski enam ei aidanud, sest 1924/1925. õppeaastal mõisakoolis õpilasi enam ei õppinud, seal elas vaid J. Hansar, kelle korteri talvise kütte ja valgustuse jaoks määras vallanõukogu 10 jooksvat sülda küttepuid ning 1½ puuda petrooleumi.¹⁴³

Vaatamata sellele, et Roela algkoolile tehti 1924. aastal juurdeehitis, võttis vallavalitsus mõisa koolimaja ning selle juurde kuuluva 10,72 ha suuruse talu, millel oli 5,33 ha põldu, 4,87 ha heina- ja 0,17 ha karjamaad, 0,11 ha metsa ja 0,23 ha kasutuskõlbamatut maad. Talu juurde kuulusid koolimaja, laut ja kartulikelder. Koolimaja sihtotstarvet ei tohtinud muuta ning seda võis edaspidi kasutada ainult koolina. Vald rentis koolitalu nr 53 kuni 1. maini 1933, mil see läks üle Põllumajandusministeeriumile, kes selle pärast ümberkorraldamist uuesti välja rentis.¹⁴⁴

3. Mõisa lasteaed

Hiljemalt 1908/1909. õppeaastast tegutses Roela mõisas koolieelsetele väikelastele mõeldud lasteaed (*Kleinkinderschule* – väikelastekool), mille eesmärk oli koolieelikuid kooli minemiseks ette valmistada. Lasteaia juhatajaks oli 1913. aastal Pauline Jankowitz ning pastor A. Fr. W. Hoffmanni sõnul tegutses see tulemusrikkalt.¹⁴⁵ Leontine Valteri mälestuste kohaselt ei käinud lasteaias mõisatöölised, vaid ainult mõisa ametnike ja käsitöölised – antvarkide – lapsed, viis kuni kuus last, kes seal P. Jankowitzi hoole all mängisid ja õppisid.¹⁴⁶

¹⁴¹ ERA 3138, 1, 373: 61.

¹⁴² ERA 3138, 1, 373: 66.

¹⁴³ ERA 3138, 1, 373: 67p.

¹⁴⁴ ERA 63, 19, 7073: 1–8, 15.

¹⁴⁵ EAA 1187, 2, 572-10:5: 94; EAA 1187, 2, 572-13:5: 141p; EAA 1187, 2, 572-14:5: 88p; Adolf Richters Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Bd. III, Estland. Riga 1913, Sp. 325.

¹⁴⁶ RM 4223 Ar1k 916:3. Leontine Valter, 1984. Viru-Roela sajandivahetusel, 3p.

P. Jankowitz sündis 27. juulil 1885 Järvamaal Türi kihelkonnas Kolu mõisas ning läbis leeri 23. mail 1902 Paides. 19. aprillil 1915 abiellus ta Viru-Jaagupis Roela mõisa valitseja Heinrich Wilhelm Suurmanniga, kellega neil oli kolm last, kellest ellu jäi aga ainult kõige noorem tütar, 25. juunil 1923. aastal sündinud Elise. P. Suurmann suri samuti varakult, olles vaid 40-aastane, 28. juulil 1925.¹⁴⁷

¹⁴⁷ EAA 3114, 1, 63: 284p–285.

Tabel 10. Õpilaste arv Roela mõisakoolis 1902–1914¹⁴⁸

Aasta	Leeris käimata lapsi					Käisid koolis						
	10–16-aastased			8–10-aastased	Kokku	Kõik koolipäevad			Ühe või kaks päeva nädalas			Kõik kokku
	poisid	tüdrukud	Kokku			poisid	tüdrukud	Kokku	poisid	tüdrukud	Kokku	
1902	32	38	70	21	91	21	29	50	19	23	42	92
1903	35	31	66	22	88	15	21	36	15	7	22	58
1904	36	22	58	20	78	19	19	38	15	3	18	56
1905	36	21	57	?	?	17	10	27	16	11	27	54
1906	38	28	66	?	?	21	12	33	7	16	23	56
1907	37	34	71	?	?	21	15	36	16	19	35	71
1908	37	28	65	27	92	21	15	36	16	11	27	63
1909	41	26	67	22	89	27	15	42	14	10	24	66
1911			0		0	16	20	36	16	13	29	65
1912			0		0			34			32	66
1913			0		0			33			27	60
1914			0		0			28			30	58

¹⁴⁸ EAA 1187, 2, 572-3:5: 120, EAA 1187, 2, 572-4:5: 81, EAA 1187, 2, 572-5:5: 108, EAA 1187, 2, 572-6:5: 99, 100p, EAA 1187, 2, 572-7:5: 102, 103p, EAA 1187, 2, 572-8:5 : 80p, EAA 1187, 2, 572-9:5 : 100p, EAA 1187, 2, 572-10: : 95p, EAA 1187, 2, 572-12:5: 73, EAA 1187, 2, 572-13:5: 143, EAA 1187, 2, 572-14:5: 89, EAA 1187, 2, 572-15:5: 82p.

II. Koolid Eesti Vabariigi ajal

Eesti Vabariigi ajal jäid Roela valda alles ainult kaks kooli – Roela ja Tammiku algkoolid –, kuna Roela mõisakool lõpetas tegevuse. Roela algkool muudeti 6. klassiliseks ning Tammiku algkool jätkas kuni 1932. aastani 4. klassilisena, mil muudeti 5. klassiliseks. Roela koolis töötas alates 1919. aastast kaks, 1921. aastast kolm õpetajat ning aastail 1928–1935 kolm õpetajat, Tammikul alates 1919. aastast kaks õpetajat.

Seoses klasside arvu suurendamisega ehitati Roela koolimajale juurdeehitus ning seoses Tammiku kooli kehva ehitusliku olukorraga uus koolimaja Rosenthali asundusse.

1. Muutustest õppetöös

1918. aasta oktoobris olid kõik Roela valla koolid 1. klassilised, kolme jaoskonnaga koolid.¹⁴⁹ Alates 1919/1920. õppeaastast avati aga nii Roela kui ka Tammiku vallakoolis ka neljas klass.¹⁵⁰ 8. juulil 1921 arutas Roela valla nõukogu lastevanemate palvet avada Roela algkoolis V klass ja otsustas palvele vastu tulla, klass avada ning „*selleks võimaluse korral Roela algkooli lähedal olevaid Mihkel Lauri ruumisi üürida*“. 17. juulil 1921 otsustas volikogu eraldada V klassi avamiseks vajalikud rahalised vahendid ning lubas vallavalitsusel sõlmida lepingu M. Lauriga tema ruumide rentimiseks.¹⁵¹ V klassi avamine põhjustas vaidluse vallavalitsuse ja Viru maakonna administratiivosakonna vahel vallanõukogu poolt V klassi õpilaste vanematele määratud õppemaksu tõttu. Administratiivosakonna juhataja viitas 1920. aastal vastu võetud Avalikkude koolide seadusele, mille §2 järgi oli algkooli kursus kuni VI klassini maksuta, vallavalitsus aga asjaolule, et seadus pole veel täies ulatuses rakendunud ning V klassi avamine oli vastutulek vanemate soovile ja seotud väljaminekutega, mida õppemaks osaliselt katta aitaks. Vaidluse tulemusena otsustas vallanõukogu õppemaksust loobuda ning katta V klassi avamisega seotud kulud muudest tuludest.¹⁵² Seoses Virumaa haridusnõukogu poolt teostatud ümberkorraldustega Virumaa koolivõrgus, avati Roela algkoolis 1922/1923 õppeaastal ka VI klass ning kool muudeti 6. klassiliseks algkooliks.¹⁵³

Tabel 11. Ajavahemikus 1923–1927 koostatud sanitaar-topograafiline aruanne Roela vallast esitas muuseas ka arvandmed vallas esineva kirjaoskamatuses kohta. Aruande koostaja teatel elas sel ajal vallas umbes 2500 elanikku. Kui 7–9-aastased koolieelikud kõrvale jätta ning arvestada, et nende hulgas, kes ei osanud kirjutada, sisaldasid ka lugemisoskuseta inimesed, oli vallas kokku 434 kirjutamisoskuseta inimest, neist 186 meest ja 248 naist. Lugeda

¹⁴⁹ RM 2580Ar1 1118:58: pagineerimata.

¹⁵⁰ ERA 1108, 4, 1286: 207, 210.

¹⁵¹ ERA 3138, 1, 195: 79p, 85p.

¹⁵² ERA 3138, 1, 195: 110–112, 119p.

¹⁵³ Muudatused maksvas Wirumaa koolivõrgus. – Päevaleht, 1922, nr 140.

mõistsid neist aga 324 ehk 112 meest ja 212 naist, mis teeb täiesti kirjaoskuseta inimeste arvuks 110, ehk 74 meest ja 36 naist, so alla 5% valla rahvaarvust.¹⁵⁴

Vanus	Ei osanud lugeda			Ei osanud kirjutada		
	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised	Kokku
7–9-aastased	20	13	33	29	25	54
10-aastased	37	18	55	93	124	217
11–19-aastased	4	5	9	7	11	18
20–29-aastased	8	2	10	9	2	11
30–39-aastased	3	0	3	5	1	6
40–49-aastased	5	2	7	7	8	15
50–59-aastased	5	4	9	12	15	27
60–69-aastased	3	4	7	17	48	65
Üle 70-aastased	8	1	9	35	39	74
Vanus teadmata	1	0	1	1	0	1
Kokku	94	49	143	215	273	488

9. veebruaril 1919 valis valla nõukogu oma esindajateks Roela algkooli hoolekogusse Toomas Pajupuu, Josep Uueni ja Tammiku kooli hoolekogusse Mihkel Eigi, Johannes Linamaa.¹⁵⁵ 17. juulil 1921 valis valla nõukogu oma esindajateks Roela algkooli hoolekogusse Mihkel Soone ja Aleksander Reemi, Tammiku kooli hoolekogusse Toomas Käba ja Mihkel Eigi ning Roela mõisakooli hoolekogusse Jaan Moori ja Johannes Siili.¹⁵⁶ 5. jaanuaril 1925 valis vallanõukogu oma esindajateks Roela algkooli hoolekogusse Mihkel Soone ja Aleksander Reemi, Tammiku kooli hoolekogusse Mihkel Eigi ja Jaan Lauri ning Roela mõisakooli hoolekogusse H. H. O. von Wrangelli ja J. Siili.¹⁵⁷ 1927. aastal valis volikogu oma esindajateks Roela kooli hoolekogusse August Vaademanni ja Tammiku kooli hoolekogusse Mihkel Eigi.¹⁵⁸ 12. aprillil 1930 valis volikogu oma esindajaks Roela kooli hoolekogusse Johannes Vakkeri ja Tammiku kooli hoolekogusse Jaan Soone.¹⁵⁹ 20. veebruaril 1934 valiti Roela algkooli hoolekogusse Mihkel Soone ja 10. märtsil toimunud teise hoolekoguliikme kordusvalimisel Mihkel Juhkam.¹⁶⁰ Samal istungil valiti Tammiku algkooli hoolekogusse August Moor ja Johannes Jürna. Kuna viimane lahkus 1936. aastal elama Roela vallast Küti valda, siis pidi ta hoolekogust lahkuma ning 23. jaanuaril 1937 valis volikogu tema asemele hoolekogu liikmeks R. Tompi. Et viimanegi lahkus aasta hiljem vallast, valiti 12. märtsil 1938 valiti kooli hoolekogusse volikogu poolt Voldemar Moor.¹⁶¹ 9. juunil 1939 määras vallavalitsus oma esindajateks Roela

¹⁵⁴ ERM STA 313/502-528: 508–510.

¹⁵⁵ ERA 2, 1, 196: 5.

¹⁵⁶ ERA 3138, 1, 195: 86.

¹⁵⁷ ERA 3138, 1, 373: 4.

¹⁵⁸ ERA 3138, 1, 529: 57p.

¹⁵⁹ ERA 3138, 1, 676: 13.

¹⁶⁰ ERA 3138, 1, 821: 82, 93.

¹⁶¹ ERA 3138, 1, 821: 82; ERA 3138, 1, 974: 116; ERA 3138, 1, 1024: 33p.

kooli hoolekogusse M. Soone ja M. Juhkami ning Tammiku kooli hoolekogusse A. ja V. Moori.¹⁶² 16. detsembril 1939 valis vallavolikogu Roela kooli hoolekogusse M. Soone ja Jaan Väinaste ning Tammiku kooli hoolekogusse A. Moori ja Johannes Jsküll.¹⁶³

Valla koolielu juhtis valla ametnikuna koolivanem, kes vahendas koole ja Viru maakonna Haridusosakonda, edastas koolidele haridusosakonna ringkirju, korraldusi ja infot ning kogus koolidest nõutud infot, edastas seda haridusosakonnale ning järgis, et koolid peaksid osakonna korraldustest kinni.

9. veebruaril 1919 valis valla nõukogu koolivanemaks Tammiku vallakooli juhataja Jaan Ant.¹⁶⁴ 17. juulil 1921 valiti valla koolivanemaks õpetaja Jüri Hansar palgaga 100 marka kuus. 3. märtsil 1922 tõsteti koolivanema palk 200 margani kuus.¹⁶⁵ 5. jaanuaril 1924 valiti uue vallanõukogu poolt koolivanemaks J. Kask, kes ka hilisemal aastail seda ametit pidas.¹⁶⁶

30. aprillil 1928 otsustas vallavolikogu seoses kohustusliku 6. klassilise hariduse ellu rakendamise, võtta Roela algkooli tööle veel üks õpetaja. 12. augustil valitigi kooli neljandaks õpetajaks Linda Undiwill ning järgnevatel aastail õpetati V ja VI klassi õpilasi eraldi. Samal päeval otsustas vallavolikogu „Roela valla piirides maksma panna koolikohustus 1. augustist 1928 a. algkooli 5 klassi ulatusel ja 1. augustist 1929 a. algkooli 6 klassi ulatusel nende 8–16 a. vanuste laste kohta, kes vastavaid algkooli klasse ei ole lõpetanud“. 8–16-aastased lapsed, kes lõpetasid algkooli neli klassi enne 1927/1928. kooliaasta lõppu olid koolikohustusest vabastatud.¹⁶⁷

Tabel 12. Algkooli tunnijaotusplaan 1921. aastal¹⁶⁸

Õppeained	Klassid						Kokku
	I	II	III	IV	V	VI	
Emakeel ja kodulugu	6	6	6	5	4	4	31
Kodulugu	3	3	3				9
Matemaatika¹	5	5	5	5	5	5 ²	30
Looduslugu³				4	4	5	13
Geograafia⁴				2	2	2	6
Ajalugu				2	2	2	6
Kodanikuteadus⁵						1	1
1 võõras keel			4	4	3	3	14
2 võõras keel					3	3	6
Joonistamine	2	2	2	2	2	2	12
Käsitöö	2	2	2	2	2	2	12

¹⁶² ERA 3138, 1, 1160: 66p.

¹⁶³ ERA 3138, 1, 1160: 164p.

¹⁶⁴ ERA 2, 1, 196: 5.

¹⁶⁵ ERA 3138, 1, 195: 86; EAA 3138, 1, 255: 9.

¹⁶⁶ ERA 3138, 1, 373: 3p.

¹⁶⁷ ERA 1108, 4, 828: 27p; ERA 3138, 1, 581: 1p–2, 14–14p.

¹⁶⁸ ERA 4232, 13, 9: 13.

Laulmine	2	2	2	2	2	2	12
Võimlemine	2 ⁶	2 ⁶	2	2	2	2	12
Kokku	22	22	26	30	31	33	164

¹ Aritmeetika, geomeetria, algebra.

² Ühes geomeetrilise joonistamisega.

³ Bioloogia, füüsika, mineraloogia ja tervishoid.

⁴ Maateadus, maalugu, maade teadus.

⁵ Ühiskonnalugu, kodaniku õigused ja kohused, kodaniku eetika.

⁶ Soovitav 4 pooltundi.

Kuna Eesti Vabariigis olid võimul vasakpoolsed, kes ei sallinud usku ega kirikut, jäeti usuõpetus esialgu kooli õppekavast välja. Kristliku Rahvaerakonna eestvõttel algas siiski allkirjade kogumine usuõpetuse õppekavasse tagasi toomise rahvahääletuseks ning 17.–19. veebruaril 1923 toimunud rahvahääletusel hääletasidki Eesti Vabariigi kodanikkond usuõpetuse kui koolidele kohustusliku, kuid õpilastele vabatahtliku õppeaine lisamise poolt algkooli õppekavasse. Roela vallas anti usuõpetuse õppekavasse lisamise poolt 599 ning vastu 321 häält.¹⁶⁹

Haridusministeeriumi Kooliosakonna ringkirja põhjal 11. jaanuarist 1925 „*õnnetute juhtumiste ja õpilaste haigeks jäämise ärahoidmiseks võib õpilasi kooliilmumisest vabastada ja koolitööd katkestada algkoolides, kui temperatuur koha peal kooli kogumise ajal on alla -17 °R*“ ehk üle 21° C. Kui õpilased suurte tuiskude ja külmade ilmadega „*pika tee, kehvade riiete ja viletsate jalavarjude*“ tõttu koolist puudusid, pidi puudumise lugema põhjusega puudumiseks.¹⁷⁰

1936. aasta lõpus alustasid tegevust kodutütarde rühmad nii Roela 6. klassilises algkoolis kui ka Tammiku 5. klassilises algkoolis. 3. detsembril 1936 asutati Roela rühm ja 17. detsembril Roela-Tammiku rühm. 9. veebruaril 1937 kinnitas Kodutütarde Viru ringkonnavanem A. Laasi Roela rühma rühmavanemaks õpetaja Marie Kingseppa ja tema abiks Agnes Rummu ning Roela-Tammiku rühmavanemaks õpetaja Alma Allika.¹⁷¹

1938/1939. õppeaastal kuulusid Tammiku kodutütarde rühma 12 tütarlast, kes jagunesid vanemasse ja nooremasse salka. Õppeaasta lõpul sooritasid salga liikmed katsed õppeaasta jooksul omandatud teadmiste ja oskuste peale, mille kõik läbisid. Kaks salga liiget osalesid järjepidevalt Rakveres korraldatud õppepäevadest ning üks võttis osa 14–17. juulil toimuvast suvelaagrist Rutjal. Suvel andsid vanema salga viis tütarlast kodutütare vande ning rühmaga korraldati ühepäevane jalgsimatk. Rühma tegevust toetas Naiskodukaitse Roela osakond 10 krooniga, millest kolm krooni kulus kodutütarde osavõtuks õppepäevadest.¹⁷² Ka 1939/1940.

¹⁶⁹ Rahvahääletuse tagajärgedest. – Postimees, 1923, nr 50.

¹⁷⁰ ERA 4232, 13, 11: pagineerimata.

¹⁷¹ K. L. Viru Malevlane, 1937, nr 4.

¹⁷² ERA 4232, 13, 7: 12–13.

õppeaastal kuulus rühma 12 tütarlast, kellest vanem rühm läbis õppeaasta jooksul kodutütre IV järgi ja noorem rühm VI järgu kursuse. Kevadel korraldati mõlemas salgas talvel läbitu peale katsed, mille kõik sooritasid. Suvel tegelesid kodutütred oma kodu kaunistamisega, mida vahetevahel kontrollisid salgajuht ja rühmavanem, lisaks toimus rühma liikmete ühepäevane jalgrattamatk.¹⁷³ Ilmselt võtsid samalaadseid tegevusi ette ka Roela algkooli kodutütred.

2. Roela 6. klassiline algkool

Kui 1920. aastate algupoolel oli kooli õpetajate seas üsna suur voolavus, moodustus lõpuks siiski kindel ja pikaajaline õpetajate koosseis. Pärast juurdeehituse valmimist vastas ka koolimaja suurenenud klasside ja õpilaste arvule, rahuldades kõiki vajadusi.

1. Õpetajatest

Agnes Walfriede Johanna Rumm sündis 12. novembril 1899 Vao vallas Ärinal Jüri ja Lisa Maria Rummu peres. 15. juulil 1917 läbis ta leeri ning lõpetas samal aastal ka Väike-Maarja kihelkonnakooli. Kuigi Roela vallanõukogu kinnitas ta ametisse alles 24. novembril 1919, asus ta Roela algkool õpetajana tööle juba 23. oktoobrist 1919. Aastail 1920–1922 osales ta kolmeaastastel suvekursustel, mille läbimisel omandas 1922. aastal algkooliõpetaja kutse. Ta oli võimeline koolitööd läbi viima nii eesti, vene kui ka saksa keeles. 15. juulil 1923 abiellus ta Roelas tegutseva kaupmehe ja ettevõtja August Heinrich Neublauga, kuid lahutati abikaasast Rakvere-Paide Rahukogu otsusega 20. juunil 1932.¹⁷⁴

Koolinõunik M. Meos iseloomustas 1920. aasta jaanuaris kooli revideerides A. Rummi kõige paremast küljest: „*Õp. Rummi juures olin kõigis jäoskondades arwuteaduse tundidel. Igas jäoskonnas oli näha, et Rumm tahab ja mõistab tööd teha. Lapsed mõistsiwad kõike, mis oliwad läbi läinud. Iseäranis osawust näitawad ülesse IV jäoskonna lapsed arwamises murdudega ja II jäoskonna lapsed arwudega esimese saja piiris*“. Järgmisel aastal, mil A. Rumm koolis üksinda õpetas, lisas ta olles eelnevalt veelkord kiitnud A. Rummu oskust matemaatikat õpetada, et „*õpetaja Agnes Rumm teeb suure hoole ja usinusega koolitööd*“.¹⁷⁵

Kuna J. Awik – nagu eespool kirjeldatud – lahkus koolist vahetult enne õppeaasta algust, ei leidnud vallavalitsus kooli uut õpetajat, vaid õppetöö oli korraldatud nii, et A. Rumm õpetas valla koolimajas I ja II klassi lapsi ning III ja IV klassi 20 last pidid käima mõisakoolis, kuid päris nii see ei olnud, sest mõisakoolis käis neist ainult 11 ning ülejäänud õppisid A. Rummi juures.¹⁷⁶

¹⁷³ ERA 4232, 13, 7: 23–24.

¹⁷⁴ EAA 1232, 1, 237: 270; EAA.1232.1.248: 245; ERA 1108, 4, 1296: 209; ERA 1108, 10, 2179a: 4848.

¹⁷⁵ RM 2824 Ar₁ 241:7: 31p; RM 2824 Ar₁ 241:6: 32.

¹⁷⁶ RM 2824 Ar₁ 241:6: 32.

1933. aastal iseloomustati teda ajalehe „Wirumaa Teataja“ veergudel: „*Pr. Agnes Rumm, endine pr Neublau, warem esines ka awalikult, minnes aga sassi oma abieluasjadega, tõmbunud tagasi. Ametialal koolitõis tubli jõud*“.¹⁷⁷

Sama aasta jaanuaris paistis „*koolitõis tubli jõud*“ silma lahtise käega, lüües kahes üksteisele järgnevas episoodis tema korraldustele vastu rääkinud õpilast Johannes Uulmanni „*ärevuses*“ käega vastu suud. Virumaa maavalitsuse haridusosakonna koolinõuniku M. Meose poolt läbi viidud juurdlus näitas, et löömine leidis aset, kuna aga õpilase isa Tiidrik Uulmann süüdistas õpetajat ka tema poja kõrva trumminaha katki löömises, mille aga Rakverest kohale kutsutud kõrvaarst D. Golom välistas, ning üritas raha välja pressida, asus M. Meos õpetaja poolele. „*Õp. Rumm tunneb ise, et ta on valesti talitanud, aga halva ülalpidamisega õpilane oma väljakutsuva esinemisega on põhjustanud tähendatud vahejuhtumi: Minu arvates ei ole tarvidust Osakonnal reageerida tähendatud vahejuhtumile*“.¹⁷⁸ Õpetaja A. Rummu armastust õpilaste füüsilise korrale kutsumise meetodite vastu mäletavad aga hiljemgi tema käe all õppinud õpilased. Näiteks minu isa Heino Trumm, kes ka koolis päris eeskujuliku käitumisega silma ei paistnud, meenutab, et õpetaja oskas väga valusasti juustest tutistada.¹⁷⁹

A. Rumm suri 4. jaanuaril 1985 ning maeti Rakvere Linnakalmistule.¹⁸⁰

/Waba_Maa_1921_217_Õpetajaid/

/Päewaleht_1923_211_Õpetajaid/

/Waba_Maa_1922_176_Õpetajaid/

/Waba_Maa_1928_174_Õpetajaid/

Foto x. Roela vallavalitsuse kuulutused õpetajate palkamise kohta (Päewaleht,1923, nr 211; Waba_Maa, 1921, nr 217; 1922, nr 176; 1928, nr 174)

Teise õpetaja ja ühtlasi ka kooli juhataja valis vallanõukogu 17. juulil 1921. Selleks sai üheksa häälega kuue vastu Johannes Kask, kes sündis 9. veebruaril 1894 Küti mõisas Näsü külas Jakob ja Mari Kase peres. Aastail 1903–1906 õppis ta Näsü külakoolis, 1907–1910 Viru-Jaagupis Haridusseltsi koolis. Aastail 1912–1914 läbis ta Rakvere linnakooli juures kaheaastased pedagoogilised kursused ning omandas algkoolikõpetaja kutse. Ta oli võimeline koolitööd läbi viima nii eesti, vene kui ka saksa keeles. 5. septembrist 1914 kuni 1921. aasta kevadeni töötas ta õpetajana Porkuni vallas Kadila külakoolis. 12. augustil 1923 laulatati ta Väike-Maarja

¹⁷⁷ Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1933, nr 148.

¹⁷⁸ ERA 1108, 14, 805: 31–36.

¹⁷⁹ Heino Trummi suulised meenutused 3. septembril 2022.

¹⁸⁰ https://www.kalmistud.ee/haudi?action=hauaplats&filter_hauaplats_hauaplats=q23aZDVq5rB7 (04.09.2022).

kirikus Ida Elisabeth Krooniga, kellega neil 7. märtsil 1929 sündis tütar Naima ja 14. jaanuaril 1938 tütar Helve.¹⁸¹

1933. aastal iseloomustati teda järgmiselt:

Roela 6.kl. algkooli juhhib Johannes Kask – mees, kes kahtlemata on W. Roela seltskonnaelu hingeks. Muusika-Kirjanduse Seltsi raamatukogu juhataja, tuletõrje-, turba- ja tarvitajateühingute juhatuse liige ja noorkotkaste juht kohapeal. Juhatab laulukoori ja juhhib kohalikku näiteelu, hilineb tavaliselt ainult näidendiraamatute tellimisega. Muide, annab välja ka talumehe knihwi ja töötab sama agaralt wilja- kui haridusepõllul. Pr. Ida Kask koolijuhataja teisepoolena on paremaks käeks kodus majapidamises ja tragi naisterahwana tuleb toime igal tööalal. Talwel wõttis endale kõik majapidamises ette tulewad meeste tööd ja toimetused. Esineb laulukooris, on kõwa jõud näitelawal. Harrastab eriti maanaise osasid.¹⁸²

LVMA 418, 1, 154_Johannes_Kask/

Foto 12. Johannes Kase õpetaja ametitöötus tema isiklikust teenistustoimikust (LVMA 418, 1, 154: 9)

19. mail 1935, mil Roelasse asutati Isamaaliidu osakond oli J. Kask üks selle asutajaliikmeid ning valiti osakonna esimesel peakoosolekul 11. juunil ka selle juhatusse.¹⁸³

J. Kask suri 18. märtsil 1964 ning mati Rapla kalmistule.¹⁸⁴

9. septembril 1921 valis valla nõukogu kümne poolt- ja kahe vastuhäälega Roela 5. klassilise algkooli kolmandaks õpetajaks Ida Sandbergi, kes oli lõpetanud Rakvere linna tütarlaste gümnaasiumi ning oli kõigi kohale kandideerinute seas kõige kõrgema haridusega, vaatamata sellele, et ta varem õpetajana töötanud ei olnud.¹⁸⁵

9. oktoobril 1921 otsustas vallanõukogu kooliõpetajate kirjaliku palve peale, „*ühel häälel Johannes Kask'ele tarvitada anda Kopli Nr 17 kohast endine kooliõpetaja tarvitada olnud maa umbes 1½ tiinu, arust 2 tiinu heinamaad ja Poe Nr 24 koha maast 2 tiinu põllumaad, Agnes Rummile ja Ida Sandbergile kummagile 2 tiinu põllumaad Poe koha pealt. Maa saab tasu eest riigi rentnikude rendi määra järele*“.¹⁸⁶

18. augustil 1924 valis vallanõukogu Roela 6. klassilise algkooli õpetajaks Rakvere õpetajate seminari lõpetanud õpetajakutsega Johannes Veinmanni (pärast eestist Väinaste).¹⁸⁷ Viimane jäi aga kooli ainult aastaks ning 9. augustil 1925 valis vallanõukogu tema asemel õpetajaks Marie Kaasiku (pärast abiellumist Kingsepp), kes jäi Roela 6. klassilisse algkooli kuni

¹⁸¹ elk 114, 0, 10: 183p; ERA 1108, 10, 2179a: 1569; ERA 3138, 1, 195: 85p–86; LVMA 418, 1, 154: 1p–2, 5p–6, 20.

¹⁸² Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1933, nr 148.

¹⁸³ Wirumaalt – Kaja, 1935, nr 120; Uudiseid siseriigist. – Kaja, 1935, nr 138.

¹⁸⁴ https://www.kalmistud.ee/haudi?action=hauaplats&filter_hauaplats_hauaplats=6X2NRKo0La34 (04.09.2022).

¹⁸⁵ ERA 3138, 1, 195: 99p.

¹⁸⁶ ERA 3138, 1, 195: 109p.

¹⁸⁷ ERA 3138, 1, 373:60p.

käsitletava perioodi lõpuni. M. Kingsepp sündis 24. aprillil 1902. aastal Roelas. Ta lõpetas 1923. aastal Rakvere linna tütarlaste gümnaasiumi ning läbis seejärel Tallinna õpetajate seminari juures toimunud ettevalmistuskursused, omandades omandas algkooliõpetaja kutse 1926. aastal. 1923/1924. õppeaastal töötas ta õpetajana Muuga koolis, kuid vabastati 1924. aastal töölt õpetajakutse puudumise tõttu ning seepärast, et ta „*koolitöös rahuloldavaid tagajärgi ei suutnud saavutada*“. Ilmselt aitas kursuste läbimine ja 1925/1926. õppeaastal toimunud pedagoogiline praktika tal õpetaja tööga järjele saada, sest edaspidi tema töö taseme kohta enam pretensioone ei olnud. 23. juunil 1932 abiellus ta August Kingseppaga, kellega neil 12. novembril 1935 sündis poeg Laos ja 24. novembril 1939 tütar Eevi.¹⁸⁸

1933. aastal iseloomustati teda järgmiselt:

Teistest pedagoogest pr. Marie Kingsepp, endine prl Kaasik, peale koolitöö lõõb kaasa laulukooris ja näitlejaskonnas on kõwa jõud, kes tuleb toime iga osaga. Oli warem ka naiskodukaitses, kuid millegi pärast lahkus. Mees August peab Muuga asundustalu, oli warem samuti õpetaja.¹⁸⁹

M. Kingsepp suri 30. juulil 1967 ning on maetud Simuna kalmistule.¹⁹⁰

[/PAL F 52_15_Viru-Roela_1934.tif/](#)

Foto 13. Viru-Roela algkooli õpilaste ja õpetajate ühispilt 1934. aastal, teises reas vasakul istub kooli juhataja Johannes Kask, kolmandas reas vasakul Agnes Rumm, taga vasakul seisab Marie Kingsepp ning neljandas reas keskel Linda Undiwill (abielus Rünkla; Foto: Aliide Varimõis, 1935; PALF 52:15)

[/PAL_F52_16_Viru-Roela_1935.tif/](#)

Foto 14. Viru-Roela algkooli õpilaste ja õpetajate ühispilt 1935. aastal, taga paremal seisab kooli juhataja Johannes Kask, tema ees vasakul Agnes Rumm ja paremal Maria Kingsepp ning nende ees Linda Undiwill (abielus Rünkla; Foto: Aliide Varimõis, 1935; PALF 52:16)

L. Undiwill sündis 17. juunil 1905 Tallinnas Hans ja Mai Undiwilli perekonnas. 31. mail 1925 läbis ta Tallinna Jaani koguduses leeri. Samal aastal lõpetas ta Tallinna linna II tütarlaste gümnaasiumi humanitaarharu ja 1926. aastal aastased pedagoogilised kursused Tallinna õpetajate seminari juures ning omandas algkooliõpetaja kutse. Tema esimene töökoht oli Puiatu lastekodus, kus ta oli kasvatajaks. 12. augustil 1928 valiti ta vallavolikogus Roela

¹⁸⁸ ERA 1108, 14, 273: 1p–2, 25, 27, 28p–29, 37, 45, 50; ERA 1108, 10, 2179a: 1730–1730p; ERA 3138, 1, 425: 33–33p.

¹⁸⁹ Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1933, nr 148.

¹⁹⁰ https://www.kalmistud.ee/haudi?action=maetud&popup=0&lite=0&yldotsing=1&token=4db2d5e23575ef13&filter_maetud_kalmistu=&filter_maetud_otsingutyp=tapne&filter_maetud_perenimi=Kingsepp&filter_maetud_eesnimi=Marie&filter_maetud_synniaeg%5B1%5D=&filter_maetud_synniaeg%5B2%5D=&filter_maetud_surmaeg%5B1%5D=&filter_maetud_surmaeg%5B2%5D=&filter_maetud_matuseag%5B1%5D=&filter_maetud_matuseag%5B2%5D=&otsi=Otsi (05.08.2022).

algkooli neljandaks õpetajaks. 16. novembril 1935 abiellus ta Roelas tuntud seltsielutegelase ja põllumehe Hindrek Rünklaga (enne eestist Heinrich Oldermann) ning 12. detsembril 1937 sündis neile poeg Jüri. Pärast 1934/1935. aasta õppeaasta lõppu lahkus ta Roela algkoolistst klassikomplekti sulgemise tõttu ning nimetati 1. septembrist 1935 õpetajaks Viru-Jaagupi algkooli.¹⁹¹

/RMF 182_Linda Rünkla/

Foto 15. Linda Rünkla (sünd Undiwill) Viru-Jaagupi, Vinni-Pajusti ja Kulina Algkoolide lõpetajate ja õpetajate ühispildilt 30. mail 1937 (RMF 182)

1933. aastal iseloomustati teda järgmiselt: „Prl. Linda Undiwill peale õpetaja ameti tegeleb laulukooris, on tugew jõud näitealal. Pärit Tallinnast. Suwe weedab harilikult Tallinnas wõi mõnes suwituskohas“.¹⁹²

Tabel 13. Roela 6. klassilise algkooli õpilaste arv 1918–1940¹⁹³

Aasta	I klass		II klass		III klass		IV klass		V klass		VI klass		Kokku		
	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	K
1918	8		12		18										38
1919													14	11	25
1920	25	20	8	7	6	2	3	7					42	36	78
1925	11	6	5	11	16	9	15	20	12	11	4	6	63	63	126
1927	15	11	6	5	9	6	5	10	8	7	5	7	48	46	94
1928	10	16	11	10	9	6	8	6	5	7	2	5	45	50	95
1929	15	9	16	16	9	10	8	3	15	11	5	5	62	54	116
1930	13	11	15	8	8	16	9	10	17	8	8	7	70	60	130
1931	21	4	12	11	10	10	8	14	16	15	9	7	76	61	137
1932	11	14	19	6	12	11	10	9	9	16	19	9	70	65	135
1933	13	14	6	12	16	6	15	11	10	11	6	15	66	69	135
1934	12	6	11	15	5	9	19	6	12	9	11	14	70	59	129
1935	9	6	9	10	10	10	6	10	12	6	10	10	56	52	108
1936	7	6	10	4	10	9	9	10	5	9	10	4	51	42	93
1937	9	9	8	6	4	5	11	10	7	8	6	9	45	47	92
1938	11	9	10	11	8	5	5	11	9	7	12	10	55	53	108
1939	8	8	16	4	8	10	7	7	5	8	10	8	54	45	99
1940	11		18		19		14		11		15				88

2. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest

Kuna olemasolevas koolimajas polnud ruumi V ja VI klassi avamiseks, rentis vallavalitsus aastail 1921–1924 õppeklassideks ruume Mihkel Laurile kuuluvas majas.¹⁹⁴ Kui renditud

¹⁹¹ elk 114, 0, 11: 47p; ERA 1108, 14, 812: pagineerimata; ERA 3138, 1, 581: 14–14p; TLA 1358, 2, 54: 184; TLA 1358, 2, 66: 139; Sakala, 1926, nr 95; Wirumaa Teataja, 1935, nr 114.

¹⁹² Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1933, nr 148.

¹⁹³ ERA 1108, 4, 1256: 154p; ERA 1108, 4, 1286: 207; ERA 1108, 4, 1453: 110; ERA 4232, 12, 16: 1p, 4p, 7p, 10p, 13p, 16p, 19p, 22p, 25p, 31p, 34p, 36p, 39p; RM 2580 Ar₁ 1118:36.

¹⁹⁴ ERA 3138, 1, 195: 79p, 85p.

ruumid 1924. aasta kevadel vabanesid, määras vallanõukogu M. Laurile kompensatsiooniks 2000 marka, kuna majas oli kooli vajadusteks tehtud ümberehitisi ning lammutatud üks vahesein.¹⁹⁵

/Waba Maa 1924 126 Kooli juurdeehitus/

Foto 16. Roela koolimaja juurdeehituse vähempakkumise võitis Jakob Udrik (Waba Maa, 1924, nr 126)

19. mail 1924 otsustas vallanõukogu teha Roela algkooli hoonele juurdeehitus kahe klassiruumi ja jalutusruumiga ning korraldada selleks vähempakkumine ja lisaks välja anda ahjude, korstnate ning uste ja akende tegemine.¹⁹⁶ Juurdeehituse rajamine anti välja ehitusmeister Jakob Udrikile, kes 12. novembril pöördus vallanõukogu poole palvega maksta talle välja koolimaja vana osa juures teostatud remonttööd – aluspalkide vahetus, katuse parandamine –, mis ei olnud uue majaosa ehituslepingus nimetatud. Vallanõukogu otsusega määrati talle remondikuludeks ja veel mõningateks lisatöödeks – palkide koorimine, ahjude vundamentide ladumine – uue hooneosa rajamisel 4000 marka koolihoone remondiks määratud summadest.¹⁹⁷ Samaaegselt koolimaja ehitamisega toimus ka kooliõpetajate korterite ehitamine endise Udriki poe ruumidesse, kus töö teostajaks oli Karl Vaher koos oma abikaasa Maaliga. 1925. aastal remontis K. Vaher 800 marga eest ka maja katust.¹⁹⁸ 26. veebruaril 1925 kandis vallavanem Mihkel Soone ette koolimaja juurdeehituse kulude aruande. Sellest selgus, et ehituseks kulus kokku 526 452 marka, mille vallanõukogu J. Udrikile välja lubas maksta.¹⁹⁹

4. augustil 1930 otsustas volikogu teha koolimajale korraliku remondi:

Roela koolimaja remonditööd Johannes Vakkerile välja anda 840 krooni eest mille eest ettevõtja oma materjaliga värvib koolimaja väljast poolt kindla värnitsa värviga, aknad parema valge värviga, võtab harvaks kuivanud voodri lahti ja paigutab ligi, uuendab mädanenud palkonite osad: trepid, alumine raam ühes vahetükkidega, kolm uut akent, uued välised ukсед, kõõgi põrandale uued aluspalgid, 6 aknal uued raamid ja alus lauad, üks uus uks klasside vahele, klasside vaheline laud vahesein, mis lahti kuivanud ligi ajada või liistud vahele panna.²⁰⁰

Vooderduse oli koolihoonele teinud 1929. aastal M. Lauri, kes samuti valmistas kaevule uued rakked ning tegi teisi remonditöid.²⁰¹

¹⁹⁵ ERA 3138, 1, 373: 67–67p.

¹⁹⁶ ERA 3138, 1, 373: 44p–45.

¹⁹⁷ ERA 3138, 1, 373: 67.

¹⁹⁸ ERA 3138, 1, 373: 68.

¹⁹⁹ ERA 3138, 1, 425: 12.

²⁰⁰ ERA 3138, 1, 676: 33–33p.

²⁰¹ ERA 3138, 1, 676: 33p.

1936. aastal koostatud kooli kirjelduse järgi oli palkidest majal laudvooder ning papkatus. Majas oli neli klassiruumi, millest üks seisis tühjana, riietusruum, mis oli ühtlasi kasutusel võimlemisruumina, õpetajate tuba, kuivkäimlad kahe kohaga poistele ja kahe kohaga tüdrukutele ning koolijuhataja J. Kase kolmetoaline köögiga korter. Klassiruumide ja riietusruumi kõrgus oli 3,65 m ning õpetajate toal ja koolijuhataja korteril 3,25 m. Klassiruumide õhutamine toimus õhuakende abil, vaid ühes klassis oli olemas ka seinaventilaator, ruume köeti ahjudega ning valgustati petrooleumilampidega. 1936. aasta veebruari teisel poolel mõõdeti klassiruumide temperatuuri ning saadi keskmiseks temperatuuriks erinevates klassides 15°–17° sooja, mis näitab, et maja ei hoidnud talvel hästi sooja. Koolil oli 47 kahekohalist ja 11 neljakohalist koolipinki, kokku 138 õpilase jaoks, samal ajal kui kooli käis 91 õpilast.²⁰²

[/ERA 1108, 13, 835_Roela_algkooli_juurdeehitis/](#)

Foto 17. Roela algkooli ja selle juurdeehituse plaan 1936. aastal (ERA 1108, 13, 835: pagineerimata)

[/RMF105_338.tif/](#)

Foto x. Roela algkool pärast juurdeehituse valmimist (RMF 105:338)

Koolimajast 300 m kaugusel paiknes maja, endine Udriki pood, kus asusid kahe õpetaja ja kooliteenija korterid, internaat, kus olid eraldi magamisruumid nii poistele kui ka tüdrukutele ning kaks külma sahvrit, kus õpilased hoidsid oma toiduaineid. Kuna internaadis ei olnud korraldatud õpilaste toitlustamist sooja toiduga, pidid nad seda ise valmistama ning nädala toidumoona kodust kaasa tooma. Õpetaja A. Rummu kasutuses oli kahetoaline korter ja köök, mida ta jagas internaadis elavate õpilastega, õpetaja M. Kingsepa kasutuses oli ühetoaline köögiga korter ning kooliteenijal kööktuba. Õhutamine internaadi ruumides toimus õhuakende abil, köeti ahjudega ning valgust andsid petrooleumilambid. Pesemisvõimalus oli õpilastele tagatud köögis. Internaadis oli õpilastele 12 kohta kuuetele poisile ja kuuetele tüdrukule, kuid 1936. aastal elas seal neli last. Nii koolimaja, internaadi kui ka koolijuhataja ja õpetajate korterite kümne ahju ja pliidi kütmiseks kulus aastas 161,1 m³ küttepuid 322,2 krooni väärtuses. Kooli ja internaadi tarbeks vee võtmiseks oli lahtine puust raketega kaanega kaetud kaev. Kaevu vee kvaliteeti uuris Roelas elav arst, kes tunnistas selle kõlblikuks, mistõttu joodi vett toorelt ning koolis asus selleks kraaniga veemahuti.²⁰³

²⁰² ERA 1108, 13, 835: pagineerimata.

²⁰³ ERA 1108, 13, 835: pagineerimata.

1933. aasta sügisel ehitati volikogu otsusel õpetajate elumaja juurde maja remondist järele jäänud materjali kasutades puukuur ja välikäimla.²⁰⁴

/ERA 1108, 13, 835_Roela_internaat/

Foto 18. Roela kooli juurde kuuluva internaadi ja õpetajate maja plaan 1936. aastal (ERA 1108, 13, 835: pagineerimata)

Vallavalitsusele kuulus 42,5 ha suurune koolitalu, millest hoonete all oli 1,01 ha, põldu 15,94 ha, heinamaad 23,53 ha ja karjamaad 0,74 ha ning kõlbmata maad (kraav, jõgi jm) 1,29 ha. Üks pool kohast oli antud rendile koolijuhatajale ning teine pool võõrale põlluharijale. Rendilepingud olid sõlmitud kuue aasta peale ning kumbki rentnik maksis oma osa eest vallale 75 krooni renti ja täitis koha külge kinnistatud naturaalkohustusi (teede remont jne). Koolimaja asus talu maal ning selle heinamaast oli 700 m² kasutusel õpilaste mänguplatsina ning 0,65 ha kooliaiana. Koolijuhataja kasutada olid kooli juures paiknevad tallid, ait ja põhuküün, teise rentniku poolel paiknesid elumaja ühes rehetoe ja rehealusega, tallid ja ait.²⁰⁵

1922. aastal oli Roela algkoolil orel, mille häälestamine läks maksma 3750 marka.²⁰⁶ Ilmselt oli see muretsetud küll juba oluliselt varem, kuid selle kohta andmed puuduvad.

Tabel 14. Roela algkooli piirkonda kuuluvad külad ja nende kaugus koolist enne ja pärast uue koolimaja valmimist²⁰⁷

Küla	Kaugus koolist Roela külas (km)
Roela	1
Saara	2
Roela asundus	2
Puka asundus	4
Soonuka	4
Uuemõisa	2
Ristiküla	2
Uuevälja	4
Rünga	3–4
Kannastiku	4–5
Metsavahi	4
Tammiku kooliringkond	4–16

²⁰⁴ ERA 3138, 1, 821: 17p.

²⁰⁵ ERA 1108, 13, 835: pagineerimata.

²⁰⁶ ERA 3138, 1, 255: 28.

²⁰⁷ ERA 1108, 4, 828: 27p.

3. Tammiku 4. klassiline algkool

Tammiku algkooli juhatas endiselt J. Ant, kellega 1924. aastal liitus Alma Allika ning õpetajate hulgas ei toimunud muudatusi enne, kui J. Ant 1940. aastal pensionile oli sunnitud minema. Oluliseks saavutuseks kooli jaoks oli uue koolimaja ehitamine Rosentali.

1. Õppetööst

Alates novembrist 1925 avati Tammiku algkoolis eelkool. Selle õpilased käisid koolis iga kuu kahel viimasel laupäeval, mil nendega kolmel tunnil päevas õpetööd läbi viidi. Neil päevil olid I ja II klassi õpilased kodus ning ära jäänud tunnid võeti ette teistel nädalapäevadel. Eelkooliealisi lapsi oli 1925. aastal registreeritud 14, kuid kooli ilmus neist õppetöö alguses vaid 12. Eelkooli õpilaste õppetöö viis läbi õpetaja A. Allika.²⁰⁸

Tabel 15. Tammiku 4. klassilise rahvakooli tulude ja kulude eelarve 1922. aastal markades²⁰⁹

Tulud	Valla eelarvest	210 450
	Maakonna valitsuselt	6500
	Eraisikutelt	1000
	Kokku	217 950
Kulud	Õpetajate palkadeks	182 200
	Kooliteenija tasu	2700
	Koolihoone amortisatsioon	6000
	Küte	7500
	Valgustus	1200
	Kooli korrashoid	2000
	Kantseleikulud	750
	Õppevahenditele	2000
	Raamatukogule	2000
	Õpilastele toetuseks	8500
	Inventari muretsemiseks	500
	Muuks otstarbeks	2600
	Kokku	217 950

Tabel 16. Tammiku algkooli 1927/1928. õppeaasta I ja II klassi tunniplaan²¹⁰

Tunnid	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev
8 ⁰⁰ –9 ⁰⁰	Kodulugu	Emakeel	Kodulugu	Emakeel	Kodulugu	Matemaatika
9 ⁰⁰ –10 ⁰⁰	Emakeel	Matemaatika	Emakeel	Matemaatika	Emakeel	Emakeel
10 ⁰⁰ –11 ⁰⁰	Matemaatika	Tööõpetus	Matemaatika	Usuõpetus	Võimlemine	Emakeel
11 ⁰⁰ –12 ⁰⁰	Joonistamine	Usuõpetus	Võimlemine	Joonistamine	Matemaatika	
12 ⁰⁰ –13 ⁰⁰	Emakeel	Laulmine	Emakeel	Laulmine		

Tabel x. Tammiku algkooli 1923/1924. õppeaasta III ja IV klassi tunniplaan²¹¹

Tunnid	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev
8 ⁰⁰ –9 ⁰⁰	Emakeel	Emakeel	Emakeel	Emakeel	Emakeel	Emakeel

²⁰⁸ ERA 4232, 13, 9: 322.

²⁰⁹ ERA 4232, 13, 9: 185–185p.

²¹⁰ ERA 4232, 13, 11: pagineerimata.

²¹¹ ERA 4232, 13, 11: pagineerimata.

9 ⁰⁰ –10 ⁰⁰	Rehkendam	Rehkendam/ Geomeetria	Rehkendam	Rehkendam/ Geomeetria	Rehkendam	Rehkendam
10 ⁰⁰ –11 ⁰⁰	Kodulugu	Kodulugu	Kodulugu	Käsitöö	Joonistamine	
11 ⁰⁰ –12 ⁰⁰	Käsitöö	Võimlemine	Laulmine	Võimlemine	Laulmine	
12 ⁰⁰ –13 ⁰⁰	Emakeel	Joonistamine				

20. mail 1932 arutas valla volikogu Tammiku algkooli hoolekogu palvet muuta kool 5. klassiliseks, kuna „*lastel on Roelas kauge käia ja mitmel lapse vanemal tuleks lapsi kahel pool koolis pidada, mis raskusi tekitab, pealegi on koolis nii vähe lapsi, et on võimalik toime tulla 2 klassi komplekti ja 2 õpetajaga*“. Kuna otsus ei tekitanud lisakulusid, otsustas volikogu seda toetada ning palus Viru maavalitsuse haridusosakonda muuta kool 1932/1933. õppeaastast 5. klassiliseks, kahe klassikomplektiga kooliks.²¹² I, II ja II klass moodustasid ühe ning IV ja V klass teise klassikomplekti.²¹³

Tammiku algkooli alles jäänud dokumentide hulgas oli kooli Puudustkannatajate õpilaste õpperaamatute nimestik, mille kohaselt oli koolil korralik varu vajalikest õpikutest, kokku 190 erinevat nimetust, kuid õpikuid olid rohkem, sest vajalikumaid neist oli mitu eksemplari. Loendisse kuulusid ka mõned hädavajalikud õppevahendid, nagu näiteks 20 malli ja kümme kolmnurka. 1938. aastal oli terve hulk õpikuid vananenutena käibest välja võetud. Suurem inventuur, millest selgus, et valdav enamus kogus olevatest õpikutest on korras ning vaid mõned üksikud vajavad väiksemat parandamist või ümberkoitmist, tehti 1940. aastal seoses J. Anti lahkumisega. Ainsad õppevahendid, mis tõeliselt hävisid olid mallid, sest 1938. aastal oli neist 13 muutunud kasutamiseks kõlbmatuks. Esimene kogusse kantud õpik oli Samuel Sütti ja David Koppeli „Maateaduse õpperaamat“ ning viimane August Kasvandi ja Juhan Langi „Väike matemaatik“.²¹⁴

Tabel 17. Õpilaste arv aastail 1918–1940 Tammiku algkooli kroonika järgi on kahjuks mõnevõrra ebahütlane, kuna Jaan Ant ei järginud aastate lõikes mingil põhjusel sama õpilaste üles märkimise viisi, samuti on 1932. aasta sissekanne pühendatud uue koolimaja temaatikale ega sisalda tavapäraseid andmeid. Õpilaste arvu vähenemine 1930. aastate alguses oli osaliselt tingitud internaadi puudumisest, mistõttu osa kooliringkonna õpilasi käis teistes koolides. Probleem lahenes uue koolimaja ehitamisega 1932. aastal²¹⁵

Aasta	I klass		II klass		III klass		IV klass		V klass		Kokku		
	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	K
1918	8		12		18								38
1919											10	22	32
1920	11	12	4	6	2	7	6	10			23	35	58

²¹² ERA 3138, 1, 777: 12p

²¹³ ERA 4232, 13, 7: 19.

²¹⁴ ERA 4232, 13, 8: 1–7.

²¹⁵ ERA 1108, 4, 828: 28; ERA 1108, 4, 1286: 210; ERA 1108, 4, 1386: 104; ERA 1108, 4, 1401: 104; RM 2580 Ar1 1118:57; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 3p, p.

Aasta	I klass		II klass		III klass		IV klass		V klass		Kokku		
	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	K
1921	16		20		8		8						52
1922	11		16		16		3	4					50
1923	12		10		21		13						56
1924	13	6	2	9	3	8	6	13			24	36	50
1925	12	9	12	7	3	11	4	8			31	35	66
1926	9	3	11	9	12	7	2	9			34	28	62
1927	4	5	9	3	10	9	11	7			34	24	58
1928	3	3	4	4	8	4	10	8			25	19	44
1929	4	6	3	4	4	4	6	4			17	18	35
1930	6	7	5	8	4	4	3	4			18	23	41
1931	6	4	4	7	3	8	5	2			18	21	39
1933											27	31	58
1934											30	29	59
1935	10	5	7	5	10	9	6	3	3	5	36	25	61
1936	14		17		10		18		6		37	28	65
1937	16		12		18		10		13		37	32	69
1938	4	5	8	6	6	6	9	6	4	5	31	28	59
1939	4	2	2	5	8	4	5	5	6	6	25	22	47
1940											25	23	48

2. Õpetajatest

Uue koolikorralduse järgi, muudeti Tammiku algkool 1919/1920. õppeaasta algul 4. klassiliseks algkooliks ning ametisse võeti ka teine õpetaja, kelleks aastail 1919–1921 oli J. Anti poeg Ernst Ant, kes oli lõpetanud Rakvere reaalgümnaasiumis VI klassi ning läbinud õpetajate suvekursused. Aastail 1920 ja 1921 Tammiku kooli revideerinud Viru maakonna koolinõuniku M. Meose hinnangul, tegi E. Ant esimesel aastal õpilastega tõsiselt tööd, kuid teisel aastal nentis ta, et „*Ernst Ant vähema huviga koolitöö juures oli, kui eelmisel aastal*“. Pärast 1920/1921. õppeaasta lõppemist asus ta edasi õppima Rakvere reaalgümnaasiumis.²¹⁶ 9. septembril 1921 valis valla nõukogu ühehäälselt Tammiku kooli teiseks õpetajaks 28. mail 1903 sündinud Villem Vinkeli, kes 1921. aastal oli lõpetanud Rakvere Reaalgümnaasiumi. V. Vinkel jäi kooli õppeaasta lõpuni ning lahkus siis edasi õppima Tartu ülikooli.²¹⁷ 20. augustil 1922 vali vallanõukogu Tammiku kooli õpetajaks taas Rakvere Reaalgümnaasiumi haridusega E. Anti, kes oli omandanud kooliõpetaja kutse vastavate kursuste läbimisel ning kaks aastat õpetajana töötanud. 1923. aasta kevadel lahkus ta aga taas oma ametikohalt ning asus õppima Tartu ülikooli.²¹⁸

²¹⁶ RM 2824 Ar1 241:6: 33p; RM 2824 Ar1 241:7: 30; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 2p, 5.

²¹⁷ ERA 3138, 1, 195: 99–99p; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 6.

²¹⁸ ERA 3138, 1, 255: 26–26p; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 6p.

21. augustil 1923 valiti Tammiku algkooli õpetajaks Rakvere õpetajate seminari lõpetanud ja 1922. aastal õpetajakutse omandanud Luise Treifeldi. Temagi ei jäänud ametisse kauemaks kui aastaks, lahkudes ametist 1. juulil 1924.²¹⁹ Kuna Tammiku algkooli teine õpetaja ei saanud vallavalitsusepoolt korterit, vaid pidi seda rentima ning valitsuse poolt määratud summast (10% palgast) ei jätkunud selle tasumiseks ega küttepuude muretsemiseks, otsustas vallanõukogu anda õpetajale lisaks kolm sülda küttepuid ning maksta nende eest valla eelarvest.

18. augustil 1924 valis vallanõukogu Tammiku 4. klassilise algkooli õpetajaks Rakvere linna tütarlaste gümnaasiumi „*hea tunnistusega*“ lõpetanud Alma Lippasaare (hiljem Allika).²²⁰

A. Allika kirjeldas enda valimist õpetajaks oma mälestustes:

Ma õppisin Rakvere Linna Tütarlaste Gümnaasiumis, mille lõpetasin 1924 a. kevadel.

Et mul koolis oli õppeedukus hea, lõpetasin cum laudega, s. t. kiitusega, siis soovitasid õpetajad mul edasi õppida eesti keelt Tartu Riiklikus Ülikoolis.

See ülesanne oli vanematele küll raske, sest majandusolukord oli kehvapoolne. Juba gümnaasiumi päevil pidin taskuraha teenima järelaitamise tundidega, kes seda vajasid.

Esiteks olid vanemad küll minu kavade vastu, aga suure pealekäimise peale nõustusid sooviga, et suvel aitan kodus kõvasti tööd teha.

Sama aasta ühel juulikuu pühapäeval otsustasin minna Tartu Ülikooli viima avaldust ja haridusdokumente. Sel ajal muid liikumisvahendeid Oonurmest Rakverre ei olnud kui hobusega või jalgsi. See vahemaa oli üle 60 km.

Isa lubas mind hobusega Rakverre sõidutada.

Vara hommikul alustasime teed. Ega teed kui niisugust tänapäeva mõiste järgi polnudki, olid vaid mõned vankrirööpad või reejäljed ees ja ümber puude või kändude see käimine toimuski. Välja jõudnud Oonurme külla, kuhu oli 3,5 km, muutus tee suuremaks ja ka pisut paremaks, aga ka siin olid suured mudalombid ja kohati puusilda, et vankris ei võinud istuda kuni Tuduni, kuhu oli 10 km. See osa teest tuli hobuse kõrval jalgsi käia.

Päike oli juba lõuna ligi, kui jõudsime Palase külla, kus elasid meie sugulased ja pool teest käidud.

Et oli ka vaja hobust puhata, soovitasid tuttavad vastutulijad natuke peatada ja isa keeraski hobuse Mauruse talu õue.

Siin teati aga rääkida, et täna Roela vallamajas õpetajate valimised; tarvis 2 õpet. Üks Tammiku-, teine Roela kooli. Ja kohe soovitatigi mul õnne katsuda, kool ju läbi.

See nõu meeldis väga isale ja peale lühikest juttu oligi sõidusuund otsustatud.

Umbes lõuna paiku jõudsime Roela vallamaja juurde, kus oli näha palju rahvast, küll noori, küll vanemaid, teiste seas juba mulle tuttav Johannes Veinmann, pärastine Väinaste, kes lõpetas samal kevadel Rakvere Õpet. Seminari ja lootis nüüd töökohta Roela koolis.

Sel ajal toimus õpetajate valimine valla volikogu koosolekul ja selle otsusega.

²¹⁹ ERA 3138, 1, 316: 55p; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 8.

²²⁰ ERA 3138, 1, 373:60p.

Suure südamevärinaga läksin sisse vallamajja, et avaldust kirjutada ja teisi dokumente esitada. Sekretäri laualt ulatati mulle paberileht ja laua äärde tool istumiseks. Mõne hetke pärast ulatasin sekretärile avalduse koos teiste paberitega ja lahkusin. Varsti kutsus vallavanem Mihkel Soone volikogu liikmed koosolekuks majja.

Vahepeal oli veel rahvast juurde kogunenud, võib olla lihtsalt uudishimulikke, võib olla õpetajaid j. t. Oli põnev ootus.

Äkki avanes üks ja vallavanem hüüdis minu ja Johannes Veinmanni nime ja palus meid sisse astuda. Koosoleku aeg. Vallavanem esitles meid; lühidalt päritolust, haridusdokumendist jne. Koosolijad vaatasid pealaest jalatallani ja mõnigi pistis mõne naljasõna sekka. Varsti lubati lahkuda.

Läks veel natuke aega ja meid kutsuti uuesti sisse.

Nüüd tehti teatavaks, et mind on valitud Tammiku kooli, Joh. Veinmann aga Roelasse, kus ta ise õppinud ja kus elavad ka tema vanemad.

Miks valiti mind Tammikule õpetajaks selgus hiljem. Mul polnud ju kutsetunnistust, ja õpetaja kandidaate meiega kokku üle 10.

Eeltoodud küsimuses töid hiljem selguse vallavanem M. Soone ja sekretär Jakob Ment. „Teid pani ametisse Roela parun,“ ütles M. Soone naerdes. Ja tõesti, sel väljendil oli alus.

Selleaegne Roela parun Hans Wrangel oli kohaliku rahva seas populaarne mees. Ta osales paljudes rahva üritustes ja oli ka valla volikogu liige. Ka seekord läbi sirvinud esitatud õpet. kandidaatide haridustunnistused, olla ta minu koolitunnistust vaadates öelnud: „Mina pooldan Tammikule seda tütarlast, tal kõige parem tunnistus. Ta on osanud õppida, küll siis oskab ka teistelt nõuda.“

Ja edasi lisas Jakob Ment: „Talle meeldisid Teie juuksed.“ Toas tekkis naer.

Aga edasi täiendas sekretäri abi Mai Ment: „Tõesti parun arvas, et edev see tüdruk vist ka ei ole, ei ole oma pead ära narrinud, juuksepatas alles seljal.“

Sellest aitaski.

Teised volikogu liikmed kiitsid üksmeelselt paruni arvamise heaks ja olingi valitud. Joh. Veinmanni valimine oli lihtne, tema ju kohalik, isa volikogu liige.

Eelpool kirjeldatud jutuajamine minu valimisest Tammiku õpetajaks toimus aasta või paar peale minu tööle asumist.

Nii saigi minu töökohaks ja koduks Tammiku kool 36 a. vältel, 37 a. jäi aga pooleli tervislikel põhjustel.

Olin siis pensioniikka jõudnud ja lahkusin töölt 1960 a. novembris.²²¹

Küllap ei olnud aga A. Allika valimine Tammiku kooli teiseks õpetajaks ainult H. von Wrangelli teene, vaid oma sõna oli sekka öelda ka kooli juhatajal ja volikogu liikmel J. Antil. A. Allika sündis 9. aprillil 1904 Oonurmes Jüri ja Pauline Lippasaare peres. Ta õppis aastail 1914–1917 Oonurme algkoolis ja 1917–1920 Erra-Liiva Haridusseltsi kõrgemas algkoolis. 1924. aastal lõpetas ta *cum laude* Rakvere linna tütarlaste gümnaasiumi ning valiti Tammiku algkooli õpetajaks. 1928. aastal omandas ta eksternina Tartu õpetajate seminari juures algkooliõpetaja kutse. 28. juunil 1931 abiellus ta Nikolai Allikaga ning 21. juunil 1938 sündis

²²¹ RM 4092 Ar_{1k} 912. Alma Allika, 1983. Roela-Tammiku kooli elust, 1–4.

peresse poeg Rein.²²² A. Allika oli Tammiku koolis õpetajaks kuni 1950. aastani, mil ta nimetati alates 1. septembrist kooli juhatajaks. 1960. aasta novembris lahkus ta haiguse tõttu koolist pensionile. A. Allika suri 26. märtsil 1984.²²³

/LVMA 635, 2-k, 4 20 Alma Allika/

Foto 19. Alma Allika Tammiku kooli juhatajana 1952. aastal, foto kaadriarvestuslehel (LVMA 635, 2-k, 4: 20)

1933. aastal nimetati ajalehes „Wirumaa Teataja“: „*Teine õpetaja, proua Alma Allika samuti peale koolitöö tegeleb ka awalikus elus, on Roela-Altserwa maanaiste seltsi esinaine ja üldse arenenumaid ja agaramaid naistegelasi Wiru-Roelas*“.²²⁴ Lisaks maanaiste seltsi juhtimisele tegutses A. Allika ka vabatahtliku tuletõrjeühingu Hariduse seltsis, Viru-Jaagupi Õpetajate Ühingu, oli Roela valla kodukaunistamise komitee juhatuses ning Kodutütarde Roela-Tammiku rühmavanem.²²⁵

1. märtsil 1940 sai J. Ant 65-aastaseks ning oleks seaduse järgi pidanud minema pensionile. Kuna ta aga tundis „*endal veel õppetööks tervist ja tahet olevat edasitöötamiseks*“, palus ta Viru maavalitsuse haridusosakonda oma teenistusaega pikendada. Viru maakonna koolide inspektori M. Meose ettepanekule pikendada J. Anti töölepingut veel kahe aasta võrra kuni 1. augustini 1942, vastas Haridusministeeriumi Kooliosakond aga keeldumisega, pikendades tema ametiaega vaid 1. augustini 1940.²²⁶

/RM 4009Ar1k775 26 Tammiku kool 1934 1935/

Foto x. Tammiku kooli õpilased ja õpetajad, 1. rida alt: H. Beek, V. Viil, E. Liiva, N. Liiva, E. Kaasik, K. Eigi, H. Eigi, A. Õunapuu, L. Neublau, A. Vaher, R. Maurus; 2. rida: I. Eigi, H. Ale, B. Eigi, T. Ross, E. Maurus, õpetaja A. Allika, kooli juhataja J. Ant, H. Eigi, J. Vindberg, E. Nirgi, B. Voltenberg; 3. rida: H. Enniko, H. Vainolt, L. Pihlak, H. Viil, A. Neelukse, E. Vindberg, H. Eigi, A. Raja, A. Soone, Soone, E. Ambus, Otsa, A. Voldenberg, I. Õunapuu; 4. rida: M. Käba, V. Vahi, E. Annuka, B. Prillup, M. Tohter, L. Eevert, L. Unt, A. Eigi, V. Alavere, A. Kaasik; 5. rida: H. Luuka, E. Vanari, E. Kreek, M. Luuka, E. Unt, U. Annuka, S. Tooming, M. Allika, H. Soone; 6. rida: H. Eigi, K. Ambos, R. Rass, H. Vahi, H. Annuka, L. Eigi, J. Pärn, H. Leosk, H. Poti.

²²² EAA 1225, 1, 202: 505p–506; elk 114, 0, 10: 17p; ERA 1108, 10, 2179a: 171; LVMA 635, 2-k, 4: 10–10p, 12.

²²³ LVMA 635, 2-k, 4: 16, 36–37.

²²⁴ Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1934, nr 20.

²²⁵ ERA 4232, 13, 7: 4; LVMA 635, 2-k, 4: 19.

²²⁶ ERA 1108, 14, 35: 22–26.

J. Anti osalemist ühiskondlikus ja poliitilises tegevuses valgustasid mõnevõrra toonased ajalehed: 1904. aastal – seoses Vene-Jaapani sõjaga (8. veebruar 1904 – 5. september 1905) – sai ta keisrilt aumärgi kui sõjaväe tarvis hobuste varumise Roela jaoskonna juhataja; 1912. aastal valiti ta Venemaa Riigiduumi valimistel Rakvere maakonna valdade volinike koosolekul talurahva asemikuks Eestimaa kubermangu valijate koosolekule, kus valiti omakorda ka Vene riigiduumi saadikuks, „*kuid tagasihoidlik koolimees loobus sellest kohast, pidades paremaks armsakssaanud koolipõllul pidewalt edasi töötada*“; 23. mail 1917 valiti ta Roela vallast koos Mihkel Juhkamiga Virumaa maakogu saadikuks.²²⁷

Ta oli Roela vallavolikogu mitme koosseisu liige, osales aktiivselt seltsielus: 1901. aastal oli ta Tammiku Raamatukogu Seltsi asutajaliige, 1907–1909. aastal oli ta üks Roela Muusikalis-Kirjandusliku Seltsi asutajaliikmetest, Eesti Vabariigi ajal Roela Tarvitajateühisuse, kartuliühisuse, piimaühisuse jt asutajaliige. 19. mail 1935, mil Roelasse asutati Isamaaliidu osakond oli J. Ant üks selle asutajaliikmeid ja valiti osakonna esimesel peakoosolekul 11. juunil ka selle juhatusse.²²⁸ Ajalehes Wirumaa Teataja iseloomustati tema tegevust: „*Algkooli juhataja Jaan Ant on juba elatanud mees, kes pea kogu eluaja töötanud W.-Roelas. Koolitöö kõrval tegutsenud tublisti ka seltskondlikel aladel ja pidanud igasugu kristlikke talitusi*“. 24. veebruaril 1938 annetas riigihoidja Konstantin Päts talle Eesti Punase Risti V klassi teenetemärgi.²²⁹ J. Ant suri 14. juunil 1960. aastal ning maeti Haapsalu vanale kalmistule.²³⁰ Kahe õpetajaga töötas kool kogu Eesti Vabariigi ja okupatsioonide aja, kuni 1944. aastani, isegi sellele vaatamata, et 1932/1933. õppeaastal avati koolis V klass ning 1940/1941. õppeaastal ka VI klass.²³¹

3. Koolimaja ehitus- ja remonditöödest

Juba 1920. aasta alguses märkis Tammiku kooli revideerimas käinud Viru maakonna koolinõunik M. Meos: „*Koolimaja on õige wana ja otstarbekohatu, põrand klassides on katkine, ja teda on raske puhastada, sellepärast ei wõi ka kooliruumide puhtust kiita*“.²³²

6. aprillil kirjeldas koolimaja olukorda J. Ant: „*Praegu on katus tükiti katkine, seinad kohati mädanenud, põrand õige viletsas seisukorras*“. Õpilase kohta oli põrandapinda 1,74 m², õhku 4,1 m³, akna- ja põrandapinna vahekord oli 1:20. Kooli hoolekogu tegi 1922. aastal ettepaneku

²²⁷ Postimees, 1904, nr 153; Riigiwolikogu walimised. – Päewaleht, 1912, nr 226; Tüsedu koolimehe juubel. – Wirumaa Teataja, 1935, nr 26; Maakogude walimiste tagajärjed Wirumaal. – Tallinna Teataja, 1917, nr 115.

²²⁸ Wirumaalt – Kaja, 1935, nr 120; Uudiseid siseriigist. – Kaja, 1935, nr 138.

²²⁹ ERA 1108, 14, 35: 20; Ringwaade Wiru-Roelast. – Wirumaa Teataja, 1934, nr 20.

²³⁰ [https://www.kalmistud.ee/haudi?filter_maetud_eesnimi=Jaan&filter_maetud_perenimi=Ant&action=maetud&popup=0&yldotsing=1&token=da3fe0e6a12af765&filter_maetud_kalmistu=\(01.08.2022\)](https://www.kalmistud.ee/haudi?filter_maetud_eesnimi=Jaan&filter_maetud_perenimi=Ant&action=maetud&popup=0&yldotsing=1&token=da3fe0e6a12af765&filter_maetud_kalmistu=(01.08.2022))

²³¹ RM 4009 Ar: k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 23, 37p.

²³² RM 2824 Ar: 241:7: 30p.

võtta valla 1923. aasta eelarvesse 100 000 marka uue koolimaja ehituse alustamiseks, kuid vallanõukogu lükkas ettepaneku tagasi, kuna „*arvamusel oli, et maja praeguses seisukorras pikemat aega püsib*“.²³³

4. juulil 1923 arutas vallanõukogu Viru maakonna valitsuse Haridusosakonna ettepanekul Tammiku ja Tudu algkoolide olukorda, mis „*niivõrd viletsas seisukorras, et seal koolipidamine võimataks on muutunud*“. Nõukogu otsustas teha vallavalitsusele ülesandeks alustada eeltöödega uute koolimajade ehitamiseks.²³⁴

16. septembril 1923 arutas vallanõukogu taas koolimajade ehitamise küsimust ning otsustas ehitada Tammiku koolimaja uude asukohta, Rosenthali asundusse Kooli Nr 1 koha peale. Kuna koolimaja ehitusmaksumuseks hinnati 2 000 000 marka, otsustati ehituseks paluda laenu koolimajade ehitusfondist 75% ulatuseks maja maksumusest.²³⁵ 13. märtsil 1924 eraldas vallanõukogu 25 000 marka Tammiku ja Tudu koolimajade projektide koostamiseks ning tegi vallavalitsusele ülesandeks selleks „*kellegi arhitektiga läbirääkimisesse astuda*“.²³⁶ Valla 1925. aasta eelarvesse võeti Tammiku koolile uue hoone ehitamiseks 2 000 000 marka.²³⁷ Majandusliku kitsikuse tõttu ning seepärast, et Tudu algkooli maja oli veel hullemas olukorras ning Tudusse uue koolimaja ehitamine oli prioriteetsem, lükkus Tammikule uue koolimaja ehitamine edasi, kuni Tudu koolimaja oli valmis ning selle juurde pöörduti tagasi alles 1929. aasta lõpus, mil volikogu 14. detsembril otsustas Tammiku koolimaja ehituse eeltöödeks eraldada projekti valmistamiseks ja ehituse eelarve koostamiseks 200 krooni ning volitas vallavalitsust küsima Riigikassast koolimajade ehitamise fondist 20 000 krooni laenu. Taas kinnitati, et koolimaja ehitatakse Rosenthali asundusse, koolitalu Nr 1 maa-alale.²³⁸

/ERA 1108, 13, 836 _pagta_ Tammiku plaan_ 1931/

Foto 20. Rosenthali koolimaja plaan (ERA 1108, 13, 836: pagineerimata)

7. märtsil 1931 otsustas vallanõukogu omandada vallale kooli kohal oleva endise mõisatöölise maja, kas läbirääkimiste või ostu teel ning lubas vallavanem Mihkel Soonel selleks vajadusel ka laenu võtta.²³⁹

Tegudeni jõuti 1932. aastal, mil vallavolikogu 4. veebruaril otsustas alustada koolimaja ehitusega samal kevadel ja maja sügiseks valmis saada. Selleks lubati vallavanemal vähempakkumine välja kuulutada ning kasutada ehitamiseks raha valla reservfondist ja

²³³ ERA 4232, 13, 9: 172p.

²³⁴ ERA 3138, 1, 316: 50p.

²³⁵ ERA 3138, 1, 316: 59–59p.

²³⁶ ERA 3138, 1, 373: 14.

²³⁷ ERA 3138, 1, 425: 9p.

²³⁸ ERA 3138, 1, 629: 23–23p.

²³⁹ ERA 3138, 1, 676: 90.

vajadusel laenu võtta, kuni koolimajade ehitusfondist laenu saamiseni. Vallavalitsuse abistamiseks valis volikogu kolmeliikmelise ehituskomisjoni koosseisus Mihkel Potti, Jaan Soone ja Jaan Juhkam.²⁴⁰

29. märtsil kandis vallavalitsus volikogule ette vähempakkumise tulemused ning tegi ettepaneku anda ehitustööd välja Johannes Vakkerile 3289 krooni eest ning Mihkel Nirgile akende ja uste tegemine hinnaga 6,50 krooni akna ja 5,50 krooni ukse eest. Volikogu ettepanek ei rahuldanud, kuna J. Vakkeril polnud võimalik vähempakkumise kindlustamiseks tagatisraha sularahas sisse maksta, otsustati vallavalitsuse ettepanek kinnitamata jätta ning välja kuulutada uue vähempakkumise, tehes selle tehnilise teostamise vallavalitsuse ülesandeks. Ühtlasi lubas volikogu pakkumiste hindamiseks esimesel võimalusel kokku tulla.²⁴¹ Valla 1932/1933. majandusaasta eelarvesse võeti kooli ehitamise kuludeks 12 000 krooni.²⁴² 16. aprillil arutas volikogu taas Tammiku kooli vähempakkumise küsimust ning kinnitas tagatiste esitamise, lepingu sõlmimise ja tööde teostamise tingimused. Ehituse algusajaks kinnitati hiljemalt 15. juuli ja lõpetamise ajaks 15. november 1932. Kuna vajaminev ehitusmaterjal oli valla kulul juba muretsetud, jäi ettevõtja teostada ainult ehitustöö. Vähempakkumise hinnalaeks, millest pakkumine algas, kinnitati 3500 krooni.²⁴³ Vallavalitsuse poolt esitatud vähempakkumise protokoll kinnitas volikogu 20 mail, andes ehituse J. Vakkerile ning akende ja uste tegemise M. Nirgile. Kuna volikogu ei andnud ehitust kõige väiksema pakkumise tegijale Aleksander Tiitsole, vaid kõrgema pakkumise teinud volikogu liikmele J. Vakkerile, avaldas volikogu liige M. Juhkam otsuse vastu protesti. Viimane võimalus oli siiski sisse kirjutatud juba 16. aprillil vastu võetud vähempakkumise korraldamise tingimustesse, kus volikogu jättis endale õiguse, mitte tunnistada parimaks kõige väiksema pakkumise tegijat.²⁴⁴

Kuna riiklikust koolimajade ehitusfondist laenu saamine venis, otsustas volikogu 5. augustil võtta Rakvere Ühis pangast viieks aastaks laenu 10 000 krooni tingimusel, et koolimajade ehitusfondist laenu saamisel peab pangast võetud laenu kohe tagasi maksma.²⁴⁵

[/RMF1188_Tammiku_vastuvõtukomisjon.tif/](#)

Foto x. Tammiku kooli vastuvõtukomisjoni moodustas vallavalitsuse ja -volikogu koosseis.

Fotol olev aastaarv 1931, on paraku vale, sest koolimaja ehitus algas alles 1932. aasta juulis

ning lõppes sama aasta novembris (RMF1188)

²⁴⁰ ERA 3138, 1, 726: 59p–60.

²⁴¹ ERA 3138, 1, 726: 68–68.

²⁴² ERA 3138, 1, 726: 78p.

²⁴³ ERA 3138, 1, 777: 7p–9p.

²⁴⁴ ERA 3138, 1, 777: 12 – 13.

²⁴⁵ ERA 3138, 1, 777: 26p–27.

4. märtsil 1933 arutas volikogu Rosenthali koolimaja ehituse aruannet ning kinnitas selle tingimusel, et ettevõtja J. Vakker kõrvaldaks ilmsiks tulnud vaegtööd 1. maiks. Ühtlasi kinnitas volikogu koolimaja ehitustööde, -materjali jm kulude maksumuseks aruande järgi 9620,20 krooni, millega hoone ka arvele võeti. Koolimaja juurde rajati kaev maksumusega 286,70 krooni. Samal volikogu istungil arutati ka vana Tammiku koolimaja saatust ning leiti, et kohalikud seltsid võiksid taotleda selle üleandmist rahvamaja avamiseks. Ühtlasi eraldati 50 krooni oreli üleviimiseks vanast koolimajast uude ning selle häälestamiseks. Kuna kohalikud seltsid avaldasidki soovi vana koolimaja kasutamiseks seltsimajana, otsustas volikogu 29. septembril 1933 hoone neile tasuta kasutada andma, juhul kui need võtavad enda kanda maja remontimise, korrashoidmise kindlustamise jm kulud.²⁴⁶ 17. detsembril 1934 tegi volikogu veel ühe sammu edasi ning müüs vana koolimaja seltsidele – Viru-Roela VTÜ Tammiku osakond, Viru-Roela Altserva Maanaiste Selts, Roela Altserva Hariduse Selts, Edara Rahvaraamatukogu Selts – 50 krooni eest.²⁴⁷

/EV_Topo_1923_1935_Maa_amet/

Foto 21. Aastail 1859–1932 asus Tammiku kool Tammiku külas Kooli kohal ning aastail 1932–1969 Rosenthalis Kooli talu Nr 1 alal (Eesti Vabariigi topograafiline kaart 1:25 000 1932, Maaamet)

Tabel 18. Tammiku algkooli piirkonda kuuluvad külad ja nende kaugus koolist enne ja pärast uue koolimaja valmimist²⁴⁸

Küla	Kaugus koolist Tammikul (km)	Kaugus koolist Rosenthalis (km)
Tammiku	1	1–3
Liiva	1–2	2–3
Rosenthali asundus	2–3	
Alavere	3	2–3
Rasivere	2	4
Edara	6	7
Palasi	8–10	9–10
Anguse	6–7	

Kui eelnev, volikogu protokollidele tuginev kirjeldus uue koolimaja rajamisest Rosenthali oli lihtne ja sirgejooneline, alates otsuse vastuvõtmisest kuni koolimaja vastuvõtmiseni, siis päris elus see nii ei olnud, sest Tammiku ja mitme teise küla elanikud, kellele ei meeldinud, et kool edaspidi nende kodudest kaugemale jääb ning laste koolitee pikeneb, osutasid selle rajamisele

²⁴⁶ ERA 3138, 1, 777: 77p – 78, 80; ERA 3138, 1, 821: 17p.

²⁴⁷ ERA 3138, 1, 870: 55.

²⁴⁸ ERA 1108, 4, 828: 27p, 90p.

tõsist vastupanu ning vaidlustasid volikogu otsused koolimaja asukohast kuni haridusministeeriumini välja. Hea ülevaate asjakohastest vaidlustest esitas J. Ant kooli kroonikas:

Käesolev õppeaasta tõi kooli ellu suure muutuse selle läbi, et vald hakkas uude kohta uut koolimaja ehitama. Ehitustöö algus oli 1. juunil. Ettevõtja Johannes Vakker.

1920. aastal tegi E. Vabariigi valitsus korralduse, et igal algkoolil maal peab koolitalu olema. Et Tammiku kooli maaala ainult 3000 □ sülda oli, ümberringi ostutalud olivad ja nendelt maa juurde saamine seaduses ettenähtud võõrandamise teel keeruline ja tülikas toiming oleks olnud, siis otsustas valla nõukogu Roosentali asundusest, kus tol korral asukohtade planeerimine käsil, koolitaluks Nr 1 asunduskoha 18 tiinu suuruses võtta. Talu kasutajaks jäi koolijuhataja J. Ant riigirendi alusel. Talule jäi hoonetest üks mõisateenijate maja kasutada.

Kerkis üles uue koolimaja ehituse küsimus, sest vana oli iganenud ja ruumid ebasoodsad. Valla volikogus arutati uue maja ehituse asendi küsimust mõne aasta jooksul 3 korda ja otsustati rõhuva hääle enamusel ehitada maja koolitalu maaalale, vastasrinnas olid Tammiku kooli ringkonnas asuvad volimehed, põhjendades oma lahkarmumusi sellega, et kool uues asukohas kooliringkonnas eemale jääb ja nii lastel kooliskäimine raskendatud saab.

Detsembri kuul 1930. a. esitati elanikkude poolt protesti kiri Viru maavalitsusele valla volikogu sellekohase otsuse peale, et koolimaja ehitatakse Roosentali. Juuni kuul 1931. a. sõitis m/v. poolt moodustatud komisjon kohale asja oludega tutvunema. Komisjoni kuulusid m/v. esitajad: Haridusosakonna juhataja E. Rosenberg, koolinõunikud M. Meos, Linsi, valla esitajad vallavanem M. Soone, sekretär J. Ment, kohal olid ka kooli hoolekogu liikmed: J. Ant, Jaan Soone, Mihkel Käba.

Komisjoni otsus, nagu hiljem selgus, ehitusaseme valimise küsimuses oli järgmine:

1. Algkoolil maal peab av. Algkoolide sead. Alusel tarviline maaala olema, millele aga vanas kohas asuv ala ei vasta.
2. Laste arv on koolis märksalt langenud, nii et kahe õpetaja ametispidamiseks nõuetavat normi ei moodusta, nii et tuleks koondamine ettevõtta, kuna aga ühe õpetaja töö nelja klassiga raske on ja töötulemused selle all kannatavad.
3. Uuel asukohal laieneb kooli ringkond Roela kooli arvel, mis õpilaste rohkuse all kannatab.
4. Lastele, kes koolist kaugemal elavad, korraldatakse internaati, sest ka vanasse kooli käivad lapsed 5–7 km kauguselt õpilased, mis aga lastevanematele kui ka lastele koormav.

Maavalitsus jättis protestikirja tähelepanemata ja maavolikogu kinnitas Roosentali asukoha koolivõrgus Tammiku kooli tarvis.

1932. a. märtsi kuul hakati ehitusmaterjali vedama. Aprilli kuul saadeti teine protestikiri hulga allkirjadega Haridus-sotsiaalministrile J. Hünersonile. See jättis p. kirja pärast järelkuulamist andmete tõelikkuse kohta järeldusteta. Maikuul esinesid elanikud uuesti kirjaga maavolikogule. Juunikuul algul sõitis m/v. poolt koostatud komisjon, millesse kuulusid: osak. Juhataja E. Rosenberg, koolin. M. Meos, m/v. Sekretär Tartu ja teede osjuh. E. Kello kohale kooli ringkonna esindajatega läbirääkimistele ja asja selgitama. Lastevanemate esindajad nõudsid ehitustööde seismaapanemist kuni maavolikogu koosolekuni, mis selleks otsustati kokkukutsuda 18. juunil.

Et ettevõtja vabatahtlikult tööd seisma ei jätnud, vallavalitsus töö katkestamise tagajärgede eest vastutust oma peale ei võtnud, siis jätkati tööd.

18. juunil otsustas maavolikogu, et koolimaja tuleb alustatud kohal üles ehitada, sest ehitusmaterjal on kohal, alusmüürid valmis, sest ei leidu isikut, kes senise tehtud töö läbi tekkinud kulu kataks.

19. aprillil oli koolinõunik koolis ja õppetöö lõpul kooli hoolekogu koosolek.

Koosolekul otsustati muu seas av. algk. seaduse §80 pnkt. 5 alusel kooli juurde 5. klass avada, kus juures kool endiselt jääks kahe klassi komplektiliseks, mis on võimalik õpilaste vähese arvu tõttu praegusel ajal, ühtlasi kergendaks nende lastevanemate olukorda, kes on nüüd on sunnitud ühel ajal omi lapsi kahte algkooli saatma.

Hoolekogu esimees Jaan Soone tõstis üles uue ehitada kavatsetud koolimaja ehitusaseme küsimuse, et maja saaks kohalike kooliringkonna elanikkude soovikohaselt vanale koolikohale ehitatud. Hoolekogu arvesse võttes, et elanikud 2 protestikirja valitsus võimudele uuele kohale ehitamise vastu sisse on annud ja seepärast tulevikus kooli ja vanemate vahekord külmaks ja vaenuliseks võiks muutuda, otsustas paluda v./valitsusel korraldust teha, et ehitustaseme küsimus veel kord vallavolikogus saaks läbi arutatud.

5. klassi avamise küsimus otsustati v/kogu koosolekul jaatavalt, kuid asukoha küsimust ei võtnud v./valitsus päevakorda põhjusel, et maavolikogu on koolivõrgus Roosentali kooli asukohaks määranud; suurem osa materjali on kohale veetud; praegu tegutsev volikogu on oma otsusega hääle enamusel uut asukohta pooldanud ja märtsi kuul s. a. on volikogu koosolekul ühel häälel otsustatud vana kooli maaala rahvamaja aluseks anda, ei ole vanale kohale kooli soovijad keegi selle vastu protesteerinud, vaid ise veel ettepanekuga esinenud endist kooli maaala rahvamajale anda.

8. juulil korraldas vallavalitsus koolimaja nurgakivi panemise toimingut. 8 korda palke oli juba seintes.

Toimingul esinesid: koolijuhataja J. Ant vaimuliku kõnega "Sõna tähtsusest" igapäevases läbikäimises ja kõlblise elu juhtimisel kui Jumalik tegur; õpetaja A. Allika kõneles „kahest kodust“ – kodukohast ja koolist, rõhutades, et need kaks kodu teineteise toetusel tugevaks, kauniks ja mugavaks arenevad; Roela koolijuhataja J. Kask rõhutas korraliku koolimaja kasvatust väärtust; vallavanem M. Soone andis mõned teated senisest ehitustöö käigust.

Maja esikülle lõunapoolse alusmüüri sisse paigutati vaskplekist toru, kuhu sisse pandi lühikene Tammiku algkooli ajalooline ülevaade, uue maja ehituse teated, päevapiltlik ülevõtte vanast koolimajast. Ajaloolise ülevaate koostas kjuh. J. Ant kirjavihus, kuhu allakirjutasid vallavalitsuse, -volikogu, ehituskomisjoni, koolihoolekogu liikmed, õpetajad ja ehitustevõtja. Toimingut ajal tuli pikalise põua järele sagar vihma, millise juhuse kjuh. J. Ant, kes parajasti vaimulikku kõnet pidas, ennustas kooli arenemisele uues kohas heaks tähenduseks.

Silmatorkas asjaolu, et Tammiku kooli ümbruskonna elanikud väga vähesel arvul koosviibimisele olid ilmunud.

Uue koolimaja õnnistamine toimiti 20. novembril. Vaimuliku talituse pidas Viru-Jakobi praost-õpetaja A. Hoffmann. „Virumaa Teataja“ nr. 135. 24. novembril 1932. ilmus sõnumik koolimaja õnnistamise päeva kohta alljärgnevas tekstis. Sõnumisaatja isik on teadmata, ainult on kindel, et ta õnnistuspäeva korralduse toimkonda ei kuulu.

„Pühapäeval, 20. nov. Toimiti V. Roela vallas Tammiku uue koolimaja õnnistamisel. Vallavalitsus oli kevadel alustatud töö kiiresti lõpule viinud ja juba lähematel päevadel võib kool oma endisest asukohast

– Tammiku külast – üle tulla uude koolimajja, mis asub Rosentali as. Võrdlemisi väike, kuid nägus ja valgusküllane maja oli kerkinud endisesse karjakoplisse.

Pühapäeva õhtul k. ½5 algas maja õnnistamise ametlik osa hra praost Hoffmanni piduliku õnnistamistalitusega, millele järgnesid kõned ja tervitused.

V.-Roela vallavalitsuse nimel kõneles vallavanem M. Soone. Sellel järgnes pikem tervituskõne Viru maavalitsuse esitajalt, kes pikemas tervituskõnes tõi näiteid rahvaste ajaloo, kus rahvad raudse visadusega ja püsivusega hoolitsevad hariduse ja kultuuri eest. Samuti meie riik on juba oma alguspäevadest, alates asutavast kogust, asunud eriliselt hoolitsema rahva hariduse eest. Sajad uued koolimajad on kerkinud meie küladesse, kus tuhanded noored saavad algharidust. Ka uus Rosentali koolimaja on üks uus kivi meie riiklikus koolihoones. Ühes parimate tervitustega andis maavalitsuse esitaja üle ka mõningad veeringud maavalitsuselt uuele koolile õppeabinõude muretsemiseks. (Annetus kr. 100, mis hoolekogu korralduses)

Järgnes tervitustelegramm hra haridusministrilt.

Kõik olid sügavasti liigutatud, kui kõnepuldile astus auväärne Tammiku koolijuhataja Jaan Ant, kes terve oma elujõu, terve oma nooruse, on pühendanud koolile ja kultuurtööle. Tema pole ka vanas eas tahtnud olla tavaline kroonut teenija, kes töötab oma tunnid ja võtab oma palga, vaid on püüdnud, nii palju kui püsivust ja energiat on jätkunud, arendada ja õpetada noori ja vanu. Vana koolimees ei suutnud jätta nimetamata ka neid lahkkelisid, mis valitsesid ümbruskonna külade vahel koolimaja asukoha küsimuse pärast, kuid selles lootuses, et nüüd leitakse ometi ühine keel, lõpetas vana töömees oma kõne. Vahepeal aitas õhtut sisustada Altserva laulukoor hästiõpitud paladega.“

Kooli ümberkolimine toimus 24. ja 25. novembril, mil õppetöö seisis. Laupäeval 26. novembril algas töö uues koolimajas.²⁴⁹

Kuna uus koolimaja oli hilise ehitustöö tõttu kuivamata, oli see niiske ning põhjustas haigestumist nii õpilaste kui ka õpetajate seas, mistõttu oli õpilastel puudunud õppepäevi rohkem kui tavalistel aastatel.²⁵⁰

1935. aastal remonditi endises mõisa teenijate majas asunud internaadi ruumid: „topiti seinad kahelt poolt, löödi papiga seinad, tehti uued pottkivist pliidid ja valgendati laed, alusmüüre parandati, tehti uued trepid ja uued aknad, nii et ruumid õige mugavaks on muutunud, remondi peale kulus üle 400 krooni.“²⁵¹

Koolimaja juurde kuulus kooliaed, mis 1935. aastal piirati taraga. Koolikrundist mööda viiva maantee äärde istutati krundi laiuselt 50 metskonnast ostetud noort vahtraistikut. Koolimajast põhja poole istutati siberi ja euroopa lehiseid, hõbekuuski, pärnasid, jalakaid ja umbes 400 kuuseistikut. Maja esine ja sissepääsutee ääristati enela- ja akaatsiapõõsastega. Maja põhja- ja lõunakülge rajati lillepeenrad. 1936. aasta kevadel istutati aeda 11 Arkna Põllutöökooli aiast ostetud noort õunapuud. 1937. aastal kaeti koolimaja seinad voodrilaudadega ja värviti

²⁴⁹ RM 4009 Ar:ik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 20–22p.

²⁵⁰ Samas, 23.

²⁵¹ Samas, 28p.

rootsipunasega, juhataja eluruumid tapeediti. Kooliaia tara teepoolne külg värviti õpetajate ja õpilaste poolt, koolimaja ette rajati muruplats lillepeenardega, kuhu istutati hulk püsililli ja 120 noort kuuske ja viljapuuaeda 40 sõstrapõõsast. 1939. aastal oli kooli aias juba 15 õunapuud ning musta- ja punase sõstra ning tikripõõsad. Paraku kannatasid paljud õunapuud ja põõsad 1939/1940. aasta väga külmal talvel külmakahjustuste tõttu.²⁵²

[/RMF105_339.tif/](#)

Foto x. Tammiku algkooli hoone pärast 1937. aastat (RMF 105:339)

Enne 1939/1940. õppeaasta algust tehti kooli ruumides remonti, värviti laed, kaeti seinad Soome päritolu „Enso“ tapeediga ning värviti põrandad õlivärviga. Talvel selgus, et maja oli ehitatud korralikult, kuna soojus säilis ruumides ka kõige külmemate ilmadega.²⁵³

²⁵² Samas, 28p, 29p, 30p, 34p.

²⁵³ Samas, 36.

III. Koolid okupatsioonide ajal (1940–1944)

Nõukogude okupatsiooni järel hakati koole ümber kujundama nõukogulikus vaimus. Kui Eesti Vabariigis hoiti kool ja lasteorganisatsioonide – skaudid, gaidid, noorkotkad, kodutütred jne – tegevus lahus, siis Nõukogude ajal hakati just koolide kaudu tegema ideoloogilist kihutustööd, seades ametisse pioneerijuhte ja võttes lapsed pioneerideks. Saksa okupatsiooni ajal langetas koolide tegevusele oma pitseri sõda, kuna paljudel juhtudel puudusid kooliealistel lastel riided ja jalanõud, millega kooli tulla. Roela ja Tammiku algkooli õpetajaid õnneks Siberisse ei küüditatud ning seetõttu jätkus õppetöö harjumuspäraste õpetajate käe all, va J. Anti lahkumine Tammikult enne 1940/1941. õppeaasta algust.

1. Muudatused koolitöös Nõukogude okupatsiooni ajal (1940–1941)

Esimesed muudatused koolikorralduses tehti üsna pea pärast okupatsioonivõimu sisseelamist. Juba 6. juulil 1940 kehtestati Eestis üldine koolikohustus, mis kestis algkoolis kuni 6. klassi lõpetamiseni või mittelõpetamise korral kuni 15. aasta vanuseni. Õpilased, kes said 15-aastaseks kooliaasta kestel, pidid käima koolis kuni õppeaasta lõpuni. 1941. aastal oli plaanis laiendada koolikohustust 16. aasta vanuseni.²⁵⁴

Kui Eesti vabariigis kehtiva süsteemi kohaselt moodustasid algkooli esimesed kuus klassi, siis NSV Liidu haridussüsteemi järgi moodustasid I kuni IV klass algkooli, V kuni VII klass mittetäieliku keskkooli ning VIII kuni X klass täieliku keskkooli kursuse. 1940. aasta lõpus tegigi Hariduse RK Kooliosakond maa- ja linnavalitsustele ülesandeks asuda Eesti koolivõrgu ümberkorraldamisele kirjeldatud süsteemi järgi.²⁵⁵

27. augustil 1940 toimus Tallinna Eesti õpetajate kongress, millel hariduse rahvakomissariaadi meetodikaosakonna juhataja Johannes Käis andis ülevaate õppekavades toimuvatest muudatustest 1940/1941. õppeaastal. Selle järgi pidid suuremad muudatused tulema eesti keele, ajaloo ja maateaduse õpetamises, teistes ainetes olid muudatused väiksemad, või puudusid üldse:

Eesti keeles grammatika õpetamine jääb endiseks. Küll tuleb muudatusi aga lugemise-õpetuses, sest seal muutuvad ained. Kõige rohkem tuleb lugemikesse NSW Liitu käsitlevaid aineid. Kuna lugemikke ei jõuta täies ulatuses õppeaasta alguseks koostada, siis hakkavad need ilmuma vihkude kaupa. [...] Ajaloo aine muutub ka põhjalikult, eriti viimase 20 aasta ajaloo ainestik ja selle käsitamiskiis. Eesti ajalugu tuleb vaadata uuest seisukohast. Peale selle tuleb rohkem rõhku panna Nõukogude Liidu ajaloolisele arenemisele viimase 20 aasta jooksul, kusjuures eriti tuleb käsitlusele väikerahvaste areng NSWL-us.

²⁵⁴ Riigi Teataja, 1940, nr 63, lk 976.

²⁵⁵ Üleminek NSVL koolisüsteemile. – Nõukogude Õpetaja, 1940, nr 7.

Maateaduse õpetamine algab 4. õppeaastal, mis algab kodukoha lähema ümbruse kirjeldamisega, millele järgneb ulatuslikum ülewaade Eestist ja Nõukogude Liidust. Loodusteaduses erilisi muudatusi ei tule, samuti ka matemaatikas mitte. Laulu repertuaar muutub õige tunduvalt.

Wene keele jaoks walmiwad uued õpikud õppetöö alguseks. Teiste wõõrkeelte alal jääwad õpikud endiseks.²⁵⁶

Ainus muutus Roela ja Tammiku algkoolide õpetajate koosseisus oli J. Anti lahkumine Tammiku kooli juhataja ametikohalt alates 1. augustist 1940 „65 a. vanuse määra täidesaamisel“. Tema asemel nimetati Tammiku algkooli juhatajaks senine Tudu algkooli juhataja Aleksander Nurk.²⁵⁷ Pärast Tammiku koolist lahkumist ei jäänud J. Ant siiski pensionipõlve nautima, vaid asus õpetajaks Läänemaale, Riguldi valda Kiritsa algkooli, kus 23. aprillil 1944 tähistas kooli juhatajana oma 50 tööjuubelit.²⁵⁸

A. Nurk sündis 3. mail 1883 Auveres Kaarel ja Kadri Nurga peres. Ta õppis kohalikus keskkoolis ja lõpetas Vaivara kihelkonnakooli. 12. novembril 1900 läbis ta Vaivaras leeri ning abiellus 23. märtsil 1908 Sakalt pärit Helene Adele Randmeriga, kellega neil 23. juunil 1911 sündis poeg Karl ja 27. detsembril 1925 poeg Leo. Paraku surid Helene Adele 24. septembril ja Leo 25. septembril 1926 läkakõhasse ning A. Nurk abiellus teistkordselt 27. juulil 1927 Emilie Johanna Nõmtakiga, kellega neil 23. detsembril 1934 sündis tütar Asta.²⁵⁹

1904. aastal omandas ta Peterburi õpperingkonna juures eksami teel algkooliõpetaja kutse ning asus õpetajana tööle 1905. aasta juulis. Aastail 1906–1911 oli ta õpetaja Roela valla Tudu vallakoolis ja pärast seda kuni 1914. aastani Puhkova koolis. I maailmasõja puhkedes mobiliseeriti ta 1. augustil 1914 sõjaväkke, sõdis mitmel rindel ning lõpetas 1916. aastal Žitomiris lipnikekooli. 1918. aastal pöördus ta tagasi kodumaale ning asus 15. oktoobril taas Puhkova kooli õpetajaks. Vabadussõja puhkedes nimetati ta 28. novembril 1918 kohaliku kaitseliidu ülemaks, võitles Vabadussõjas mitmes rindelõigus ja tegeles kaitseväkke astunud kooliõpilaste väljaõppe korraldamisega. Pärast sõja lõppu määrati ta Kaitseliidu juhtivkoosseisu, kuid ta eelistas koolitööd ning lahkus 23. aprillil 1920 Kaitseliidust ja töötas aastail 1920–1930 Aseri algkooli juhatajana. Kuna Aseri kool sattus tsemendivabriku sulgemise ja inimeste lahkumise tõttu sulgemisohtu, kandideeris ta 1930. aastal Tudu algkooli juhatajaks ning töötas seal kuni 1940 aastani, mil asus Tammiku kooli juhatajaks. Tema valimine vallanõukogus põhjustas teravat protesti Tudu elanike hulgas, kuna „H-ra Nurk olles

²⁵⁶ Uus õppeaasta toob uuendusi. – Wirumaa Teataja, 1940, nr 99.

²⁵⁷ Õpetajate määramisi Virumaal. – Wirumaa Teataja, 1940, nr 101.

²⁵⁸ Õpetaja Jaan Ant 50 aastat koolipõllul. – Eesti Sõna, 1944, nr 95.

²⁵⁹ EAA 1108, 14, 580: 1p–2, 5p–6, 25; EAA 1230, 1, 92: 155p - 156; EAA 3114, 1, 63: 34p; elk 128, 0, 12: 93; ERA 1108, 10, 2179a: 3524.

kord juba paljude aastate eest warem Tudus kooliõpetajaks, on mitmete praeguste lastevanematega, kes sel ajal ise veel koolis käisid, väga toorelt ümberkäinud, neid tublisti läbi pekstes (Peksta on saanud Tudu küla elanikud Paul Kaukwere, Prits Wiitung j.t.) sellega muidugi poolehoidu mitte leides“. A. Nurga kandidatuuri vastu hääletasid kõik Tudu piirkonnast valitud vallanõukogu liikmed, soovides kinnitada juhatajaks 1928/1929. õppeaastal Tudu koolis tegutsenud ja end nii koolitöös kui ka seltsielus heast küljest näidanud Bernhard Johannes Wolbani, kes vahepeal sõjaväeteenistuses viibis, kuid teenistusest vabanenult taas kooli juhatajaks kandideeris. Protestikirjale alla kirjutanud 39 lapsevanema soove maavalitsuse haridusosakonnas siiski ei arvestatud, kuid vastuseis A. Nurga tegevusele Tudus püsis, kulmineerudes 1938. aasta sügisel, mil teda süüdistati kooli puude varguses, ebapedagoogiliste karistusvõtete kasutamises, õpilase tõukamises ja löömisel, nende tegevuste salgamises ning selles, et lubas oma abikaasal „*segada asjaajamisse lastevanematega ning lubamata toorelt*“. Nagu selgus vallavolikogu revisjonikomisjoni protokollist, ei leitud A. Nurgal süüd puude varguses, kuid selgus, et ta oli läinud tülli õpetaja Orvi Partiga, mis mõjutas nii kooli distsipliini kui ka põhjustas lahkkelisid kohalikus seltsielus. Kuna vastuolud Tudus ei lahenenud, tegi Viru maavalitsuse haridusosakond 14. augustil 1940 A. Nurgale ettepaneku esitada sooviavaldus enda ümberpaigutamiseks Tammiku algkooli juhataja vabanenud ametikohale, mille see ka täitis. Tammiku kooli juhatas ta kuni 1945. aastani, seejärel veel aasta juhataja kohusetäitjana. Tundub, et Tammikul laabus tema teenistus paremini, sest rohkem kaebekirju lastevanematelt tema teenistustoimikus ei esinenud. 1950. aastal vabastati A. Nurk Tammiku mittetäieliku keskkooli ümberkorraldamise tõttu algkooliks ka õpetaja ametikohalt. Ilmselt tema varasema tegevuse ja vanuse tõttu talle enam uut kohta ei pakutud ning ta elas kuni oma surmani 23. veebruaril 1954 Tudus oma abikaasa vanemate talus.²⁶⁰

Nõukogude ajal toimunud muudatused valla koolielus võttis A. Nurk kokku kooli kroonikaraamatus:

Et 1940. a. suvel EV. Nõukogude Liiduga ühendati, siis toimusid koolielus samuti suured muudatused nagu kõikidel teistel aladel. Kaotati õppekavadest mõned seal seisnud ained täielikult, mõnda vähendati miinimumini, asemele seati uued meile senini tundmatud asjad. Muudeti ka pühad ja puhkepäevad nõukogude korra kohaselt. Tööpäevade arv aasta jooksul ulatus 183-ni. Haiguste või halbade ilmade pärast töö ei katkenud, ehkki talvel ja kevadel haigused koolitööd tunduvalt takistasid. Oli päevi, millal kuni 50% õpilastest puudus.

[...]

²⁶⁰ EAA 1108, 14, 580: 5p–7; 41–41p, 48–50p, 52–56; EAA 1187, 2, 572-12:5: 73; ERA 1108, 10, 2179a: 3524; ERA 3138, 1, 1074: 134; <https://www.geni.com/people/Aleksander-Nurk/6000000024209362271> (01.08.2022)

Et õppekavad suures ulatuses muudetud olid, siis raskenes ka selle tõttu töö nii mõneski aines, näit. ajaloo ja maateaduses, kus tuli õppida asju, mida õpilased ennemalt polnud kusagilt kuulnud. Pealegi olid need ained, eriti ajalugu, õpilastele vastumeelsed, nagu terve kommunistlik kord ja valitsus meie rahvale võõras ja arusaamatu oli, sest rahvaga, eriti põllupidajatega kokku puutudes arvustati kõikjal valitsust, ehkki seda avalikkudel koosolekutel teha ei tohtinud. Kodudes istutati aga laste hingedesse kommunismi vastast vaimu. Õpetajatel tuli nii mõnigi kord õpilasi otse paluda, et nad valitsuse määrusi tõsiselt võtaksid. Suur häda oli pioneeride salga moodustamisega, sest alguses polnud ainustki, kes oleks soovinud sinna astuda. Et aga salga loomist kategooriliselt nõuti, siis tuli selleks palju vaeva näha, kuna üks laps viimati päris ausameelselt ütles, et nad asutatavasse salka või rühma ainult sellepärast astuvad, et õpetajaid täbarast seisukorrast päästa. Lõpuks sai ometi nimetatud rühm loodud, mille ümber umbes 30% õpilaste üldarvust koondus. Kuna õpilastel huvi rühma tegevuse vastu puudus, õpetajad aga kas ei osanud või ei tahtnud selleks huvi äratada, väljastpoolt aga ühtegi instruktorit ei saadetud, siis piirdus rühma tegevus ainult sellega, et enne õppetöö lõppu rühma liikmetelt töötus võeti ja punased rätikud kaela seoti. Nii oli see meil, nii oli see meie ümbruse koolides ja vist küll kõikjal, kui üksikud eesrindlikud koolid välja arvata.

[...]

Nagu eespool tähendatud oli õppekavade täitmine eriti raske, kuid läbi võetud nad ometi siiski said. Eriküsimus on muidugi, kui palju õpilased uutest ainetest jäädavalt omandasid. Said ju need ainult läbi leierdatud, kuna puudusid ajaloo ja maateaduse õpetamisel minimaalsed õppevahendid, näit. Nõukogude Liidu kaardid. Kodumaa ajalugu ja maateadus oli kavadest peaaegu täiesti välja jäetud. Raamatute puudumise pärast jäi viimastes klassides ka osa lugemismaterjali läbitöötamata, sest õpikud ilmusid alles paar-kolm nädalat enne õppetöö lõppu. Kevadpoolel takistas õppetööd peale mõne õpiku puudumise veel vihkude ja teiste kirjutustarvete puudus, mis nagu imeväel turult kadusid.²⁶¹

Koolijuhatajate õlule pandi ka oma õpilaste ja nende vanemate meelsuse kontroll ja sellest teatamine. Selleks küsis Virumaa koolide I jaoskonna inspektor 1940/1941. õppeaastal ringkirjaga koolijuhatajatelt igakuist aruannet meeolude kohta nii koolis õpetajate ja õpilaste kui ka laiemalt kooliringkonna lastevanemate hulgas. Kui sellega loodeti okupatsioonivõimu suhtes kriitiliselt meelestatud isikuid välja selgitada, siis ei kandnud see soov vilja, sest aruandeid saatvad koolijuhatajad oskasid osavalt tegelikkusest kõrvale vaadata ning olukorda neutraalselt kirjeldada. Roela algkooli juhataja J. Kase vastustest on säilinud ainult 1941. aasta jaanuaris saadetud vastus, millest selgus, et „*detsembri kuu möödus nii koolides kui ka väljaspool kooli valimiste agitatsiooni tähe all, sellepärast muud erilist midagi ütelda ei ole*“. Tammiku algkooli juhataja A. Nurk teatas aga 1941. aasta veebruaris, et „*meeleolu ja töötahe nii õpilaste kui ka õpetajate hulgas möödunud kuul oli kõigiti hea [...] Kooliringkonnas ei ole midagi erilist märgata, millele oleks vaja tähelepanu juhtida*“. Ka märtsis anti teada, et olukord on nii koolis kui ka kooliringkonnas rahulik ning õppetöö areneb normaalselt. Mais on vastuse

²⁶¹ RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 37–38p.

toon oluliselt kriitilisem ning juhtis tähelepanu reale probleemidele: koolis olid puudu uued õpikud, nt Emakeele lugemiku IV vihik, „vaatamata sellele, et õppetöö lõpp läheneb“. Samuti polnud ta rahul pioneeridega, teatades, et nende „tegevus lonkab õige tugevasti, kuna puudub energiline juht“. Kooliringkonna talupidajate meeleolu häiris koresööda sundmüümise kohustus ning riigi poolt maksuks nõutavad vilja- ja lihanormid, milliseid nad pidasid liiga kõrgeks.²⁶²

Tabel 19. Roela 6. klassilise algkooli tunnijaotusplaan 1940/1941 õppeaastal²⁶³

Õpetaja	Õppeaine	Klass	Tundide arv
Johannes Kask	Emakeel	V–VI	5
	Emakeel/Saksa keel	V–VI	1
	Vene keel	V–VI	5
	Looduslugu	V–VI	2
	Looduslugu/Joonistamine	V–VI	1
	Ajalugu	V–VI	2
	Ajalugu/Saksa keel	V–VI	1
	Joonistamine/Saksa keel	V–VI	1
	Saksa keel	VI	1
	Laulmine	I–II, III–IV, V–VI	5
	Käsitöö	III–IV, V–VI (P)	2
	Kokku		26
Agnes Rumm	Emakeel	I–II	8
	Ilukiri	I–II	2
	Joonistamine	I–II	2
	Matemaatika	III–IV	5
	Matemaatika	V–VI	5
	Matemaatika/Maateadus	III–IV	1
	Maateadus	III–IV	2
	Maateadus	V–VI	2
	Käsitöö	I–II	2
	Käsitöö	III–IV, V–VI (T)	2
	Kokku		31
Marie Kingsepp	Emakeel	III–IV	6
	Matemaatika	I–II	6
	Ajalugu	III–IV	2
	Ajalugu	IV	1
	Vene keel	IV	3
	Joonistamine/Vene keel	III–IV	1
	Ilukiri/Vene keel	III–IV	1
	Looduslugu	III–IV	2
	Võimlemine	I–II	2

²⁶² Koresööda sundmüümise tingis ilmselt olukorra, kus Roela valla paljudes taludes ei jätkunud enam koresööta ning juba 1941. aasta märtsis hakati lehmadele hoonete õlgkatuseid söötma. ERA R-1034, 1, 106: pagineerimata; Küti Ja Roela talupidajad teostavad külviplaani. – Punane Virumaa, 1941, nr 40..

²⁶³ ERA R-1034, 1, 106: pagineerimata.

	Võimlemine	V–VI	4
	Võimlemine	III–IV	1
	Võimlemine	III	1
	Joonistamine	IV	1
	Kokku		31

Roela algkooli pioneere mainiti ajalehes „Punane Virumaa“ seoses 1. mai tähistamisega. Artikli kohaselt algasid pidustused rongkäiguga, milles osalesid lisaks pioneeridele ka teiste organisatsioonide esindajad. Rongkäik algas ja lõppes koolimaja juures, kus toimus ka pidulik aktus, mille avas algkooli juhataja J. Kase tervituskõne. Seejärel esines ettekannetega puhkpilliorkester ning pioneerid kandsid ette päevakohase deklamatsiooni. Maipühade tähtsusest ja ajaloost kõneles L. Kaev.²⁶⁴

Usutavasti oli suhtumine uude võimu, pioneeritõesse ja muusse siiski ka Roela koolipiirkonnas samasugune nagu Tammiku piirkonnaski ning vastav A. Nurga kirjeldusele kooli kroonikaraamatus ning probleemidki uute õppeainete õpetamisel ja õpikute puudumise ning õpilaste ja nende vanemate vastuseisuga Nõukogude võimule toimetulemisel samad.

2. Koolid Saksa okupatsiooni ajal (1941–1944)

Augusti alguses 1941 möödus rinne Roelast kahjusid tekitamata ning nii Roela kui Tammiku kool jäid terveks ega kandnud sõjategevuse tulemusel mingit kahju. Kuna sõjategevus Tallinna ümbruses ja Lääne-eeesti saartel kestis kuni oktoobri keskpaigani, algas õppetöö koolides 1941/1942. õppeaastal alles 1. novembrist. Koolielus toimunud muutustest ja muredest kirjutas taas ülevaatlilikult Tammiku kooli juhataja A. Nurk:

Kuigi talv oli erakordselt karm ja lumi püsis maas oktoobrikuu algusest kuni aprilli lõpuni, ei katkenud õppetöö ühekski päevaks. Samuti ei takistanud tööd ka haigused, kuigi mitmel pool plekiline soetõbi ohvreid nõudis. Suuri raskusi tekitas aga raamatute ja kirjutusmaterjali puudus. Tuli otsida välja vanad ammu kolikambri heidetud õpikud ja nendest vastavad palad valida. Asi oleks olnud ka siis veel lihtne, kui neidki õpikuid oleks jätkunud kõigile, kuid mõnda oli ainult kaks–kolm eksemplari klassi kohta, needki sageli mitmest trükist ja sellega erisulised. Algusel oli suur puudus ka vihkudest, kriidist, tindist ja sulgedest. Hiljem saadi neid siiski niipalju, et kuidagi kokkuhoiu varal töö takistamatult kesta võis.

Puudust tunti ka küttest, ja nii tuli sageli töötada võrdlemisi külmades ruumides. Valgustus puudus peaaegu täiesti, kuna petrooleumi anti terve õppeaasta kohta ainult 18 kg, missugusest kogusest pidi jätkuma õpetajaile, kooliteenijale kui ka internaadile. Oli palju õpilasi kes valgustuse puudumisel kodus sugugi töötada ei saanud.

Õppekavades tehti suured muudatused, kuna enamlaste poolt antud kavad asendati jälle endiste, 1937. a. kavadega, neid kohendades olukorrale. Täitsa uueks aineks oli saksa keel, missugust tuli õpetada neli tundi nädalas alates kolmandast klassist.

²⁶⁴ Vabalt ja rõõmsalt möödus 1. mai Virumaal. – Punane Virumaa, 1941, nr 50.

Vaatamata kõigile raskustele suudeti siiski õppekavad ettenähtud ulatuses läbivõtta, kuigi raamatute ja kirjutusmaterjali puuduse tõttu kohati lünki tekkis.²⁶⁵

Enne Eesti Vabariigi okupeerimist 1940. aastal kuulus vallale kaks koolitalu, üks Roelas, teine Rosentalis. Kuna viimane ei kuulunud oma väiksuse tõttu – 19,7 ha – nn sotsialistliku maareformi alla, jäi see endiselt vallale, kuid Roela kooli jaoks mõisalt 1900. aastal ostetud 36,43 ha suurune koolitalu riigistati „maareformiga“ 23. juulil 1940 ning jagati suuremalt osalt laiali seitsme uusmaasaaja vahel. 13. veebruaril 1942. aastal otsustas Roela vallavalitsus talu vallale tagasi võtta ning „*bolsevikeaegne korraldus tühistada*“. Pärast ümberjagamist sai talust 2 ha heinamaad oma käsutusse valla käskjalg Johannes Vagur, 1,82 ha põldu ja 0,9 ha muud maad läks jagamisele kooli ja vaestemaja vahel ning ülejäänud jagasid omavahel võrdselt – kummalegi 8,21 ha põldu, 3,68 ha heina- ja 3,96 ha karjamaad – algkooli juhataja J. Kask ja Mihkel Pajupuu. Koolile ja vaestemajale jäänud maal asusid mõlema hooned ja kõlvikud: koolimaja ühes kõrvalhoonetega, „*õpilaste mängumuru*“, spordiplats, „*viljapuu- ja õppeaed ning katsejaamad, kus õpilased-maanoored saavad vajalikke teadmisi enne kooli lõpetamist*“, vanadekodu ja selle asukate peenramaa. Vallavalitsuse eesmärk oli arendada talu „*kooliõpilastele ja ümbruskonna talupidajatele õppe ja mustertaluna, kuna paljudel õpilastel pole võimalik põllumajanduslikku haridust omada majanduslikel põhjustel kui ka vastavate koolide kauguse tõttu*“. Õppeotstarvet kandsid eelkõige eespool nimetatud aiad ja katsejaam, mida rentnik M. Pajupuu pidi varustama vajaliku koguse sõnnikuga. Talu rendist laekuvat rahasummat kasutati vaesemate õpilaste toetamiseks.²⁶⁶

Tabel 20. Eesti õppekeelega algkoolide tunnijaotusplaan 1940/1941. õppeaastal²⁶⁷

Õppeained	Klassid						Kokku
	I	II	III	IV	V	VI	
Emakeel ja kodulugu	9	9	6	6	6	6	42
Saksa keel			4	4	4	4	16
Usuõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Ajalugu				2	2	2	6
Matemaatika	6	6	5	5	5	5	32
Loodusõpetus			3	3	3	3	12
Maateadus				2	2	2	6
Joonistamine	2	2	2	2	2	2	12
Kirjatehnika	1	1					2
Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	12
Laulmine	2	2	2	2	2	2	12
Kokku	26	26	28	32	32	32	176

²⁶⁵ RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 39p–40.

²⁶⁶ ERA 3138, 2, 78: 46–47, 50.

²⁶⁷ ERA 4232, 13, 4: 46

Haridusdirektor Hjalmar Mäe korraldusega 30. septembrist 1941 kehtestati tingimused õppetöö läbiviimiseks koolis. Selle kohaselt oli maa-alkkoolides kolme esimese tunni pikkus 50 minutit, järgnevatel tundidel 45 minutit, õppetundide vaheajad oli pikkusega 10 minutit, söögivahetund pikkusega 15–30 minutit. Võimlemist ja käsitööd õpetati tunnijaotusplaanis (tabel x) ette nähtud tundide arvuga poistele ja tüdrukutele eraldi, ühendades kahe klassikomplekti õpilased soo järgi, nooremates klassides soovitati korraldada võimlemist iga päev 15–20 minutiliste harjutuste näol. Koolides, kus koolimaja ei võimaldanud kehalise kasvatuse tunde kinnistes ruumides, lubati halva ilma korral kasutada kehalise kasvatuse tunde teiste ainete õpetamiseks, kuid kevadel pidi kehalise kasvatuse tunnid tagasi võtma tundide arvelt, millega neid talvel asendati. Koolide inspektori loal tohtis õppenõukogu otsusega koondada üksikutes klassides mõne õppeaine õpetamise lühemale ajale ettenähtust suurema tundide arvuga, vähendades selleks ajaks nädalatundide arvu teistes ainetes, tingimusel, et ained, mille tundide arvu vähendati, saaksid hiljem oma tunnid tagasi. Kirjatehnikat õpetati I ja II klassis pooltundide kaupa, ühenduses joonistamise või emakeelega, III–VI klassis õpetati kirjatehnikat vajaduse korral ühes joonistamisega.²⁶⁸

Algkooli õppetöö aluseks võeti 1937. aasta õppekava, kuid arvestades „*meie rahva ja maa saatuse kujunemist praeguse sõja kestel*“. Muutmatuks jäi aineestik emakeeles ja koduloos, usuõpetuses, loodusõpetuses ja sellega koos õpetatavas tervishoius, joonistamises, tööõpetuses, võimlemises ja laulmises. Matemaatikas pidi õpilasi tutvustama käibel olevate rahadega, maateaduses pidi välja jätma „*nende maa-alade riikliku korralduse, kus see sõja tõttu on muutunud. Sama on kehtiv ka Eesti kohta*“. Uue kohustusliku ainaena lisandus algkoolide õppekavasse alates III klassist vene keele asemel saksa keel.

Kõige enam muudatusi oli ajaloo õpetamises, kus eelajaloolise ja vanaaja ajaloo õpetamisel pidi haridusdirektori juhtnõuade kohaselt lähtuma natsionaalsotsialistlikust rassiteooriast, käsitlema nt germaanlaste olemust ja kultuuri sellest lähtuvalt nõ „*uuemate uurimuste andmeil*“. Vähendama pidi Inglis- ja Prantsusmaa ajaloo käsitlemist, „*seevastu peab saksa ajalugu põhjalikumalt käsitlust leidma*“. Valgustusajastu ja Prantsuse revolutsiooni ideede ülistamine polnud lubatud, I maailmasõja eellugu ja sõjajärgseid sündmusi pidi vaatlema natsionaalsotsialistliku ajalookäsitluse järgi. Natsionaalsotsialismi oli kohustuslik kujutada „*kui Euroopa päästjat vältimatust kaosest*“. Pärisorjuse ajastu kujutamist pidi kärpima, kuna see „*õigustamata kergekäeliste üldistuste tõttu võib anda sellest ajast liiga sünge pildi*“. Muidu pidi õppekava jääma endiseks, muudatused hõlmasid ainult töökavasid, kus iga küsimus

²⁶⁸ ERA 4232, 13, 4: 47.

pidi saama vajaliku ulatuse ja juhtnöörides nõutava sisu. Lisaks pidi IV–VI klassi ajalookursuses käsitletama kuue kuni kaheksa tunni ulatuses teemat “Praegune sõda ja Eesti saatus selle kestel“, mis pidi hõlmama ajavahemikku I maailmasõjast kuni käesoleva hetkeni:

1914. a. sõda. Versailles’i rahu ning Saksamaa ja tema liitlaste olukord pärast seda. Eesti iseseisvuse aeg. Rahvussotsialism ja tema võidukäik. Teise maailmasõja puhkemine ja peamomendid. Kommunistide hirmuvalitsus ja Venemaal ja selle masendavad tulemused. Kallaletung Soomele ja Balti riikide okupeerimine. Eesti ja teiste okupeeritud maade ühendamine Nõukogude riigiga. Bolševike hirmuvalitsus Eestis. Saksa-Vene sõda ja Eesti territooriumi vabastamine kommunismist Saksa vägede poolt.²⁶⁹

Lisaks eelkirjeldatud teemale, pidi jääma „algkooli IV klassi kavasse 1937. a. õppekavade järgi V klassi kursuse osa algusest kuni eestlaste minevikku käsitleva peatükini (incl.), V klassi kavasse sama klassi kursuse osa algusest kuni Hansa Liiduni (incl.) ning VI klassile olulisemaid peatükke V ja VI klassi kavast“.²⁷⁰

Õpikutena tohtis kasutada kõiki õpikuid, mis olid lubatud Eesti Vabariigi haridusministeeriumi poolt kuni 21. juunini 1940, välja arvatud õpperaamatud eesti keeles ja ajaloos, „missugustes ainetes lubatavate raamatute nimestik avaldatakse Haridusdirektooriumi poolt. Raamatute uustrukid, mis ilmunud peale 21. juunit 1940 võidakse koolis tarvitusele võtta ainult Haridusdirektooriumi poolt avaldatud nimestiku järgi“.²⁷¹

1942/1943. aastal oli elu Eestis enam-vähem normaalne, niivõrd, kui see sõjaolukorras võimalik oli. A. Nurk kirjeldas olukorda järgmiselt:

Tuleb märkida, et õppeaasta algul paistis olukord õieti raskena, kuna tundus puudust nii paljudestki asjadest, näit valgustuse saamiseks ei olnud mingisuguseid väljavaateid ei kodudes ega koolis, samuti puudusid puud ahjude kütmiseks ning toiduvalmistamiseks internaadis. Vähe oli lootust uute raamatute saamiseks kõnelemata mitmesugustest õppevahenditest. Lastevanemad kurtsid jalanõude ja riiete puuduse üle. Muret tekitas ka kirjutustarvete saamine. Kokkuvõtlikult võiks öelda, et sügisel tööle asudes näis tuhat takistust ees olevat, et töö saab erakordselt raske olema, tagajärjed kevadel aga siiski kehvad. Kuid takistused öeldakse olevat selleks, et neid võita, ja nii see oligi, sest kui kevadel tehtud tööle ja tagajärgedele vaatasime, siis selgus, et viimased ei olnud mitte halvemad kui rahuajal. Lastevanemad tõid puud, samuti internaadi jaoks vähesel määral petrooleumi, kirjutustarbeid saime kui just mitte külluses, siiski enam-vähem rahuldavalt. Jalatseid hangiti siit ja säält, tehti mitmesugusest materjalist, mis just kellelgi juhtus olema. Suuremaid raskusi tekitas raamatute mitte küllalt korralik ilmumine, nii näit. ilmusid mõned alles viimasel semestril. Nii siis: oli takistusi, oli raskusi, kuid kevadel võisid õpetajad siiski rahuldustundega möödunud töö peale tagasi vaadata.²⁷²

²⁶⁹ ERA 4232, 13, 4: 62.

²⁷⁰ ERA 4232, 13, 4: 62.

²⁷¹ ERA 4232, 13, 4: 43.

²⁷² RM 4009 Arik 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 41–41p.

Nagu kirjutas ajaleht „Wirumaa Teataja“, siis lahendati valgustuse küsimus Roela valla taluperedes vanade aegade eeskujul: „...silmavalguse muretsemisel on põllumees jäetud täiesti isevarustamise hooleks ja omapead. Nagu kuulda, on mõnel pool Roelagi mehed esiisade kombel lambarasva põletamisele asunud. Siin on toimitud väga lihtsalt. Jätkub lambarasvaga täidetud plekk-karbikesest ja sinna sisse pistetud tahiotsast, et kahe- kuni kolmeküünlalist elektripirni saada“.²⁷³

Kuna 1943/1944. õppeaastal nihkus rinne Eestile järjest lähemale, muutusid raskemateks ka kooliolud:

Raamatute ja muude õppetarvete saamine oli seotud suurte raskustega. Paljudel õpilastel puudusid tarvilikud riided ja jalatsid. Ruumid olid sageli külmad, kuna puudusid puud nende kütmiseks. Veebruaris toimunud mobilisatsiooniga läksid paljude õpilaste isad sõjaväkke, mille tagajärjel puudumiste protsent tunduvalt tõusis, kuna kodused olud ei võimaldanud enam korralikku õppetööd. Ulakus kasvas. Armastus kõige ilusa ja õilsa vastu langes seda enam, mida lähemale rinne nihkus. Kuuldus mitmelt poolt, et koolipoisid pruulisid puskarit, seda jõid ja müüsid. Kui veel arvesse võtta lühikest õppetöö aega, siis ei ole ime, et õppe- ja kasvatustöö käis vähjakäiku. Õppekavast suudeti täita vast ainult 60–65% ja sedagi pealiskaudselt.²⁷⁴

Seoses lahingutegevuse jõudmisega Eesti piiride vahetusse lähedusse lõppes õppetöö 1944. aastal 25. märtsil ning rohkem koolid enne saksa okupatsiooni lõppu enam ei töötanud.²⁷⁵

1. Roela algkool

1941/1942. õppeaastal algas kool sõjategevuse ja okupatsioonivõimude vahetumise tõttu 1. novembril 1941 ning lõppes I–IV klassis 16. mail ja V–VI .klassis 9. mail. Esimesel juhul kestis õppeaasta 143 ja teisel juhul 137 päeva. Kahel päeval kooli ei toimunud, 26. jaanuaril külma ilma tõttu ning 7. veebruaril olid kooliruumid kohaliku Omakaitse käsutuses. Kooliruumid polnud 1941. aasta suvel sõjategevuse tõttu kannatada saanud.²⁷⁶

15 detsembril 1941 tegutses koolis kolm paralleelklassi kolme õpetaja käe all. Kokku olid pandud I ja II, III ja IV ning V ja VI klass. Kooli 76 õpilasest kasutasid internaati üks poiss ja kaks tüdrukut, teised õpilased käisid koolis kodust. Koolikohustuslikest lastest polnud 15. detsembriks kooli jõudnud üks IV klassi õpilane, kes oli haige. Õpetajateks olid endiselt J. Kask, M. Kingsepp ja A. Rumm. Kahel esimesel oli tunnikoormus 31 ja viimasel 32 õppetundi nädalas. Klasside kaupa oli tunnikoormus järgmine: I ja II klassis 26, III klassis 28 ja IV, V ja VI klassis 32 nädalatundi. Vanemate klasside nädalatundide arvu olulise

²⁷³ Roela põllumees kohendab toas ja toimetab väljas. – Wirumaa Teataja, 1942, nr 133.

²⁷⁴ RM 4009 Ar:K 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 42–42p.

²⁷⁵ RM 4009 Ar:K 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 42.

²⁷⁶ ERA R-81, 1, 237: 100.

suurenemise tingis asjaolu, et alates 1941/1942. õppeaastast lisandus kooli õppekavva – nelja tunniga nädalas – saksa keel, mida õpetati III–VI klassini. Õppetöö algas hommikul kell 9.00 ning kestis kuus tundi kuni kella 15.00-ni. Õpilaste ühist toitlustamist koolis korraldatud ei olnud, seda ka internaadis ööbivatele õpilastele.²⁷⁷

1942/1943. õppeaastal algas õppetöö 12. oktoobril ja lõppes 8. mail, kestes 163 päeva, va I ja II klassis, mis olid õpilaste hulgas ette tulnud difteeriasse haigestumise tõttu – 7 tööpäeva – suletud. 1943/1944. õppeaastal algas kool 18. oktoobril ning lõppes sõja jõudmise tõttu Eesti piiridele 25. märtsil.²⁷⁸

1942. aasta veebruaris toimus üle Eesti ankeetküsitlus koolide spordirajatiste ja vahendite olukorra väljaselgitamiseks. Ankeedi andmeil Roela algkoolis eraldi võimlat ei olnud ning võimlemistunnid toimusid kooli garderoobis, mis oli ühtlasi ka vahetundidel õpilaste jalutusruumiks. Võimlaks kasutatava ruumi pikkus oli 17 m, laius 4 m ja kõrgus 3,6 m. Kuna saal oli kogu aeg kasutuses oli probleeme selle puhtusega. Muudest spordivahenditest oli koolis üks võrkpall ja võrkpallivõrk. Ilmselt kasutati neid soojadel aastaegadel koolimaja juurde jääval spordiplatsil.²⁷⁹

[/RMF1779_14_1/](#)

Foto 22. Võrkpalliplats asus Roela 6. klassilise algkooli hoone ees (RMF 1779:14)

Roela laste sportimise võimalused olid siiski suuremad, kui kooli ankeedist selgub, sest Roela kehakultuuri kollektiivi ankeedi järgi asus Roela külas ka sealse Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu 100 m pikk ja 35 m lai spordiväljak. Väljakul oli kaks murukattega jooksurada pikkusega 100 m ja 250 m. Riietusruumi ega pesemisvõimalust väljaku juures ei olnud ning ankeeti lisatud märkuse kohaselt vajab väljak põhjalikku korrastamist. Kergejõustikuvahendeist oli VTÜ käsutuses üks meeste oda ja kuulitõukekuul noortele ning kõrgushüppe varustus. Viimast kasutati ilmselt ka teivashüppe harjutamiseks, sest VTÜ varade hulka kuulus ka üks hüppeteivas. Jooksjate jaoks oli üks paar naelkingi ning võrkpalliharrastajatele üks võrkpallivõrk, kuid mitte ühtegi võrkpalli. Enne sõda olevat tegeletud peale kergejõustiku ka käsipalli ja suusatamisega, kuid 1942. aasta veebruaris vastav varustus VTÜ-l puudus.²⁸⁰

Kooli raamatukogus oli 1941/1942. õppeaasta alguses õpilaste jaoks 353 eesti keelset ilukirjanduslikku ning 44 teaduslikku- ja aimekirjanduslikku teost ning õpetajate raamatukogus 239 teadus- või aimekirjanduslikku teost, kokku 636 raamatut. Nõukogude ajal oli kooli kogust

²⁷⁷ ERA R-81, 2, 75: 118–118p; ERA R-81, 1, 237: 100p, 101p.

²⁷⁸ ERA R-81, 2, 129: 132; RM 4009 Ar1k 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 42.

²⁷⁹ ERA R-81, 3, 51: 295, 296.

²⁸⁰ ERA R-81, 3, 51: 88.

kõrvaldatud 9 ilukirjanduslikku ja 48 teaduslikku- ja aimekirjanduslikku teost, kokku 57 raamatut. Lisaks oli kogus õppeaasta lõpul vaesemate õpilaste jaoks 68 õpikut. Õppeaasta jooksul laenutasid 37 poissi ja 40 tüdrukut kogust raamatuid 1118 korral, poisid 544 ja tüdrukud 574 korda. 1942/1943. õppeaastal langes õpilaskogust tarvitusest välja seitse ilukirjanduslikku teost ning õppeaasta lõpus oli seal alles 341 raamatut. Vaesematele õpilastele kasutamiseks oli 32 õpikut. Lugejate ja laenutuste arv võrreldes eelmise õppeaastaga jäi sisuliselt samaks, 41 poissi ja 43 tüdrukut laenutasid raamatukogust raamatuid 1111 korral, poisid 609 ja tüdrukud 502 korda.²⁸¹

Tabel 21. Õpilaste arv Roela algkoolis 1941–1943²⁸²

Kuupäev	Õpilaste arv klassides												Kokku
	I		II		III		IV		V		VI		
	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	
01.12.1941	6	7	4	8	7	7	6	5	17	7	2	6	77
15.12.1941	6	7	4	8	7	7	6	5	12	7	2	6	77
22.10.1943	9	13	7	5	5	10	4	5	8	5	8	6	85

2. Tammiku algkool

15. detsembril 1941 tegutses koolis kaks paralleelklassi kahe õpetaja käe all. Kokku olid pandud I, II ja III ning IV, V ja VI klass. Kooli 52 õpilasest kasutasid internaati neli poissi ja seitse tüdrukut, teised õpilased käisid koolis kodust. Koolikohustuslikest lastest polnud 15. detsembriks kooli jõudnud kolm I ja üks II klassi õpilane, kellel puudusid selleks sobivad jalanõud. Õpetajateks olid endiselt A. Nurk ja A. Allika, esimese tunnikoormus oli 29 ja teisel 33 tundi nädalas. Klasside kaupa arvestades oli I, II ja III klassis 28 tundi nädalas ning IV, V ja VI klassis 32 tundi nädalas. Nädalatundide arvu suurendas saksa keele lisandumine õppekavva – nelja tunniga nädalas – alates 1941/1942 õppeaastast. Õppetöö algas hommikul kell 9.00 ning kestis pea kuus tundi kuni kella 14.45-ni.²⁸³

1942/1943. aastal algas õppetöö 12. oktoobril ning lõppes 8. mail, 1943/1944. õppeaastal algas see 18. oktoobril ja lõppes 25. märtsil. Kõigil kolmel Saksa okupatsiooni aegsel õppeaastal ei jäänud koolis vahele ühtegi õppepäeva, ei liigse külma ega ka nakkushaiguste leviku tõttu.²⁸⁴

1942. aasta veebruaris toimus üle Eesti ankeetküsitlus koolide spordirajatiste ja vahendite olukorra väljaselgitamiseks. Ankeedile vastuseks teatas Tammiku algkooli juhatajaga A. Nurk,

²⁸¹ ERA R-81, 1, 237: 102; ERA R-81, 2, 129: 132p.

²⁸² ERA R-81, 1, 237: 100p–101; ERA R-81, 2, 129: 132p.

²⁸³ ERA R-81, 2, 75: 119–119p.

²⁸⁴ ERA R-81, 1, 237: 103; ERA R-81, 2, 129: 133; RM 4009 Arlk 775. Tammiku algkooli kroonikaraamat, 39p, 40p, 42.

et „Roela-Tammiku algkooli piirkonnas ei ole ühtegi puht spordiga tegele tud organisatsiooni, ei ole ka koolil mingisuguseid ankeedil loetletud esemeid“.²⁸⁵

Kooli ühiselamus elas 1941/1942. õppeaastal viis poissi ja seitse tüdrukut, kellele oli terve õppeaasta jooksul korraldatud ühistoitolustamine. Neile anti hommikueineks putru piimaga, lõunaks liha- või piimasuppi ning õhtueineks kartuleid kastmega.²⁸⁶

Kooli raamatukogus oli 1941/1942. aastal õpilaste jaoks 224 eesti keelset ilukirjanduslikku teost ning õpetajate raamatukogus 26 eestikeelset ilukirjanduslikku ning 554 teadus- või aimekirjanduslikku teost, kokku 570 raamatut. Nõukogude ajal oli kooli kogust kõrvaldatud 48 ilukirjanduslikku ja 60 teaduslikku- ja aimekirjanduslikku teost, kokku 71 raamatut. Lisaks oli kogus õppeaasta lõpul vaesemate õpilaste jaoks 165 õpikut. Õppeaasta jooksul laenutasid 18 poissi ja 19 tüdrukut kogust raamatuid 252 korral, poisid 101 ja tüdrukud 151 korda. 1942/1943. õppeaastal annetati õpilaste jaoks neli ilukirjanduslikku ja kaks muud teost. Vaesematele õpilastele kasutamiseks oli 153 õpikut. Lugejate ja laenutuste arv võrreldes eelmise õppeaastaga kasvas, 24 poissi ja 21 tüdrukut laenutasid raamatukogust raamatuid 433 korral, poisid 258 ja tüdrukud 175 korda.²⁸⁷

Tabel 22. Õpilaste arv Tammiku algkoolis 1941–1943²⁸⁸

Kuupäev	Õpilaste arv klassides												Kokku
	I		II		III		IV		V		VI		
	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	
01.12.1941	10	1	6	6	3	7	4	2		3	6	4	52
08.06.1942	10		5	6	3	7	4	2		3	6	4	50
08.05.1943	9	4	9		4	6	2	9	3	2		2	50
18.10.1943	6	10	12	3	11		4	7		7	1	3	64

²⁸⁵ ERA R-81, 3, 51: 297.

²⁸⁶ ERA R-81, 1, 237: 107p.

²⁸⁷ ERA R-81, 1, 237: 108; ERA R-81, 2, 129: 133p.

²⁸⁸ ERA R-81, 1, 237: 103p–104; ERA R-81, 2, 129: 133p.